

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Daniel Popović

**Univerzalni temeljni dohodek:
konec kapitalističnih protislovij?**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Daniel Popović

Mentor: doc. dr. Žiga Vodovnik
Somentor: doc. dr. Matjaž Nahtigal

**Univerzalni temeljni dohodek:
konec kapitalističnih protislovij?**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Zahvala

Zahvaljujem se mentorjema doc. dr. Žigi Vodovniku ter doc. dr. Matjažu Nahtigalu za strokovno pomoč – za koristne nasvete, pripombe ter usmeritve med pisanjem tega diplomskega dela. Hvala tudi družini, prijateljem, kolegom ter vsem, ki so verjeli v moje sposobnosti ter me tekom študija tako ali drugače podpirali ter spodbujali.

UNIVERZALNI TEMELJNI DOHODEK: KONEC KAPITALISTIČNIH PROTISLOVIJ?

Čeprav ideja univerzalnega temeljnega dohodka (UTD) ni nova, zaradi negativnih posledic trenutne gospodarske recesije postaja vse bolj aktualna. Pri iskanju (proti)argumentov za podporo UTD, se avtor osredotoči predvsem na osrednjo kritiko, ki je moralne narave – t.j. kršitev načela vzajemnosti. Pri tem izpostavi vprašanje o (ne)pravičnosti takšne ideje znotraj koncepta družbene pravičnosti Johna Rawlsa. Diplomsko delo odpira tudi številna druga redko raziskana vprašanja: ekskluzivnost UTD, učinkovitost le-tega znotraj koncepta nacionalne države, vpliv ideje UTD na koncept polne zaposlenosti, razlogi za in proti sindikalni podpori UTD predlogov, zmožnost financiranja UTD v revnih državah etc. Skozi analizo izbranih držav avtor preveri, ali se »ideološke predispozicije« le-teh ujemajo z izhodišči republikanske politične teorije, ki najbolje opravičuje idejo UTD. Ker ideja UTD ne daje prednosti konceptu svobode ali enakosti, poskuša avtor ideološko opredeliti koncept UTD s pomočjo zemljevida politične filozofije Tonya Walterja. Osrednje raziskovalno vprašanje te diplomske naloge je, ali lahko UTD ponudi transformacijo socialne države ter tako omili ali celo razreši nekatera protislovja kapitalističnega ekonomskega sistema. Ali lahko UTD stabilizira ali celo okrepi kapitalizem? Avtor sooči predlog UTD tudi z drugimi alternativnimi predlogi. Namen tega teksta je preizkusiti prevladujoče družbenoekonomske koncepte ter ponuditi konstruktivno razpravo o ideji UTD.

Ključne besede: univerzalni temeljni dohodek, kapitalizem, načelo vzajemnosti, sindikati, republikanska politična teorija.

UNIVERSAL BASIC INCOME: THE END OF CAPITALIST CONTRADICTIONS ?

Although the idea of universal basic income (UBI) is not new, it becomes increasingly topical because of negative effects of the current economic recession. In the search for (anti)arguments for the support of UBI, author focuses first of all on the central criticism that is moral by nature – i.e. the violation of the principle of reciprocity. He exposes the question of (in)justice of such idea within the concept of social justice of John Rawls. This diploma opens many other rarely researched questions: the exclusiveness of UBI, its efficiency within the concept of national state, the impact of this idea on the concept of full employment, reasons for and against the syndicalist support of UBI proposals, the capability of financing UBI in poor countries etc. Through the analysis of selected states author checks, if »ideological predispositions« of these states correspond to the republican political theory that best justifies the UBI idea. Because the UBI idea does not prefer the concept of freedom or equality, author tries to ideologically define the concept of UBI by the help of the map of political philosophy of Tony Walter. The central research question of this diploma is, if UBI can offer the transformation of the welfare state and diminish or even solve some contradictions of the capitalist economic system. Can the UBI stabilize or even strengthen capitalism? Author also confronts the UBI proposal with other alternative proposals. The purpose of this text is to test prevailing socio-economic concepts and to offer the constructive discussion about the idea of UBI.

Key words: universal basic income, capitalism, principle of reciprocity, trade unions, republican political theory.

KAZALO

SEZNAM KRATIC.....	7
1 TEORETSKO-METODOLOŠKI UVOD.....	8
1.1 UVOD.....	8
1.2 HIPOTEZE.....	9
1.3 STRUKTURA.....	10
1.4 METODOLOGIJA.....	10
2 UNIVERZALNI TEMELJNI DOHODEK.....	12
2.1 JE UTD EKSKLUZIVISTIČEN?.....	14
2.2 VIRI FINANCIRANJA UTD.....	16
2.3 ZGODOVINSKI PREGLED IDEJE UTD.....	17
3 ARGUMENTI »ZA« IN »PROTI«.....	20
3.1 KRITIKE.....	20
3.2 ZAGOVOR.....	29
3.2.1 NAČELO VZAJEMNOSTI.....	35
3.2.1.1 ODGOVOR.....	36
3.2.1.1.1 JE UTD PRAVIČEN?.....	42
3.2.1.1.2 NEDEMOKRATIČNOST DELA.....	44
3.2.1.1.3 GOSPODARSKA RAST, POLNA ZAPOSLENOST TER NAČELO VZAJEMNOSTI.....	45
4 UTD IN KAPITALIZEM.....	48
4.1 STRUKTURNE OMEJITVE KAPITALISTIČNE DRŽAVE.....	48
4.1.1 UTD IN MENJALNI ODNOSI.....	49
4.2 UTD IN NEOLIBERALNA EKONOMSKA DOKTRINA.....	51
4.3 KOMPATIBILNOST UTD IN KAPITALIZMA.....	53
4.3.1 TRANSFORMACIJA RAZREDNIH ODNOSOV.....	54
4.4 KAPITALISTIČNA POT V KOMUNIZEM.....	56
4.5 UTD IN SOCIALNA DRŽAVA.....	57
5 UTD IN SINDIKATI.....	60
5.1 ARGUMENTI PROTI SINDIKALNI PODPORI UTD.....	60
5.2 ARGUMENTI ZA SINDIKALNO PODPORO UTD.....	61
6 UTD IN DRŽAVE.....	63
6.1 UTD KOT EKSPERIMENT.....	63
6.2 ALJASKA.....	64
6.3 BRAZILIJA.....	65
6.4 NAMIBIJA.....	67
6.5 KANADA.....	68
6.6 JUŽNOAFRIŠKA REPUBLIKA.....	69
6.7 BELGIJA.....	70
6.8 SLOVENIJA.....	71
6.9 FINSKA IN ŠVEDSKA.....	73
7 IDEOLOGIJA?.....	76

7.1 REPUBLIKANSKA POLITIČNA TEORIJA.....	78
8 UTD IN ALTERNATIVNI PREDLOGI.....	80
8.1 UNIVERZALNI TEMELJNI DOHODKI.....	80
8.1.1 MURRAYEV »UTD«	80
8.1.2 WIN FOR LIFE	81
8.1.3 CLARKOV UTD	82
8.2 DELNIŠKA DRUŽBA.....	82
8.2.1 PREDNOSTI UTD PRED DD.....	83
8.3 NEGATIVNI DOHODEK.....	85
9 SKLEP.....	87
10 LITERATURA.....	89

KAZALO TABEL

Tabela 2.1: Osnovne značilnosti UTD	13
Tabela 4.2: UTD in univerzalizacija blagovne forme.....	50
Tabela 6.3: Aljaska – višina UTD v letih 1982–2008.....	64

KAZALO SLIK

Slika 6.1: Aljaska – variabilnost višine UTD v letih 1982–2008	65
Slika 7.2: Zemljevid politične filozofije.....	76

SEZNAM KRATIC

BF – Bolsa Família (brazilski program družinskih subvencij)

BIEN – Basic Income Earth Network (mednarodno omrežje, ki se zavzema za napredek ideje UTD)

CW – Citizen's wage (državljska plača)

DD – Delniška družba

EU – European Union (Evropska unija)

GAI – Guaranteed annual income (zajamčen letni dohodek)

ND – Negativni dohodek

OECD – Organization for Economic Co-operation and Development (Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj)

PEC – Posebne ekonomske cone

R\$ – Brazilski real

SAP – Sveriges socialdemokratiska arbetareparti (švedka socialdemokratska stranka)

SDP – Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (finska socialdemokratska stranka)

UTD – Univerzalni temeljni dohodek

VB – Velika Britanija

W4L – Win for Life (belgijska igra na srečo)

ZDA – Združene države Amerike

1 TEORETSKO-METODOLOŠKI UVOD

1.1 UVOD

Neenakost ni bila nikoli tako izrazita, kakor je danes. Zaradi tendence večanja razlik je redukcija neenakosti nujna. Ker se stari recepti očitno ne obnesejo, moramo biti odprti za sveže, drugačne ideje. Ena izmed takšnih je tudi ideja univerzalnega temeljnega dohodka (UTD). Zaradi negativnih učinkov gospodarske recesije, je prostor javne razprave nekoliko bolj odprt za »obrobne ideje«. Razprave o ideji UTD je možno zaslediti predvsem med tujo strokovno literaturo. A številni članki, ki se ukvarjajo s to tematiko, se osredotočajo na zelo podobna raziskovalna vprašanja. Izprašal bom tudi »prave odgovore« na ta vprašanja, kar bo dobro izhodišče za nadaljno analizo. Poleg tega bom skušal izpostaviti še do sedaj neraziskana vprašanja ter odgovoriti nanje. Če jih naštejemo le nekaj. Ali UTD izključuje določene kategorije ljudi? Kako realna je ideja UTD znotraj koncepta nacionalne države? Je UTD res nepravičen, če krši načelo recipročnosti? Ali bi morali zavrniti koncept polne zaposelnosti ter tako destigmatizirati nedelo? V kolikšni meri je UTD kompatibilen s socialno državo ter kapitalističnim ekonomskim sistemom? Ali lahko UTD ponudi izhod iz gospodarske krize? Kako lahko kapitalizem omejuje učinkovitost UTD? Ali lahko UTD zaživi tudi brez podpore sindikatov? Zakaj je v nekaterih državah lažje uvesti UTD kot v drugih? Katera ideologija stoji za idejo UTD? Kje so prednosti oziroma slabosti ideje UTD v primerjavi z ostalimi alternativnimi predlogi? Tematika UTD je zelo kompleksna. Zato v analizo ne bom mogel zajeti vseh možnih vprašanj, nekatera pa bodo ostala odprta za nadaljni razmislek. Eno takšnih vprašanje je, ali je UTD res ekološka alternativa. V diplomskem delu bom izhajal predvsem iz naslednjih *teoretičnih izhodišč*.

Rawlsova teorija pravičnosti je nekakšno merilo za pravičnost katerekoli družbe, saj preferira načelo poštene enakosti možnosti pred načelom razlike. Koncept družbene pravičnosti Johna Rawlsa torej zahteva takšno ureditev družbenih in ekonomskih neenakosti, ki bo najbolj koristila tistim, ki so v najslabšem položaju. UTD naj bi se najboljše ujemal z izhodišči republikanske politične teorije, ki izhaja iz prepričanja, da so za družbenoekonomsko neodvisnost in svobodo posameznika potrebna določena materialna sredstva. Osrednje teoretično izhodišče mojega diplomskega dela pa bo Offejeva razprava o vplivu socialne države na kapitalistični sistem. Claus Offe kapitalistični državi pripisuje štiri strukturne elemente: privatna lastnina, davčna odvisnost, privatna akumulacija ter

demokratična legitimacija. Če se spremeni katerikoli izmed teh elementov, kapitalistična država izgine. Ti konstitutivni elementi se vzpostavijo šele takrat, ko je vsak državljan vključen v menjalne odnose, s čimer pride do univerzalizacije blagovne forme. Po Offeju strukturne komponente socialne države izravnava asimetrično razmerje moči med delom in kapitalom ter tako blažijo razredni konflikt. Zato je bila socialna država po drugi svetovni vojni nekakšna mirovna formula. Ali je danes možno reformirati »mirovno formulo« s pomočjo UTD? V pomoč mi bo tudi zemljevid politične filozofije Tonya Walterja, na katerem so štirje poli, ki predstavljajo čisto stališče politične ideologije: Hierarhija, Svoboda, Enakost ter Ekologija. Ideologije, ki se nahajajo pod osjo Svoboda-Enakost Walter označi za vizije prihodnosti. Če UTD omogoča »več enakosti za več svobode«, je potemtakem ideja UTD »vizija prihodnosti«?

1.2 HIPOTEZE

Na podlagi ugotovitev iz osrednjega dela naloge bom v sklepu skušal (delno) potrditi oziroma zavrniti naslednje *hipoteze*:

1. Strukturne komponente socialne države omejujejo in blažijo razredni konflikt ter tako izravnava asimetrično razmerje moči med delom in kapitalom, kar preprečuje razmere razdiralnih spopadov in protislovij liberalnega kapitalizma (Offe 1985, 86). Ker je univerzalni temeljni dohodek kompatibilen tako s kapitalističnim ekonomskim sistemom kot tudi s socialno državo, bi veliko doprinesel k redukciji negativnih učinkov, ki so lastni kapitalizmu. Ker koncept UTD ni vezan na koncept dela, bi UTD moderniziral socialno državo ter posledično okrepil stabilnost in moč kapitalističnega sistema.
2. Največjo korist od uvedbe univerzalnega temeljnega dohodka bi imele najšibkejše družbene skupine, saj bi UTD bistveno izboljšal življenjski standard najbolj eksistencialno ogroženih posameznikov. Sindikati, katerih cilj je tudi zaščita »najšibkejših«, so zato osrednji zagovorniki ideje UTD.
3. Študije primerov izbranih držav dokazujejo, da je za družbeno sprejemljivost ideje univerzalnega temeljnega dohodka ključna »ideološka predispozicija« družbe. Kljub temu, da je UTD v nekaterih revnih državah družbeno sprejemljiv, pa ga le-te niso zmožne financirati.
4. UTD omogoča delazmožnim nedejavnim ljudem živeti na račun dela drugih (Cunliffe in Erreygers 2008, 197). Zato v UTD družbi ni možno doseči cilja polne brezposelnosti. Ideja UTD je pravična, četudi krši načelo recipročnosti.

1.3 STRUKTURA

Najprej bom predstavil osnovne značilnosti univerzalnega temeljnega dohodka, zaradi katerih je le-ta tako radikalen ter posledično drugačen od ostalih predlogov. Predstavil bom tudi razvoj ideje UTD – od antičnega *misthona* do idej Jamesa Meada ter širitve ideje UTD »v politiko«. To poglavje bo torej pomembna iztočnica za nadaljno analizo. Naslednje poglavje bo namenjeno kritiki ter obrambi ideje UTD. Največ prostora bom namenil osrednji kritiki – t.j. kršitev načela recipročnosti. Ker je potrebno upoštevati tudi trenutne ekonomske okoliščine, me bo zanimalo, ali UTD lahko ublaži nekatere negativne posledice gospodarske recesije. V četrtem poglavju bodo izpostavljena naslednja vprašanja: v kolikšni meri sta kompatibilna UTD in kapitalizem, ali lahko UTD razreši strukturne omejitve kapitalistične države, kakšen je vpliv UTD na ravnotežje moči med delom in kapitalom, v kolikšni meri sta kompatibilna UTD ter socialna država etc. V poglavju *UTD in sindikati* bom ugotavljal, ali so sindikalne organizacije (ne)naklonjene ideji UTD. Zanimalo me bo tudi, kateri so možni razlogi za sindikalno (ne)podporo ideje UTD. Šesto poglavje bo namenjeno analizi odnosov nekaterih držav (Aljaska, Brazilija, Namibija, Kanada, Južnoafriška republika, Belgija, Slovenija, Finska ter Švedska) do ideje UTD. V predzadnjem poglavju pa bom poskusil ideološko opredeliti idejo UTD. Pri tem si bom pomagal z zemljevidom politične filozofije Tonya Walterja. Zanimalo me bo tudi, v kolikšni meri je UTD kompatibilen z republikansko politično teorijo. V zadnjem poglavju bom sprva razpravljal o različnih modelih UTD. Ker pa ideja UTD ni edina alternativna ideja, jo bom soočil z dvema alternativnima predlogoma – predlog delniške družbe (DD) ter predlog negativnega dohodka (ND). Pri tem bom skušal pokazati prednosti oziroma slabosti teh dveh idej v primerjavi z idejo UTD. V sklepu bom podal končne ugotovitve te diplomske naloge – podane hipoteze bom (delno) potrdil ali zavrnil.

1.4 METODOLOGIJA

Pri izdelavi diplomske naloge bom uporabil naslednje *raziskovalne metode*: zbiranje virov, analiza in interpretacija primarnih ter sekundarnih virov, zgodovinska analiza, primerjalno raziskovanje, študije primerov ter deskriptivna metoda.

1. *Zbiranje virov* – zaradi potrebe po predhodnem znanju, sem najprej zbral ter pregledal obstoječo bibliografijo, ki se nanaša na problematiko UTD. Pri tem sem ugotovil, da so pri nas celo največje knjižnice izredno slabo opremljene s tovrstno literaturo. Zato sem moral poiskati čim več relevantnih internetnih virov. Do nekaterih internetnih virov nisem imel dostopa, saj so plačljivi. Namerno sem zanemaril tudi tiste vire, ki so bili za mojo analizo nepomembni. Kljub temu sem uspel zbrati ogromno koristnih virov za nadaljno analizo.
2. *Analiza in interpretacija primarnih virov* – s pomočjo te metode bom analiziral naslednje vire: Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, Splošna deklaracija človekovih pravic, Šesta deklaracija iz Lakadonskega pragozda, ustava Aljaske etc.
3. *Analiza in interpretacija sekundarnih virov* – med vsemi sekundarnimi viri bodo prevladovali predvsem znanstveni članki. Vsebino sekundarnih virov bom analiziral ter kritično ovrednotil; podatke ter mnenja nekaterih avtorjev bom medsebojno primerjal.
4. *Zgodovinska analiza* – primarne in sekundarne vire bom uporabil kot osnovo za zgodovinsko analizo oziroma natančneje *zgodovinskorazvojno analizo*, ki raziskuje tendence v zgodovinskem razvoju določenega pojava. Ta analiza bo koristna predvsem pri pisanju podpoglavja, v katerem bom analiziral razvoj ideje UTD skozi zgodovino.
5. *Študije primerov* – to metodo bom uporabil pri proučevanju različnega odnosa posameznih držav (Aljaska, Brazilija, Namibija, Kanada, Južnoafriška republika, Belgija, Slovenija ter Finska in Švedska) do ideje UTD.
6. *Primerjalno raziskovanje* – ko bom iskal podobnosti ter razlike med socialnimi politikami prej omenjenih držav, bom delno uporabil tudi t.i. primerjalno raziskovanje. Poleg tega bom predlog UTD primerjal še z dvema alternativnima predlogoma – delniška družba ter negativni dohodek. S pomočjo te metode bom skušal preveriti, ali tudi praksa potrjuje predpostavke oziroma stališča nekaterih avtorjev.
7. *Deskriptivna metoda* – prvi pogoj za uporabo primerjalnega raziskovanja je t.i. deskriptivna metoda. Na opisovanju delno temelji tudi prej omenjena zgodovinskorazvojna metoda. Opisna metoda je uporabna predvsem takrat, ko jo uporabimo skupaj s teoretičnimi koncepti. Ker bo moja diplomska naloga bolj teoretsko usmerjena, si bom pomagal tudi s to metodo.

2 UNIVERZALNI TEMELJNI DOHODEK

Številni avtorji opozarjajo, da ima ideja UTD ogromen potencial. Če omenim le nekaj primerov: UTD je v prihodnost usmerjena radikalna inovacija v socialni politiki (McFate v Cohen in Pribac 2004; Solow v Cohen in Pribac 2004), je radikalni politični program, katerega cilj je implementirati družbeno pravičnost (Offe 2008, 2), je politika proti izključevanju (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 19), je unikatno orodje za zaščito svobode kot nedominacije (Raventós v White 2007, 2), UTD lahko vodi do drugačnega pogleda na posameznika in družbo (Pateman 2004, 92) oziroma do revolucije v družbenem mišljenju (Dore v Cohen in Pribac 2004, 85) ter je institucionalni mehanizem, ki lahko zagotovi materialno eksistenco prebivalcem (Raventós 2007, 74), saj izpolni obljubo univerzalne varnosti (Rothschild v Cohen in Pribac 2004, 55). Ideja UTD se bori proti revščini in brezposelnosti¹ (Van Parijs 2007b, 40) ter omogoča »humanizacijo dela« (Offe v Van Parijs 1992, 76; Offe v Cohen in Pribac 2004, 115; Ondrack in Timperley v Offe 2008, 11). Zato je UTD eden izmed instrumentov, ki lahko požene proces radikalne družbene transformacije, po kateri vpije multitudes (Kurnik 2006). UTD je enostaven, transparenten, nima stroškov nadzora, nima administrativnih stroškov vpeljave, medtem ko spodbuja ustvarjalnost in samoiniciativnost (Korošec 2009, 31).

Za idejo UTD se uporablja več različnih *oznak*: demogrant, teritorialna dividenda (Van Parijs 2004, 7), državni bon, nacionalna dividenda, družbena dividenda, državljska plača,² (temeljni) državljski dohodek, univerzalni dohodek, temeljni dohodek (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 22), osnovni državljski dohodek, garantiran osnovni dohodek (Boljka 2003, 38), ljudska dotacija (Phelps v Cohen in Pribac 2004, 59), univerzalna subvencija (Andersson in Kangas v Kildal in Kuhnle 2005, 113) etc. V diplomskem delu bom uporabljal oznako *univerzalni temeljni dohodek*,³ saj menim, da ta oznaka najbolje opisuje idejo, ki je predmet mojega raziskovanja. Marsikdaj je zelo težko oceniti, ali je nek predlog⁴

¹ Med brezposelne lahko štejemo tudi revne zaposlene, ki si niso zmožni zagotoviti varne eksistence (Offe 2008, 7).

² Poimenovanje »*citizen's wage*« (CW) se najbolj pogosto uporablja v nordijskih državah (Andersson in Kangas v Kildal in Kuhnle 2005, 113). V diplomskem delu bom namesto oznake CW uporabljal izraz UTD.

³ Enako oznako uporablja tudi vodilni zagovornik te ideje Van Parijs.

⁴ Npr. Zelleke omenja štiri različne modele UTD – individualen UTD, variabilen UTD, neuniverzalni temeljni dohodek ter družinski UTD (Zelleke 2007, 4–7). Na Finskem pa so v preteklosti razpravljali kar o devetih različnih shemah (Andersson in Kangas v Kildal in Kuhnle 2005, 115).

res »pravi« UTD predlog ali ne. Sam sem si pomagal z definicijami Van Parijsa, kajti menim, da med vsemi avtorji najboljše razdela koncept UTD. Kljub temu bom poskušal njegovo razumevanje koncepta UTD ustrezno nadgraditi. Katere so tiste značilnosti, ki ločijo idejo UTD od ostalih idej ter opozarjajo na *radikalno naravo* ideje UTD (glej Tabela 2.1)?

Tabela 2.1: Osnovne značilnosti UTD

Individualnost	UTD je izplačan <i>vsakemu posamezniku</i> in ne gospodinstvu. ⁵
	UTD daje prednost »skupnosti« pred »izolacijo« (Van Parijs 2004, 12), kajti večje kot je gospodinstvo, večji je prihodek le-tega z naslova UTD.
Univerzalnost in nepogojenost	UTD prejemajo <i>vsi člani skupnosti</i> ⁶ – ne glede na dohodek, uspešnost, premoženjsko stanje, učinkovitost dela, pripravljenost sprejeti ponujeno delo etc. ⁷
	Za UTD torej velja <i>dvojna nepogojenost</i> – premoženjska in delovna (Pribac 2009).
Časovna neomejenost	UTD je <i>stalen</i> ⁸ – prejemali bi ga od rojstva/polnoletnosti do smrti.
	UTD tako podpira koncept vseživljenjskega izobraževanja (Pribac 2009).
Nevezanost na koncept dela	UTD lahko ponudi izbiro med <i>delom in nedelom</i> (McKay 2005, 110). ⁹ Zato posameznik, ki prejema UTD ni vezan na delo.
	UTD izziva tradicionalni odnos med delom in plačilom.
	UTD je kompatibilen tudi z drugimi dohodki (Raventós 2007, 126).

Če povzamem, UTD je univerzalen, individualen, nepogojen ter časovno neomejen dohodek, ki ni vezan na delo.

⁵ To je dobra prilagoditev na spremembe v družinski strukturi v zadnjih desetletjih – npr. »družina« prijateljev, homoseksualni pari etc. (Raventós 2007, 128). UTD omogoča odmik od tradicionalnih družinskih struktur. Zato je tudi prizanesljiveši do novih.

⁶ UTD prejemajo vsi državljani oziroma akreditirani prebivalci (Raventós 2007, 126).

⁷ UTD je »temeljni« zato, ker se k njemu lahko prišteje katerikoli drug dohodek (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 21).

⁸ Ni nujno, da je UTD izplačan na mesečni redni osnovi. Van Parijs opozarja, da posameznik lahko prejme UTD npr. enkrat v življenju, enkrat na desetletje, enkrat letno, enkrat mesečno ali celo enkrat tedensko (Van Parijs v Ackerman in drugi 2003, 158). Ocenjujem, da je najustreznejša mesečna redna osnova. Časovna razsežnost pa je morda ena najobetavnejših lastnosti UTD. Offe predlaga nekakšno časovno omejeno različico UTD oziroma nekakšen začasni UTD, ki mu pravi »konto za umik«. Odrasla oseba bi s tega konta (npr. deset let) na kratka obdobja (npr. najmanj šest mesecev) črpala sredstva. Ta »prosti čas« pa bi izkoristila po lastni želji. Namesto, da bi takšno osebo »izobčil« trg, bi se sama umaknila ter dala možnost drugim, s čimer bi se dosegla »polna zaposlenost« (Offe v Cohen in Pribac 2004, 114–115).

⁹ Ailsa McKay meni, da UTD predstavlja politiko s potencialnimi koristmi, ki gredo preko sfere trga dela (McKay 2005, 110–111). UTD torej omogoča tudi opcijo »ne delati« (Raventós 2007, 22).

2.1 JE UTD EKSKLUZIVISTIČEN?

A ideja UTD je dosti bolj kompleksna tematika; predvsem znotraj nekaterih specifičnih skupin: otroci, upokojeanci, invalidi, zaporniki ter nedržavljeni. Prvič, ali bi tudi *otroci* prejeli UTD? Od katerega leta dalje? V kolikšnem znesku? Mnenja glede teh vprašanj so zelo različna. Na Aljaski, kjer je UTD že dlje časa ustaljena praksa, je višina UTD neodvisna od starosti (Van Parijs 2004, 11). Obstaja tudi možnost, da bi posameznik pridobil pravico do UTD šele s polnoletnostjo¹⁰ in ne z rojstvom. V tem primeru otroci ne bi bili upravičeni do UTD. Tanja Renner se s takšno starostno omejitvijo ne strinja, saj meni, da bi tudi otroci morali prejemati poln ali pa vsaj polovičen UTD (Renner v 2004, 155). Večina zagovornikov ideje UTD pa se nagiba k polovičnemu in ne polnemu UTD za otroke. Drugič, *upokojeance in invalide* skrbi, da jim morebitni prenizek UTD ne bi uspel zagotoviti dostojnega življenja. Van Parijs upokojeance potolaži s trditvijo, da bi v tem primeru UTD dopolnjevali¹¹ z dohodkom iz javnih ali privatnih pokojninskih shem (Van Parijs 2004, 11). A tudi za invalide mora biti primerno poskrbljeno. Ker so to ljudje s posebnimi potrebami, UTD v marsikaterem primeru ne bi bil zadosten. Zato bi kljub uvedbi UTD morali ohraniti nekatere pogojevane oblike pomoči. Tretjič, *zaporniki* vsekakor ne bi bili upravičeni do UTD, saj je strošek »vzdrževanja« zapornika dosti višji kot višina UTD. Ko bi zapornik prestal zaporno kazen, bi ponovno pridobil pravico do UTD. Podobno velja tudi za nekatere druge ustanove, kot so norišnice, domovi za ostarele etc. (Van Parijs 2004, 11). Bivši zaporniki, ki bi po prestani kazni ponovno prejeli UTD, bi se tako dosti lažje ponovno integrirali v družbo. Četrtoč, *nedržavljeni* bi dobili pravico do UTD šele po nekaj letih bivanja (Van Parijs 2004, 10). Ali je potemtakem koncept UTD izključujoč do nedržavljanov in zapornikov?

Začasno izključenost zapornikov ni težko upravičiti predvsem zato, ker »so zaporniki«.¹² Ker imajo zagotavljene osnovne življenske potrebščine, tudi njihova eksistenca ni ogrožena. Nekoliko težje pa je upravičiti izključevanje nedržavljanov. V tem primeru gre za nekakšno pogojevanje preko državljanstva, čeprav naj bi bilo nepogojevanje ena izmed osrednjih značilnosti UTD. Pateman opozarja, da pogojevanje brez dvoma prinaša drugorazredno državljanstvo za vse tiste, ki jim ne uspe zadovoljiti pogojev (Pateman 2007,

¹⁰ Ko bi posameznik dopolnil 16, 18 oziroma 21 let.

¹¹ UTD moramo razumeti kot dopolnilo ali delno nadomestilo in ne kot nadomestilo.

¹² Ker »so zaporniki«, so že v osnovi prikrajšani za nekatere pravice – npr. za pravico do svobode zaradi varnosti ostalih članov skupnosti etc. V primerjavi z vsemi ostalimi skupinami je ta vsekakor najbolj specifična.

102). Zato obstaja nevarnost, da UTD potisne nedržavljanke v še bolj depriviligiran položaj. Pri tem moramo upoštevati, da imajo državljani že sedaj določene »bonuse«, ki jih nedržavljanke nimajo. Zato je lahko uspeh UTD močno odvisen tudi od koncepta nacionalne države. V tem kontekstu je potrebno poudariti, da je UTD denarni transfer, ki je izplačan s strani politične skupnosti – to je lahko nacionalna država, ni pa nujno. Van Parijs opozarja, da lahko UTD izplačuje tudi le del nacionalne države (provinca, komuna etc.) ali celo supranacionalna politična enota – na primer Evropska unija (EU) ali Združeni narodi (Van Parijs 2004, 9). Ko koncept UTD postavimo izven koncepta nacionalne države (v pokrajino, supranacionalno enoto ali celo na globalno raven), dobi ideja UTD povsem nove razsežnosti. Zato se Tanja Rener zavzema za pogojevanje UTD s t.i. »celinskim prebivališčem«.¹³ To pomeni, da bi UTD prejeli le prebivalci revnejših kontinentov, kot sta Latinska Amerika ali Afrika. Tako bi lahko npr. afriški UTD celo zmanjšal migracijske pritiske na razviti svet ter ohranjal in razvijal kulture, ki »se razlikujejo od vse požirajoče dominantne kulture zahodnega sveta« (Rener v Cohen in Pribac 2004, 157). Menim, da bi bilo bolj primerno, če bi UTD pogojevali s prebivališčem in ne z državljanstvom.¹⁴ Pri tem velja omeniti, da so se za takšno pogojevanje odločili ravno na Aljaski. Ali UTD, ki je pogojen s prebivališčem, postavlja nedržavljanke v bolj ugoden položaj kot sicer?

Ronald Dore je prepričan, da bi bilo potrebno pretrgati povezave med državljanstvom in plačanim delom ter navezati državljanstvo »na opravljanje nekaterih družbeno koristnih del«, če hočemo doseči prave učinke UTD (Dore v Cohen in Pribac 2004, 85). Podobno tudi Ulrich Beck išče alternativo v družbenokoristnem delu¹⁵ oziroma v t.i. državljanškem delu, ki se lahko odlično veže na koncept UTD (Beck 2009). UTD bi tako olajšal opravljanje alternativnih oblik dela, ki omogočajo višjo raven osebne realizacije (Raventós 2007,73). Seveda je potrebno upoštevati dejstvo, da je tudi plačano delo lahko družbeno koristno delo.

¹³ Za takšen UTD bom uporabljal izraz »kontinentalni UTD«.

¹⁴ Pri tem je potrebno upoštevati povezanost konceptov *državljanstvo* in *prebivališče* v resničnem svetu.

¹⁵ Menim, da je izraz »družbenokoristno delo« bolj primeren oziroma, da je izraz »državljanško delo« omejen. Takšno delo je npr. starševstvo, skrb za starejše, družbeno-kulturna dejavnost, pomoč imigrantom, ustvarjanje kariere etc.

2.2 VIRI FINANCIRANJA UTD

Kot sem že omenil, lahko UTD izplačuje tudi entiteta, ki je večja oziroma manjša od nacionalne države. Raventós še dodaja, da ga lahko izplačuje ena ali celo več institucij v javni sferi (Raventós 2007, 9). A kje je možno iskati potencialne vire za financiranje UTD? Večina zagovornikov UTD preferira financiranje preko dohodnine oziroma davka na dohodek (v obliki davka na potrošnjo, energetskega davka ali davka na dodano vrednost). UTD bi bilo možno financirati tudi preko davka na premoženje¹⁶ ter davka na dediščino (Van Parijs v Ackerman in drugi 2003, 162), preko davka na kapital (Meade 1993, 162), preko davka na naravne vire¹⁷ (Offe 2008, 15), pa tudi iz sredstev, ki bi bila zbrana z uporabo javne lastnine¹⁸ (Anderson v Cohen in Pribac 2004, 78). Najbolj zanimive predloge pa poda Tanja Rener, ki meni, da bi reforme obstoječih davčnih sistemov in transferjev lahko prinesle le še večje neenakosti med državami.

Renerjeva zato predstavi tri možne vire financiranja tam, kjer so svetovni dobički največji, a hkrati najmanj moralno utemeljeni. Prvič, *mednarodne finančne transakcije* – v prostocarinskih conah ter na področju špekulativnih transakcij z valutami na svetovnih borzah se dosegajo izredno visoki dobički. Zato bi bilo potrebno ukiniti fiskalne paradize in obdavčiti mednarodne valutne transakcije. Renerjeva predlaga 0,01-odstotno obdavčitev na svetovni ravni, s čimer bi zbrali 100 milijard dolarjev na letni ravni.¹⁹ Drugič, lahko bi obdavčili *mednarodno trgovino z orožjem*. Tretjič, država bi morala postati monopolist v trgovini in distribuciji psihoaktivnih substanc oziroma *drog* (Rener v Cohen in Pribac 2004, 154–155). Možnosti je torej veliko. To je tudi odgovor na očitke tistih, ki pravijo, da zagovorniki pričakujejo, da bo »denar kar padel z neba«.

¹⁶ Renerjeva predlaga obdavčitev dedne posesti ali celo ukinitvev oziroma radikalno omejitev dedovanja (Rener v Cohen in Pribac 2004, 155).

¹⁷ To dokazuje primer Aljaske, kjer je UTD financiran s strani naftnih korporacij.

¹⁸ Npr. gozdovi, zemlja, nafta, rudnine etc., ki bi jih država dala v najem; redne prodaje začasnih koncesij za televizijsko oddajanje; davki za onesnaževanje etc. (Anderson v Cohen in Pribac 2004, 78).

¹⁹ Gre za t.i. Tobinov davek.

2.3 ZGODOVINSKI PREGLED IDEJE UTD

Domènech in Raventós prve zametke ideje UTD zasledita že v antični Grčiji. *Misthon* oziroma univerzalna (moška) volilna pravica z zadostnim plačilom je revnim državljanom, ki so participirali v »vladi«, priskrbel materialna sredstva (Domènech in Raventós 2007, 2). A upoštevati moramo, da je bila celo antična grška demokracija ekskluzivistična, saj je izključevala ženske, sužnje ter tujce. Zato težko govorimo o tem, da je bil *misthon* univerzalen.

Robespierre naj bi prvi formuliral »pravico do obstoja« v svojem slavnem govoru leta 1794, ko je izrazil idejo, da bi družba morala vsem članom zagotoviti materialen in družbeni obstoj kot prvo pravico. A o prvih pravih zametkih ideje UTD lahko govorimo šele leta 1796, ko je Thomas Paine predlagal nekakšno verzijo UTD v svojem delu *Agrarian Justice*, v katerem piše o pravici do nekakšnega nacionalnega sklada, ki bi se financiral z obdavčenjem privatne zemljiške lastnine. Zapisal je tudi, da je »to je pravica in ne miloščina« (Paine v Domènech in Raventós 2007, 4–5). Po mnenju Van Parijsa naj bi prvo zamisel o UTD navdihnil francoski utopični socialist Charles Fourier. V Belgiji in drugod po svetu se je celo razvilo fourieristično gibanje. John Stuart Mill pa je fourierizem povzel kot predlog za UTD (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 21–22). Za razvoj ideje UTD je izrednega pomena leto 1848.

Prvič, tega leta so v Bruslju našli sicer neznano družbeno ustavo *Project of a New Constitution for Society*. Prvi del te ustave (členi 1–5) našteva nespremenljiva osnovna načela, ki se nanašajo na pravičnost, enakost in lastnino, medtem ko drugi oziroma osrednji del ustave (členi 6–33) predstavi široko raznolikost nekoliko bolj specifičnih načel. Ta del ustave se v 6. členu začne z idejo, da bi morali »sadeže narave« enakomerno porazdeliti med vse člane družbe – brez izjem. In ker v tem tekstu ni možno zaslediti nobenega pogojevanja glede te »naravne pravice«, lahko govorimo o nekakšnem predlogu UTD. Drugič, septembra istega leta je Joseph Charlier objavil knjigo *Rešitev socialnega problema*.²⁰ Joseph Charlier, ki je bil inspiriran preko fourierističnih idej, je v tej »humanitarni ustavi« predstavil uvedbo enakega in brezpogojnega garantiranega minimuma za vse, čemur dandanes pravimo UTD (Erreygers in Cunliffe 2006, 1–3). Zagovarjal je t.i. ozemeljsko dividendo, ki naj bi pripadala vsem državljanom, saj so vsi enako lastniki nacionalnega ozemlja. Charlier je zagovarjal stališče, da »pri razdelitvi se vsakemu članu skupnosti, naj bo dela zmožen ali ne, najprej dodeli neki

²⁰ *Solution du Probleme Social*.

minimum za preživetje. Ostanek proizvoda pa se po vnaprej določenih razmerjih razdeli med tri sestavine: Delo, Kapital in Talent« (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 22). Tretjič, presenetljivo je, da je leta 1848 obstajal še en predlog UTD v obliki ustave – *Kaj smo in kaj lahko postanemo*,²¹ katerega avtor je Jan Pellerin. Vpliv tega dela je bil majhen, kajti delo ni bilo nikoli objavljeno. Je pa možno, da je imelo vpliv na druge pisce (Erreygers in Cunliffe 2006, 2–4).

Okoli leta 1850 so trije slabo poznani belgijski pisци²² podali svoje UTD predloge, a so imeli v tistem času majhen vpliv. Predlogom je skupno to, da zagovarjajo spoštovanje naravne pravice, da je vsaka oseba upravičena do nekega deleža materialnih virov. Že tedaj se je nereguliran trg izkazal za nezadostnega in postalo je jasno, da bo potrebna intervencija držav. Te predloge lahko razumemo kot prispevek k belgijski šoli »liberalnega socializma«, ki je skušal razviti vmesno pozicijo med ekstremi liberalizma in socializma (Cunliffe in Erreygers 2008, 183). V 19. stoletju se je celo kazala tendenca, da bi vsa lastnina²³ služila za osnovo pri črpanju sredstev za UTD (Erreygers in Cunliffe 2006, 5).

Med svetovnjima vojnoma so idejo UTD resno obravnavali levičarski akademiki v Angliji (James Meade), navdihnili pa je tudi idejo negativnega dohodka Milтона Fiedmana (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 22). James Meade v svojem delu *Agathatopia* našteva kar štiri vire dohodkov državljana, med katerimi je tudi *neobdavčena*²⁴ *družbena dividenda* (Brittan in Webb 1990, 6), ki jo lahko razumemo kot UTD. Po njegovem mnenju je ključna predvsem distribucija dohodka med posamezniki ter ne toliko sama distribucija nacionalnega dohodka med delom ter kapitalom. Meade pravi, da lahko dohodek med posamezniki porazdelimo tako, da država postne koristen lastnik tistega dela državnih virov kapitala, ki generira dohodek. Ta dohodek, ki bi bil neobdavčen, bi država porabila za financiranje družbene dividende za vse prebivalce. Družbena dividenda bi bila brezpogojno izplačana vsakemu državljanu ne glede na to, ali je zaposlen ali ne, ali je zdrav ali bolan, ali je aktiven ali nedejaven ter ali je mlad²⁵ ali star. Če bi jo uvajali postopoma, bi bila na začetku na zelo skromni ravni. Služila bi predvsem zmanjšanju pomembnosti zasluženega dohodka nasproti ostalim dohodkom. V t.i. Agatopiji²⁶ bi bilo lastništvo privatnega bogastva bolj enakomerno

²¹ *Wat Men Is en Wat Men Worden Kan*.

²² Joseph Charlier, Francois Huet in Napoleon De Keyser (Cunliffe in Erreygers 2008, 189–193).

²³ Vključno z zgradbami.

²⁴ Pribac opozarja, da je UTD lahko tudi obdavčljiv (Pribac 2009).

²⁵ Pravica do UTD je lahko omejena navzdol s polnoletnostjo.

²⁶ Agathotopia.

porazdeljeno kot »pri nas«. A ker v svobodni konkurenčni družbi obstajajo zelo močni vplivi v prid obnovitve neenakosti, se je potrebno vprašati, s kakšnimi sredstvi bi bilo možno doseči ter ohranjati tako razširjeno lastništvo. Kako torej doseči tranzicijo k k »agatotopijskem dogovoru« oziroma agatotopijskem tipu ekonomije? Meade kot eno izmed možnosti navaja davek na kapital, s čimer bi se določena količina bogastva prenesla iz privatne v javno lastnino (Meade 1993, 145–147, 150, 162–163).

Kasneje se je ideja UTD razširila tudi med politične kroge. V Združenih državah Amerike (ZDA) je George McGover na predsedniških volitvah leta 1972 predlagal t.i. *demogrand* oziroma UTD v višini 1.000 dolarjev (Ackerman in Alstott 1999, 210), medtem ko je leta 1988 Edward Heath, član konzervativne stranke v Veliki Britaniji (VB), podal predlog, ki bi se lahko razvil v UTD (Walter 1989, 151).

3 ARGUMENTI »ZA« IN »PROTI«

»Ljudje so lahko dolgo popolnoma seznanjeni z nekim fenomenom, o njem celo razpravljajo, a pri tem niso zmožni spoznati njegovega pravega pomena ter ga niso pripravljene priznati znotraj splošne sheme misli« (Schumpeter v Auvinen 2007, 1). Seveda ni nemogoče, da idejo UTD doleti ista usoda. Zato je potrebno raziskati vse potencialne prednosti in slabosti UTD. Številni argumenti so predstavljeni tako s strani podpornikov kot tudi s strani kritikov ideje UTD. Kot pravi Offe, prvi v UTD vidijo mehanizem, ki se skuša zoperstaviti družbenim problemom, spet drugi menijo, da brezposelni ne bi smeli prejemati UTD, medtem ko ga uspešni niti ne potrebujejo. Tretji pa osredotočajo predvsem na vprašanje funkcionalnosti UTD (Offe 2008, 1). Povsem se strinjam s trditvijo Dragoša, ki pravi, da ni res, »da je kritika UTD škodljiva za uvedbo UTD« (Dragoš v Cohen in Pribac 2004, 136). Ker se zavedam pomembnosti kritičnega mišljenja, bom najprej predstavil protiargumente²⁷ za uvedbo UTD. Za lažjo preglednost sem kritike združil v naslednje sklope.

3.1 KRITIKE

1. Če bi ljudje prejemali UTD, bi zavračali slabe službe. Zato bi to delo opravljala poceni delovna sila oziroma imigranti iz revnih držav (Raventós 2007, 183, 192–195), kar bi še dodatno vplivalo na zaprto politiko priseljevanja (Galston v Cohen in Pribac 2004, 41) nacionalnih držav. S tem bi UTD resno oviral prosto gibanje ljudi, s čimer bi neenakosti med posamezniki različnih družb postale še bolj očitne in neznostne (Rothschild v Cohen in Pribac 2004, 57). Zato tudi znotraj EU ni možno uvesti UTD v le eni sami državi, saj bi to verjetno povzročilo negativne migracijske posledice (Offe v Cohen in Pribac 2004, 115).

Številni zagovorniki se s to kritiko ne strinjajo. Standing je prepričan, da uvedba UTD v le eni državi ni problematična (Standing 2009). Van Parijs še dodaja, da je tudi UTD v kontekstu EU še zdaleč ni le utopija (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 19, 41). Tudi Daniel Raventós se z zgornjo kritiko ne strinja, saj bi bil UTD izplačan vsakemu »polnemu članu ali akreditiranemu članu družbe« (Raventós 2007, 184). Bi tudi imigranti prejemali UTD? Realno je pričakovati, da ne. Ta pravica bi bila vezana na določeno število let bivanja v neki državi.²⁸

²⁷ V tem poglavju so zajeti protiargumenti, ki jih omenjajo tako nasprotniki kot tudi zagovorniki ideje UTD.

²⁸ Takšno »pogojevanje« se prakticira tudi na Aljaski.

Bi bili »gasterbajterji« zato v bolj podrejenem položaju, kot so danes? Zaradi takšnih in podobnih vprašanj, ocenjujem, da je zgornja kritika vredna natančne presoje. V osnovi je kritika upravičena, kajti kot poudarja Jordan, je ravno pomanjkanje možnosti dela ključni faktor, da se nekdo odloči emigrirati oziroma »iti na bolje«. Jordan tudi opaža, da raziskave UTD ponavadi ne upoštevajo vpliva migracij (Jordan 2007, 9–10). In če obstaja hitra pot k zmanjšanju globalne neenakosti med ljudmi ter med državami, je to ravno gibanje ljudi preko nacionalnih meja. Danes lahko nekateri državljani potujejo ter se naselijo kjerkoli na svetu, medtem ko je gibanje drugih praktično omejeno izključno na nacionalni teritorij, v katerem so se rodili (van der Veen in Van Parijs 2006b, 13). Če posplošim, danes nacionalne države prakticirajo predvsem zaprto politiko priseljevanja kot obliko protekcionistične politike. Howard zato napoveduje, da bi ravno UTD pospešil ekonomsko integracijo ter posledično rešil problem prečkanja meja (Jordan 2007, 10). Odličen dokaz je politika Aljaske, ki je uvedla UTD predvsem zato, da bi privabila »nove« ljudi. In ta politika se je izkazala za uspešno. Zato predvidevam, da bi se lahko »migracijske težave« ohranjale predvsem zaradi protekcionizma nacionalnih držav in ne zaradi same uvedbe UTD. Strinjam se s Howardom, ko pravi, da bi UTD spodbujal nadaljne integracije ter morda celo omilil problem omejenega pretoka ljudi. So moja predvidevanja pravilna? Če niso, obstaja tudi že prej omenjeni »plan B« oziroma kontinentalni UTD Renerjeve, s katerim bi lahko zmanjšali migracijski pritiski na razviti svet.

2. UTD za rešitev nekaterih problemov ni potreben (npr. kako vključiti družbeno koristne dejavnosti v sedanji plačilni sistem), kajti le-te je možno rešiti tudi z drugimi programi (Galston v Cohen in Pribac 2004, 41–42). UTD je le »košček sestavljanke«, le »ena izmed sestavin in ne osrednji element« ter nas v resničnem svetu ne bo pripeljal zelo daleč, zato bi se morali ukvarjati s politično sprejemljivejšimi idejami (Edelman v Cohen in Pribac 2004, 103–104). Dilem je »toliko, da je bolje ostati pri tistemu, kar že imamo« (Mencinger v Cohen in Pribac 2004, 141).

Naivno bi bilo trditi, da poleg UTD ne obstajajo tudi drugi (alternativni) pristopi oziroma programi, ki bi blažili oziroma reševali nekatere probleme sodobnih družb. Kateri so ti programi? Kako učinkoviti so? Zakaj neenakost med posamezniki in med državami še vedno vztrajno narašča?

3. Ideja UTD zanemarja pozitivne razsežnosti dela. Delo ima pomembno vlogo pri organizaciji, strukturiranju in osmišljanju sveta (Galston v Cohen in Pribac 2004, 42). Zato je zadovoljstvo posameznika, ko si nekaj zasluži sam, dosti večje kot še tako velik UTD. Delo je lahko tudi priložnost za druženje in srečevanje drugih, s čimer posameznik dobi občutek, da

pripada neki skupnosti. UTD tako vodi v odvisnost, neizpolnjenost, malodušnost ter marginalizacijo (Phelps v Cohen in Pribac 2004, 64–65).

Marx je bil prepričan, da bi delo moralo postati »*life's prime want*« oziroma, da bi se moralo izboljšati do te točke, da ne bi bilo več delo (van der Veen in Van Parijs 2006a, 5). Nedvomno ima tudi delo svoje pozitivne razsežnosti. A vsako delo ne omogoča dostojanstvenega življenja, ne izpopolnjuje posameznika etc. Po Foucaultu delo nima le produktivne funkcije, temveč tudi simbolno ter disciplinarno oziroma dresurno funkcijo (Foucault 1991, 52). Zato moramo delo razumeti tudi kot obliko dresure ter nadzora. Če je zadovoljstvo posameznika večje, ko si nekaj zasluži sam, kot če to dobi zastonj, zakaj je potem nasprotnike UTD strah, da bi bili ljudje nemotivirani za delo? Zato je po mnenju Freda Blocka ter Van Parijsa nesmiselno trditi, da UTD zmanjšuje motivacijo za delo tako delojemalcev kot delodajalcev (Block v Cohen in Pribac 2004, 87; Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 35). Herbert A. Simon opozarja, da so pri tem vprašanju potrebne predvsem empirične raziskave in ne filozofske razprave (Simon v Cohen in Pribac 2004, 47). Edmund S. Phelps tudi ne upošteva dejstva, da lahko posameznik razvije občutek pripadnosti tudi izven svojega delovnega mesta. V nasprotnem primeru se lahko celo zgodi, da posameznik ni več zmožen vzpostavljati novih oziroma ohranjati starih socialnih stikov ravno zaradi »narave« svojega dela oziroma zato, ker mu delo »odžira« prosti čas. In ravno takšno delo lahko vodi malodušnost ter marginalizacijo – v situacijo pred katero nas svari Phelps.

4. Z visokim UTD (kar posledično pomeni višje davke) bi se neto plače delavcev še bolj znižale (Phelps v Cohen in Pribac 2004, 63; Boltin 2008c).

Če bi se ta scenarij uresničil, bi se nižje neto plače dopolnjevale z višjim UTD in obratno. To možnost predvidevajo tudi mnogi zagovorniki ideje UTD. Zato se je potrebno vprašati, ali to trditev sploh lahko obravnavamo kot kritiko.

5. UTD ne odpravi razlik v prirojenih lastnostih, socialnih vlogah in drugih okoliščinah (Anderson v Cohen in Pribac 2004, 76), saj bodo vedno obstajali ljudje s posebnimi potrebami, ki bodo potrebovali dodatno pomoč preko pogojevanja (Brittan in Webb 1990, 1). Invalidi bi bili v primeru uvedbe UTD na slabšem (Bergmann 2004, 116).

Menim, da je zgornja kritika povsem zgrešena, saj razume UTD kot nekakšno nadomestilo in ne kot dopolnilo. Kljub uvedbi UTD bi se še vedno ohranjale razne oblike pogojene pomoči. To velja predvsem invalide oziroma za tiste skupine ljudi, ki so niso zmožni delati ter hkrati za svoje preživetje potrebujejo več sredstev kot običajni ljudje. V ta sklop lahko uvrstimo tudi alkoholike ter narkomane. Ti so že v sedanjem sistemu upravičeni do podpore, saj so dejansko bolniki, ki ne morejo opravljati nekega dela. Boltin opozarja, da

sta alkoholizem in narkomanija največkrat rezultat socialnih stisk, ki jih UTD pomaga odpraviti. Zato ima UTD močan preventivni učinek (Boltin 2006a).

6. Nekateri lahko zadovoljijo svoje osnovne potrebe preko dohodka, ki ga zaslužijo na trgu, zato UTD naj ne bi potrebovali (Offe 2008, 12). Zato naj bi bilo pri UTD absurdno to, da bi celo bogataši vsak mesec prejeli UTD, čeprav bi to prejemanje opravičevali s plačevanjem visokih davkov (Block v Cohen in Pribac 2004, 87).

Če izhajamo iz načela recipročnosti, se moramo najprej vprašati, zakaj bi brez UTD ostali tisti bogataši, ki so si bogastvo dejansko prislužili s svojim delom, medtem ko bi UTD prejeli vsi tisti, ki v državno blagajno ne prispevajo ničesar? Odličen primer je ravno ameriška zvezna država Aljaska, kjer vsi legalni prebivalci prejema UTD ne glede na stanje svojega premoženja. A pri Aljaski je »sporno« to, da UTD ne financirajo prebivalci Aljaske, temveč naftna industrija. Kar pomeni, da bogati dejansko ne plačujejo nobenih dodatnih davkov v ta namen, a kljub temu prejema enako visok UTD kot revni. Zato je v primeru Aljaske izplačevanje UTD bogatim morda res malce absurdno. A kljub temu revnejši proporcionalno pridobijo dosti več. A številne države, ki bi se odločile za uvedbo UTD, ne bi mogle računati na takšen način financiranja.²⁹ Imajo sicer naravne vire, ki pa ne zadostujejo za financiranje učinkovitega UTD. Zato bi v teh državah UTD financirali davkoplačevalci. Ker bi bogataši več »dali« kot »dobili«, njihovo prejemanje UTD nikakor ne bi bilo sporno. Ne glede na to kdo »plačuje« UTD, revni pridobijo bistveno več. Kot pravi Offe, vedno obstaja možnost višanja davkov za tiste s srednjimi in visokimi dohodki, zato bi le-ti UTD dejansko plačevali sebi (Offe 2008, 17). Tudi ceneje je, če UTD »podarimo« tudi bogatim, kajti pogojevanje ustvarja nepotrebne dodatne stroške. Pa tudi bogatih je izredno malo v primerjavi z revnimi.

7. Nekateri menijo, da UTD ne bo končal spolne delitve dela (Raventós 2007, 183).

Raventós ter Bergmann pa sta prepričana, da bi UTD ženskam omogočal avtonomno materialno osnovo ter posledično enakopravno emancipacijo (Bergmann 2004, 108; Raventós 2007, 183). A obstaja tudi možnost ravno obratnega učinka UTD. Starši bi si recimo lahko privoščili, da bi ostali doma z otroki. Verjetno bi v trenutnih kulturnih pogojih v večini primerov bila to ženska. Kot pravi Ingrid Robeyns, bi to za marsikatero žensko pomenilo umik s trga dela ter »premik nazaj« z vidika napredka, ki so ga ženske dosegle v zadnji polovici 20. stoletja (Bergmann 2004, 116). Tudi White ne izključuje možnosti povečanja takšne odvisnosti žensk (White 2006, 8). Problematiko je potrebno pogledati tudi z drugega

²⁹ To velja tudi za Slovenijo.

zornega kota. Po mnenju T. H. Marshalla je edina jasna dolžnost državljanov ravno dolžnost do dela oziroma plačana zaposlitev. A v preteklosti je bila ta dolžnost omejena le na moške državljane, medtem ko so ženske morale opravljati svoje neplačane dolžnosti, ki nikoli niso bile razumljene kot del državljanstva (Pateman 2007, 3). Z uvedbo UTD bi ženske lažje izbirale med domačimi opravili in plačanim delom. Ker marsikatera ženska nimajo možnosti takšne izbire, raje ne vstopi na trg dela (Rodríguez Enríquez 2007, 4). Predvsem ženske v zahodnem svetu nimajo možnosti izbire »ali-ali«, ali bodo gospodinje ali pa bodo zaposlene. Zato jim ostane le tretja možnost – oboje. Kar pomeni, da so v depriviligiranem položaju.

UTD ne bi vplival le na odnos med spoloma, temveč tudi na odnos med starši in otroci, pri čemer bi se lahko zmanjšala moč staršev nad otroci. Če bi otroci prejeli dovolj visok UTD, bi jim le-ta celo omogočal, da bi živeli ločeno od svojih staršev (Bergmann 2004, 108, 116). S tem bi največ pridobili otroci, ki prihajajo iz nefunkcionalnih družin oziroma za otroke, ki so žrtve fizičnega ali psihičnega nasilja svojih staršev. UTD bi imel ogromno korist tudi za otroke, ki prihajajo iz socialno ogroženih družin, saj bi bili le-ti manj odvisni od pomoči svojih staršev.

8. UTD naj bi poslabšal že obstoječo dualizacijo delavske populacije (Raventós 2007, 184).

Ta kritika predpostavlja, da obstajata dve skupini delavcev – delavci z varnimi in stabilnimi službami ter delavci s slabo plačanimi in nestabilnimi službami (Raventós 2007, 184). S uvedbo UTD pa naj bi se ta delitev le še okrepila. Raventós tej trditvi nasprotuje, saj UTD podpira ravno najbolj prizadete družbene skupine, zato bi zmanjševal obstoječo dualizacijo delavske populacije in ne obratno (Raventós 2007, 185). Pribac še dodaja, da UTD preprečuje tudi dualizacijo družbe na zaposlene in brezposelne (Pribac 2009). Z obema se nedvomno strinjam.

9. UTD naj bi bilo možno izvajati samo v bogatih državah oziroma v conah, kot sta EU in ZDA (Raventós 2007, 185).

Trenutna praksa kaže, da interes za idejo UTD narašča predvsem v državah, ki ne sodijo v krog bogatih držav – Argentina, Brazilija, Južnoafriška republika, Mehika, Kolumbija (Raventós 2007, 185), Namibija etc. Renerjeva trdi, da bi bila uvedba UTD najbolj smiselna ravno v državah v razvoju in ne v bogatih državah, kajti ob upoštevanju globalne pravičnosti ravno severnoameriške in evropske družbe najmanj potrebujejo UTD. Če bi začeli uvajati UTD predvsem v najbogatejših državah, bi to lahko le še poglobilo neenakost manj razvitih delov sveta. UTD zato najbolj potrebujejo Afrika, Latinska Amerika in tudi Azija ter

ne Severna Amerika in Evropa.³⁰ Slednji bi morali zagotoviti UTD za Latinsko Ameriko in Afriko (Renner v Cohen in Pribac 2004, 156–157). Brian Barry podobno trdi, da v nekaterih delih sveta UTD ne bi bilo možen brez nakazil od zunaj. Zato bi morale bogate države sistematično pomagati revnim državam (Barry v Cohen in Pribac 2004, 68). Ali je sploh realno pričakovati takšen način financiranja v »dobi držav«?³¹ Če niti svoji skupnosti ne »privoščimo« UTD, ali bi ga res privoščili drugim? Robert M. Solow meni ravno obratno – da gre pri UTD predvsem za poskus, kako »rešiti revščino sredi izobilja« (Solow v Cohen in Pribac 2004, 14). Podobno razmišlja tudi Van Parijs. Srečo Dragoš, Emma Rothschild ter Standing menijo, da za vpeljavo UTD niti »ni bistveno, ali je družba bogata ali revna« oziroma, da si vsaka družba načeloma lahko privošči (skromen) UTD (Dragoš v Cohen in Pribac 2004, 129; Rothschild v Cohen in Pribac 2004, 55; Standing 2008, 25).

10. Podpiranje nedejavnosti³² naj bi imelo visoke oportunitetne stroške (Offe 2008, 12). Zato naj bi bil UTD predrag (Raventós 2007, 191–192). UTD ne bi uspel doseči proračunske nevtralnosti, saj pobiranje davkov ne bi dohitelo naraščajoča izplačila UTD (Tcherneva 2007, 10).

Nesmiselno je trditi, da je UTD predrag, če nista določena niti višina niti obseg UTD (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 33). Seveda mora biti višina UTD omejena z vzdržljivostjo. Harvey se s tem ne strinja, saj si je težko predstavljati, kje je ta »meja vzdržljivosti«. Zato opozarja, da bi UTD pod določenimi pogoji lahko postal tudi velikanska past revščine (Harvey 2006, 14). Če se izkaže, da si določene UTD sheme trenutno »ne moremo privoščiti«, nam preostane možnost, da UTD uvajamo postopno (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 34). Takšen gradualistični pristop vključuje tudi uvedbo ali širitev univerzalnih ugodnosti namesto trenutnih pogojevanih podpor (Matsaganis in Flevotomou 2007, 1). Rodríguez Enríquez recimo predlaga, da bi bila za začetek smiselna uvedba »UTD za otroke« in »UTD za starejše« ter šele nato uvedba UTD za celotno prebivalstvo (Rodríguez Enríquez 2007, 3). Ker ponavadi ne upoštevamo vseh možnosti, so izračuni »cene« UTD zastrašujoči (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 33), kar je lahko zavajajoče. Celó Elizabeth Anderson, ki sicer nasprotuje ideji UTD, meni, da UTD kljub nepogojenosti privarčuje precejšnje upravne stroške (Anderson v Cohen in Pribac 2004, 77). A kolikšni so dejanski stroški UTD? Zelo zgovorna sta naslednja primera.

³⁰ To seveda ne velja za vse države na omenjenih kontinentih.

³¹ S tem mislim predvsem na protekcionizem nacionalnih držav.

³² Argument človekove narave, ki pravi, da so ljudje naravno nagnjeni k uporabni aktivnosti, ni dovolj dober (Offe 2008, 17), zato je potrebno poiskati drugega.

Prvič, zaradi posledic trenutne gospodarske recesije so države namenile ogromno denarja za reševanje finančnih trgov. Samo v VB kar sedem odstotkov BDP (Standing 2009). Kaj ima povprečni državljani od tega, da država z davkoplačevskim denarjem rešuje neodgovorne finančne institucije? Drugič, leta 2007 je povprečen Američan zaslužil 40.405 dolarjev, medtem ko je za davke moral odšteti 6.525 dolarjev. Od tega zneska je bilo kar 2.257 dolarjev porabljen za vojno v Iraku, kar znaša približno 188 dolarjev na prebivalca mesečno (Horvat 2009b, 13). Ker 2.257 dolarjev predstavlja približno kar 35 odstotkov vseh davkov povprečnega Američana, se sprašujem, kateri so pozitivni učinki vojne v Iraku?! Spletna stran *National Priorities Project* omogoča vpogled v porabo proračunskega denarja ZDA. Na tej strani najdemo tudi števec stroškov vojne v Iraku. Števec je 7. februarja 2009 opozarjal na porabo preko 595 milijard dolarjev. Ko sem 26. junija ponovno pogledal na števec, je številka zrastle na približno 681 milijarde dolarjev (National Priorities Project). Stroški pa rastejo in rastejo. Zakaj je socialna varnost »predraga«, medtem ko vojne niso? Zakaj je UTD »prevelik strošek«, medtem ko npr. vojna v Iraku ni? Je UTD res predrag, ker »podpira nedejavnost«?

Van Parijs opozarja, da je ceneje, če UTD »podarimo« tudi lenim, kajti kakršno koli pogojevanje le zvišuje stroške (Van Parijs 2004, 19). Posledica pogojevanja je, da manj ljudi dobi pomoč (Standing 2008, 3). Je sploh možno natančno izračunati potencialne stroške UTD? Solow opozarja, da bi se z uvedbo UTD spremenilo obnašanje oziroma motivacija ljudi, zaradi česar povsem natančni izračuni stroškov UTD sploh niso možni (Solow v Cohen in Pribac 2004, 13). Tudi pri mednarodnem omrežju *Basic Income Earth Network*³³ (BIEN) izračunavajo le statične stroške UTD, ki ne upoštevajo dolgoročnih vedenjskih odzivov. A ravno ta sprememba bi prinesla povsem drugačne možnosti in iniciative, kot jih imamo dandanes. Kot pravi Groot, številke zato niso dovolj, potrebni so eksperimenti, saj dovoljujejo direktno opazovanje vedenjskih sprememb na trdu dela (Groot 2006, 3).

11. Če je UTD prenizek, je manj učinkovit. Zato je tudi delni UTD manj učinkovit kot »polni« UTD (Raventós 2007, 196).

S to kritiko se popolnoma strinjam. Če je UTD prenizek, potem nima pravega, »polnega« učinka, kar velja tudi za katerokoli obliko pomoči. Zato to trditev razumem kot opozorilo, da je potreben »polni« UTD, če želimo izkoristiti njegov potencial v celoti. Po

³³ Cilj tega omrežja je preboj predlogov UTD na nacionalne agende (Caputo 2008, 509). Udeleženci BIEN-a so javni intelektualci, predstavniki političnih strank, akademiki, sindikalni aktivisti, uradniki mednarodnih organizacij etc. (Offe 2008, 2). Poleg BIEN-a obstajajo še druga omrežja, ki spodbujajo razpravo o ideji UTD. Eno takšnih omrežij je tudi *The U.S. Basic Income Guarantee Network* (USBIG).

mnenju Standinga, mora biti UTD na skromni, a zadostni ravni, da posamezniku omogoča nadzor nad svojim življenjem; tako kulturno, ekonomsko, družbeno in politično (Pateman 2004, 92). Prav tako je vsaki ekonomiji možno določiti najvišjo mejo UTD, ki je še vzdržna (van der Veen in Van Parijs 2006a, 10). Zato je vprašanje, ali si UTD lahko privoščimo ali ne, povsem nesmiselno. Če je UTD tako visok, da nam omogoča udobno življenje, potem je UTD previsok in si ga ne moremo privoščiti. Ravno takšne ekstreme mnogi enačijo z UTD (Van Parijs 2004, 18). Če bi bil prenizek oziroma previsok, potem bi bili učinki UTD slabši od pričakovanih, morda bi bili celo negativni. Obenem obstaja upravičen strah pred neodgovornim višanjem UTD s strani vlade predvsem v predvolilnem času.

Pred to nevarnostjo bi se lahko zavarovali tako, da bi višino UTD določala recimo centralna banka in vlada ali parlament. Vlada pa bi na višino UTD lahko vplivala le posredno z določanjem davkov (Boltin 2005a). Block opozarja, da se lahko zgodi tudi obratno. Če bi recimo v drugi fazi uvajanja UTD nasprotniki ideje postali politično močnejši, bi lahko blokirali zviševanje UTD, medtem ko bi se »zniževali« stari programi socialne podpore (Block v Cohen in Pribac 2004, 88). A če bi višino UTD določala centralna banka, kot predlaga Boltin, potem je tudi ta strah odveč.

12. UTD lahko generira nepredvidljive učinke (Raventós 2007, 196).

Nesmiselno bi bilo nasprotovati dejstvu, da lahko le praksa pokaže dejanske učinke UTD. Ker se družbe razlikujejo med seboj, nikoli ne moremo z zagotovostjo trditi, kakšne učinke bo imela uvedba UTD na neko skupnost. Tudi Offe trdi, da vsekakor ne moremo z zagotovostjo izključiti neprijetna presenečenja (Offe v Van Parijs 1992, 74). Zato Jože Mencinger pravi, da bi bilo »bolje ostati pri tistem, kar že imamo« (Mencinger v Cohen in Pribac 2004, 141). A kot opozarja Raventós, tudi »narediti nič«, lahko ima nepredstavljljive učinke (Raventós 2007, 197).

13. Možnost izhoda, ki ga ponuja UTD, je poskus doseganja polne zaposlenosti s pomočjo »prisilne neaktivnosti«. Da bi delodajalci privabili delavce nazaj, bi jim morali zvišati plače, kar je na prvi pogled zaželjeno. A kmalu zatem bi delodajalci morali zvišati cene, da bi lahko pokrili višje stroške, ki so posledica višjih plač. S tem bi se zmanjšala kupna moč UTD izplačil. Da bi zagotovili minimalni standard življenja, bi bil potreben pritisk k zvišanju UTD. A ta cikel bi lahko bil uničujoč za UTD. Pojavila bi se hiperinflacija. Delavci bi zapuščali trg delavne sile,³⁴ s čimer bi se znižala zaposlenost, medtem ko bi bile cene višje kot pred uvedbo UTD – t.j. stagflacija. Zato bi bili delavci prisiljeni v vrnitev na trg dela v svoje »slabe«

³⁴ Zakaj bi delavci zapuščali trg delovne sile? Je ta predpostavka pravilna?

službe (Tcherneva 2007, 10–11). Ščasoma bi vrednost brezpogojno določene valute padla na nič. UTD bi bil torej inflacijski, ker je valuta v bistvu zastoj (Tcherneva in Wray v Tcherneva 2007, 8), kar bi se rezultiralo v kolapsu domačih valut (Tcherneva 2007, 8–9).

Pavlina Tcherneva je ena izmed tistih avtorjev, ki najbolj ostro kritizirajo idejo UTD. Najverjetneje poda tudi najbolj celovito kritiko UTD. Ali UTD res sili posameznika v neaktivnost ali pa nas v to početje sili ravno trenutno stanje? Vsekakor se Tcherneva moti, ko trdi, da je cilj UTD doseganje polne zaposlenosti. V nadaljevanju bom dokazal, da se ravno ideja UTD zoperstavi tej iluziji. Na vse očitke zgoraj omenjene kritike Tcherneve bom poskusil odgovoriti skozi celotno diplomsko delo.

14. Politika UTD na Aljaski je samouničujoča, saj je odvisna od profitabilnosti naftnih industrij. Takšno financiranje UTD preko ekoloških davkov ni primerno, saj je okolju neprijazno. Poleg tega je takšen davek nezadosten ter neučinkovit. Za večjo učinkovitost bi bilo potrebno še večje onesnaževanje oziroma izkoriščanje okolja z namenom, da bi generirati zadostne prihodke za pokritje UTD. Če bi bil UTD zelo priljubljen, se lahko pojavi celo perversna iniciativa, da bi subvencionirali naftno produkcijo ter tako višali sredstva, s katerimi bi financirali UTD (Tcherneva 2007, 20–21).

Ali bi se res odločili za subvencioniranje naftne produkcije? Menim, da je ta scenarij vendarle pretiran. Res pa je, da UTD na Aljaski ni zadosten. Poleg tega je takšno financiranje UTD neekološko. Pri tem se moramo vprašati, ali bi na Aljaski črpali nafto, četudi ne bi uvedli UTD. Odgovor je več kot očiten. Da. Zato ocenjujem, da je pozitivno, da se vsaj del profita naftne industrije porazdeli med prebivalce Aljaske. A večina držav tako ali tako nima možnosti takšnega okolju neprijaznega načina financiranja UTD. Predvsem »zelene stranke« pa najbolj podpirajo idejo UTD. Nasprotniki so pozabili na dejstvo, da takšno financiranje ni »večna« rešitev. Nafta ni obnovljiv vir energije, zato jo bo prej ali slej zmanjkalo. Zato bo potrebno najti nov vir financiranja UTD, kajti drugače bodo prebivalci Aljaske slej ali prej ostali brez UTD.

15. UTD daje prednost gotovinskemu transferju za doseganje ciljev posameznika ne glede na to, kakšni si ti cilji (Anderson v Cohen in Pribac 2004, 75).

Phelps nasprotno od Andersonove v denarnem transferju vidi ključno prednost UTD. Meni, da bi UTD povečal učinkovitost pomoči, saj bi se znotraj dodeljenih socialnih ugodnosti povečal delež gotovine, ki bi jo ljudje uporabili po lastni volji. S bi se zmanjšal delež brezplačnih storitev, katerih obseg določi država (Phelps v Cohen in Pribac 2004, 59). A ponekod je to lahko problem. Predvsem na Švedskem ljudje preferirajo brezplačne storitve pred denarnimi subvencijami.

3.2 ZAGOVOR

Solow loči dva različna pristopa zagovornikov ideje UTD. Prvi pristop pooseblja Van Parijs. Ta izhaja iz levega libertarnega stališča³⁵, ki v dejanski svobodi³⁶ vidi temeljni cilj družbene ureditve. Drugi pristop nudi nekoliko drugačno upravičevanje UTD, ki je razdeljeno na dva dela – delniško in likvidno (Solow v Cohen in Pribac 2004, 10–11). V nadaljevanju bom predstavil prednosti, ki jih UTD pripisujejo zagovorniki.

1. Suplicy v UTD vidi naslednje pozitivne učinke: eliminacija birokracije (ni potrebe po preverjenju zaslužkov posameznikov), odstranitev stigme (posamezniki ne bi imeli občutka sramu, ko bi morali razkriti svoj zaslužek), podpora človeškemu dostojanstvu (pravica do participacije v blaginji države), večja konkurenčnost države etc. (Suplicy 2007, 4). UTD bi zelo verjetno izboljšal socialne pogoje gospodarske konkurenčnosti, saj bi znižal strah pred najhujšim pomanjkanjem, s čimer bi nekatere posameznike spodbudil k večji podjetnosti (Rothschild v Cohen in Pribac 2004, 55).

S pogojevanjem se krepi stigmatizacija (van der Veen in Van Parijs 2006a, 10), zato si nekateri svojih pravic »ne upajo« uveljavljati, ponavadi pa s svojimi niti niso seznanjeni. UTD blaži stigmatizacijo, saj nikogar ne etiketira (Brittan in Webb 1990, 12; Raventós 2007, 21–22, 126; Standing 2008, 25). Kljub uvedbi UTD, bili stigmatizirani tisti, ki ga ne bi prejeli, ker ne bi izpolnjevali pogoja dovolj dolge kontinuitete bivanja v neki državi.

Splošna deklaracija človekovih pravic iz leta 1948 omenja dostojanstvo v preambuli ter v 1. in 22. členu. »Ker pomeni priznanje prirojenega človeškega dostojanstva vseh članov človeške družbe in njihovih enakih in neodtujljivih pravic temelj svobode, pravičnosti in miru na svetu« (preambula). »Vsi ljudje se rodijo svobodni in imajo enako dostojanstvo in enake pravice« (1. člen). »Vsakdo ima kot član družbe pravico do socialne varnosti in pravico do uživanja, s pomočjo prizadevanja svojih skupnosti in mednarodnega sodelovanja in v skladu z ureditvijo in sredstvi neke države, ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic, nepogrešljivih za njegovo dostojanstvo in svoboden razvoj njegove osebnosti« (22. člen) (Splošna

³⁵ Phelps opozarja, da libertarni pogled ustvarja težave pri definiciji kroga upravičencev. Posledično bi bili tudi Marsovci opravičeni do UTD, če bi jih odkrili (Solow v Cohen in Pribac 2004, 10–11). To ni res, saj bi UTD prejeli le ljudje in ne vsa živa bitja.

³⁶ Van Parijs meni, da UTD ne omogoča le formalno svobodo, temveč tudi resnično svobodo za vse (Van Parijs 2007b, 40).

deklaracija človekovih pravic, 1948). A standarde dostojanstva se pogosto krši in ravno UTD bi lahko pripomogel k zaščiti le-teh. Prav tako ne moremo mimo vprašanja *samospoštovanja*. Po mnenju Catrione McKinnon je UTD pomemben ravno zato, ker omogoča dostop. Dostop do »pomembnega« poklica, ki je bistven za samospoštovanje posameznika ter univerzalni dostop do spodobno plačanega dela, ki naj bi bil bistvena komponenta pravičnega kapitalističnega režima (van der Veen in Van Parijs 2006b, 5–6). Je potemtakem UTD kompatibilen s kapitalističnim sistemom? Lahko UTD ponudi spremembe v smeri humanizacije kapitalizma? Bi UTD lahko oviral konkurenčnost države v mednarodnem merilu? Kot odgovor na ta vprašanja, bom povzel dva primera delavskih kooperativ – to so nekakšne zadruga, v katerih so delavci kolektivni lastniki sredstev proizvodnje.

Prvič, v Argentini je 300 delavcev zasedlo tovarno keramičnih ploščic v Neuquenu, ki je danes znana kot »Tovarna brez šefov«. Tam »ne proizvajajo le keramike, ampak tudi drugačne družbene odnose«. Delavcem je namreč uspelo vzpostaviti proizvodnjo in vpeljati demokratična notranja razmerja v odločanju. Vsi zaposleni imajo enake plače, ni nadrejenih in podrejenih, a kljub temu tovarna posluje z dobičkom. Tudi direktorji podjetij v tem sistemu ne prejemaajo za svoje delo nič drugega kot svojo plačo – ne prejemaajo nagrad za uspešnost, prav tako ne prejemaajo odpravnin. Drugič, španska kooperativa Mondragon, ki je danes sodi med 20 največjih podjetij v Španiji, ima več kot 100.000 zaposlenih delavcev. Tam delavci na kapital gledajo kot na sredstvo oziroma orodje za ustvarjanje produktivnega ter do ljudi prijaznega okolja. Kljub temu je podjetje dobičkonosno. Po nekaterih raziskavah je kooperativa Mondragon dvakrat bolj dobičkonosna kot druga španska podjetja. Leta 2007 je celoten sistem ustvaril kar 4,33 milijarde evrov čistega dobička. To je dokaz, da se delavske kooperative na trgu lahko uspešno kosajo s klasičnimi kapitalističnimi podjetji, pa čeprav jih je večina nastala na pogorišču bankrotiranih podjetij z namenom, da si delavci sami ohranijo delovna mesta (Horvat 2009c, 28–29). Predlog UTD sledi podobni logiki kot delavske kooperative. Če so delavske kooperative zmožne konkurirati klasičnim kapitalističnim podjetjem, zakaj države, ki bi uvedle UTD, ne bi bile sposobne konkurirati drugim državam? Tudi Aljaska nima problemov s konkurenčnostjo. Zato ocenjujem, da države, ki bi se odločile za uvedbo UTD, ne bi bile nič manj konkurenčne znotraj današnjega globaliziranega sveta. Poleg tega bi se zaradi večje socialne varnosti, ki jo ponuja UTD, lažje soočali z »družbo tveganja«, v kateri živimo.

3. Herbert A. Simon razume UTD kot nekakšno »dediščino«. Vsi prebivalci družbe bi si namreč morali deliti delež družbenega proizvoda. Poleg tega moramo upoštevati, da ni

moralne podlage za pravičnost dedovanja raznih virov po krvnih vezeh (Simon v Cohen in Pribac 2004, 45).

Temu stališču, ki ga poleg Simona zagovarjajo tudi Offe, Solow, Van Parijs, White, Renerjeva etc., se pridružujem tudi sam. White meni, da je lahko vsak posameznik upravičen do – verjetno enakega dela – nekakšne skupne dediščine državljanov ne glede na njegovo pripravljenost za delo (White 2006, 8,13). Cavanagh in Mander naštejeta tri kategorije virov skupne dediščine.³⁷ Prvič, voda, zemlja, zrak, gozdovi in ribištvo, od katerih je odvisno življenje vsakogar. Drugič, kultura in znanje, ki sta kolektivni stvaritvi človeštva. Tretjič, javne službe, ki skrbijo za javno zdravje, izobrazbo, javno varnost, socialno varnost etc. Te tri kategorije so po njunem mnenju temelj »resničnega blagostanja«; brez le-teh ni ne življenja ne civilizacije (Cavanagh in Mander 2002, 63–64). UTD torej lahko razumemo kot »skupno dediščino« iz dveh razlogov – zaradi narave ter dela preteklih generacij. Prvič, po mnenju Offeja naj bi tudi zemlja oziroma infrastruktura pripadala vsem prebivalcem. Ta ideja ne izvira le iz levo-liberalne tradicije, temveč tudi iz manj rigidne verzije krščanske teologije (Offe 2008, 14–15). Solow ravno v UTD vidi enega od načinov, kako razdeliti te darove narave (Solow v Cohen in Pribac 2004, 11). Drugič, proizvod nacionalnega gospodarstva je v veliki meri odvisen od družbenih interakcij, sporazumov, institucionalnega kapitala ter ne samo od prizadevanja posameznikov (Solow v Cohen in Pribac 2004, 11). Gre torej za kolektivno in ne individualno prislužene podedovane okoliščine. Učinki organiziranega sodelovanja zato vodijo k produktivnim pridobitvam, ki se jih ne da pripisati nekemu posamezniku – npr. znanja, tehnološki dosežki, civilizacijski moralni in legalni sistemi etc., ki so jih prepustile prejšnje generacije. Zato lahko sodobne generacije prejmejo te dosežke brezplačno (Offe 2008, 15–16). V življenju posameznika je zelo pomembna tudi t.i. starševska³⁸ loterija. In ravno zato naj bi bili nezasluženi darovi, kakršen je UTD, osnovni pogoj za pošteno porazdelitev (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 36). Je UTD res »nezaslužen« dar? Morda. Vsekakor pa lahko trdimo, da je pravico do dedovanja nezaslužen dar.

Tako kot Simon tudi Renerjeva ne vidi moralne podlage za neodtujljivo pravico do dedovanja (Rener v Cohen in Pribac 2004, 155). To ugotovitev je težko zanikati. Kljub temu je dandanes vsak narod »narod dedičev«. Pri tem le manjšina ljudi podeduje znatne vsote,

³⁷ Skupna dediščina je le eden izmed desetih načel vzdržne družbe. Ostala načela so: nova demokracija; subsidiarnost; ekološka vzdržnost; raznolikost; človekove pravice; delo, preživljanje in varnost; pravičnost; varnostno načelo (Cavanagh in Mander 2002, 56–77). Če UTD ne krši teh načel, potem je UTD družba vzdržna.

³⁸ Dore uporablja izraza »genska loterija« in »loterija družinskega okolja« (Dore v Cohen in Pribac 2004, 85).

medtem ko ostali ne bodo podedovali toliko, da bi si lahko zagotovili nekakšen minimum potreben za preživetje. Evropska civilizacija, kot se je razvila od renesanse dalje, vsekakor temelji na »nezaslužnem« dohodku³⁹ oziroma na podedovani blaginji. Edino narobe pri tem je, da imajo takšen »nezaslužen« dohodek le redki (Brittan in Webb 1990, 3–4). Kot takšen »nezaslužen« dohodek lahko razumemo tudi UTD – a za vse in ne le za nekatere. Že Wollstonecraftova je trdila, da je revščino možno odpraviti z odpravo dedovanja, saj bi s tem vsako prekomerno kopičenje lastnine popolnoma izgubilo svoj primarni smisel (Wollstonecraft 1993, 157). S tem bi se seveda zrušil tudi kapitalizem.

4. *UTD bi bil pošten, saj bi onemogočal priložnosti za nadlegovanje in zlorabo (Rothschild v Cohen in Pribac 2004, 55). UTD je tako »dobro zdravilo za klientalizem in administrativno samovoljo«, saj ni pogojevan, dobijo ga torej vsi, zato obstaja manjša verjetnost izrabe moči v primerjavi s pogojevanimi subvencijami (Raventós 2007, 127).*

5. *Brian Barry vidi potencial UTD v tem, da je lahko privlačen tako za desnico (ker denar ne bi bil porabljen za vladne programe), kot tudi za levico (ker bi najbolj bi pomagali tistim, ki imajo najmanj) (Barry v Cohen in Pribac 2004, 68).*

V realnem svetu pa je možno pričakovati tudi situacijo, v kateri UTD ni sprejemljiv niti za levico niti za desnico. Po mnenju Dragoša naj bi bila realizacija UTD odvisna predvsem od dveh kolektivnih akterjev – političnih elit ter javnega mnenja (Dragoš v Cohen in Pribac 2004, 129). Kako zelo pomembna sta ta dva akterja, priča primer Danske. Erik Christensen ugotavlja, da sta k večji pozornosti UTD na Danskem pripomogla predvsem ljudsko gibanje v zgodnjih 80-ih ter preboj UTD na dansko politično agendo v letih 1992–1994. A kljub temu Danska nikoli ni uspela realizirati UTD.

V praksi se marsikdaj zgodi, da politične stranke ne upoštevajo mnenja volivcev. Za idejo UTD to lahko pomeni dvoje. Volivci neke stranke lahko podpirajo predlog UTD, a ga stranka ne vključi v svoj politični program. In obratno, stranka se lahko močno zavzema za promocijo ideje UTD, a jo volivci pri tem početju sploh ne podpirajo. Odličen primer je Švedska. Na Švedskem idejo UTD najbolj podpirajo volivci socialnih demokratov in levice, a sta obe stranki v svojem političnem programu izpustili idejo UTD. Po drugi strani je stranka Zelenih med vsemi strankami najbolj promovirala idejo UTD, čeprav nima močne podpore med svojimi volivci (Andersson in Kangas v Kildal in Kuhnle 2005, 114, 121).

³⁹ Dohodek, ki ni zaslužen z delom.

6. *Katherine McFate ne izključuje možnosti, da bi tudi delodajalci podprli UTD, saj bi le-ta lahko spodbudil lažje opuščanje in prevzemanje dela ter tako olajšal usposabljanje in delo s skrajšanim delovnim časom (McFate v Cohen in Pribac 2004, 100).*

Z UTD bi lahko dejansko dosegli tisto, čemur danes pravimo »fleksibilnost«. A to ne pomeni le lažjega odpuščanja delavcev, temveč tudi lažjo »možnost izhoda« ter lažjo ponovno zaposlitev vsakega posameznika. Z mani bi se strinjal tudi Raventós, ki pravi, da UTD lahko dopušča večjo fleksibilnost na trgu dela, a obenem zaščiti tudi delavca (Raventós 2007, 22). UTD bi lahko na primer pomagal tistim zaposlenim, ki jim delodajalci ne izplačujejo rednih osebnih dohodkov. Z uvedbo UTD bi lahko fleksibilne oblike zaposlovanja (krajši delovni čas, določen čas etc.) postale sprejemljive oziroma celo zaželene (Korošec 2009, 31). Če povzamem, lahko se izkaže, da je UTD koristen tako za delavce kot tudi za delodajalce. A reakcija delodajalcev pa tudi drugih akterjev je lahko tudi povsem drugačna. Offe opozarja, da UTD poraja različne vrste strahu. Prvič, delodajalci se bojijo izgube nadzora nad delavci ter posledično prisile v povišanje plač. Drugič, delojemalci se bojijo višjih obdavčitev, kar bi zmanjšalo njihove neto zaslužke. Tretjič, potencialni prejemniki UTD se bojijo, da bo višina njihovega dohodka ter stopnja rasti tega dohodka odvisna od političnih odločitev in fiskalnih omejitev. Četrto, individualni in korporativni akterji se bojijo moralnega razsula (Offe v Cohen in Pribac 2004, 112). V zadnjem primeru gre predvsem za vprašanje kršenja načela vzajemnosti.

7. *Potrebno je tudi, da »pretresemo dejavnosti in obnašanje, ki ga cenimo mi kot pripadniki družin, skupnosti in demokracije – za razliko od dejavnosti, ki jih ceni trg« (McFate v Cohen in Pribac 2004, 101).*

Ker je oblastna struktura zaposlitve nedemokratična, je zaposlitev veliko območje hierarhije in podrejenosti znotraj domnevno demokratičnih družb (Pateman 2007, 4). UTD lahko pretrga povezavo med delom in nagrado, zato ima demokratični potencial, ki ga »trg« ne premore.

8. *»Uspeh« nekoga je potrebno razumeti predvsem kot »srečo in ne zaslug« (Dore v Cohen in Pribac 2004, 86).*

Statistična korelacija med zaslugami in učinkom sicer obstaja. A ljudje smo precej bolj odvisni od podedovane in sprotne sreče kod od lastnih zaslug, kot si ponavadi radi domišljamo. Če ima posameznik službo, je to »sreča, ki je nima vsak ter ni enako velika za vsakogar, ki jo ima« (Boltin 2008a). Obstoječa ureditev torej v veliki meri odraža nezasluženo srečo (Galston v Cohen in Pribac 2004, 43). Wigley izpostavi problem »okrutno slabe sreče« ali t.i. »kumulativne nesreče«. Če posameznik zavestno prevzame neko tveganje, ki bi se mu

sicer lahko izognil, potem breme (ali korist), ki ga prinese to tveganje, pade na posameznika – v takšnem primeru mora posameznik sam prevzeti tudi odgovornost. In obratno, če kumulativna nesreča ni produkt izbire posameznika, potem je to problem, s katerim bi se morala soočiti predvsem družba in ne posameznik. Upoštevati moramo razliko med izbiro in pogoji za to izbiro. Če ni »pravih« pogojev za izbiro, potem posameznik ne sme trpeti posledic svoje izbire in obratno. Prepustiti posamezniku breme nesreče, bi bilo zato nepravilno, ker ponavadi nimamo zadostne kontrole na tem, kdaj in v kakšnem vrstnem redu se bo nekaj zgodilo (Wigley 2006, 3–4, 12). Na Finskem in Švedskem sta bili izvedeni dve sorodni analizi javnega mnenja, ki med drugim raziskujeta vprašanje odgovornosti za brezposelnost. Raziskava odlično pokaže, da tako Švedi kot Finci menijo, da je odgovornost za brezposelnost kolektivna in ne individualna (Andersson in Kangas v Kildal in Kuhnle 2005, 123–124). Ravno zato UTD predstavlja superiorno socialno politiko, saj preventivno preprečuje pojav kumulativne nesreče. Ker je UTD brezpogojen, ni potrebno ugotavljati, v kolikšni meri je z neuspešno »izbiro sreče« prizadet vsak posameznik (Wigley 2006, 1, 9).

9. UTD bi povečal svobodo izbire tistim, ki niso sposobni živeti psihično ali fizično neodvisno od drugih zaradi svoje nezmožnosti (Walter 1989, 129, 131).

Takšni ljudje bi imeli večjo moč izbire nad tem, kdo bi skrbel za njih, kakor jo imajo danes. Lahko bi npr. plačali občasno varstvo z namenom, da bi se ostali družinski člani odpočili. Ženske, ki ponavadi skrbijo za svoje sorodnike, bi tako imele več prostega časa. Lažje bi bilo tudi tistim otrokom, ki morajo skrbeti za svoje invalidne starše. UTD bi bil v pomoč tudi izčrpanim delavcem, ki sicer niso več zmožni delati, a jim zdravniki ne priznajo invalidske pokojnine, ker imajo premalo znanja o samem trgu dela. Posledično bi lahko celo ukinili fiksno starost upokojitve (Walter 1989, 129–131). UTD lahko razumemo tudi kot sredstvo za blaženje številnih duševnih bolezni (Standing 2009), ki jih je vedno več.⁴⁰ Verjemem, da bi imel UTD na tem področju ne le kurativne temveč tudi preventivne učinke.

10. UTD naj bi bil tudi edini od danes znanih sistemov socialne varnosti, ki učinkovito preseka začaran krog revščine – t.j. sistem, v katerem je nekdo, ki prejema denarno socialno pomoč na boljšem v primerjavi z nekom, ki dela za minimalno ali nizko plačo (Korošec 2009, 31).

Res je, da današnji sistemi socialnih pomoči deloma odpravljajo revščino, a po drugi strani potiskajo posameznika v stanje odvisnosti (Van Parijs 2007b, 40).⁴¹ Rousseau v

⁴⁰ Renata Salecl v knjigi *O tesnobi* piše o psihološki »ceni«, ki jo plačuje posameznik v sodobni družbi.

⁴¹ T.j. past odvisnosti.

Discourse on Inequality pravi, da je »najhujša stvar, ki se lahko zgodi nekomu v odnosu med človekom in človekom, da živi od usmiljenja drugega« (Rousseau v White 2007, 1). Takšna odvisnost daje drugi stranki moč, da se vmeša v življenje stranke, ki je odvisna. UTD zato deluje kot močno orodje za zmanjšanje ali celo eliminacijo takšne odvisnosti (White 2007, 1). Današnji socialni sistem ne spodbuja ljudi, da bi ob socialni pomoči še delali in je krivičen predvsem do delavcev z nizkimi oziroma minimalnimi plačami. Danes se lahko celo zgodi, da je nekdo formalno zaposlen, a je dejansko brez dohodka. Prav tako je možno, da je zaslužek nekoga tako nizek, da ne omogoča niti preživetja. V nasprotju z današnjimi sistemi UTD prejemniki socialne podpore spodbuja k delu, saj bi bili »revni« delavci z UTD na boljšem kot prejemniki socialne podpore. Ker bi UTD prejeli vsi, bi se vsak dohodek, ki bi ga posameznik zaslužil, poznal kot razlika (Korošec 2009, 31). Tudi Raventós in Standing menita, da se pasti revščine lahko enostavno izognemo z UTD, saj je le-ta definiran kot spodnja meja oziroma »osnova«, ki ni nekompatibilna z drugimi viri dohodka (Raventós 2007, 22, 124; Standing 2008, 24). Kar pomeni, da je tudi v primeru uvedbe UTD bolje imeti službo, kot pa biti brez nje. Potrebno je upoštevati tudi »krivico izbiranja«. Ker je nekje potrebno postaviti mejo oziroma cenzus, znaša razlika med prejemniki in neprejemniki socialne pomoči le nekaj evrov (Korošec 2009, 31). Postavljena meja vedno nekoga nepošteno »pozabi«.

3.2.1 NAČELO VZAJEMNOSTI

Glavni ugovor predlogu UTD je, da le-ta omogoča delazmožnim nedejavnim ljudem živeti na račun dela drugih (Cunliffe in Erreygers 2008, 197).⁴² Ker gre pri tem »za jemanje brez dajanja« (Solow v Cohen in Pribac 2004, 11), naj bi UTD kršil načelo recipročnosti. Če torej nekdo ne dela oziroma ne prispeva ničesar,⁴³ čeprav je tega zmožen, a po drugi strani »jemlje«, potem ta nekdo živi nepošteno na račun dela drugih (White 2006, 2). Reeve opozarja, da UTD ne bi odpravil izkoriščanja, temveč le njegovo naravo, kajti tudi »nedejaven izkorišča delavnega, s tem ko prejema dohodek, ki je ustvarjen z aktivnostjo tistih, ki se odločijo delati« (Vanderborght 2006, 8). Zato naj bi UTD podpiral svobodo brez odgovornosti ter s tem spodkopaval ideal družbene obveze, na katerem je zgrajena socialna država (Anderson v Cohen in Pribac 2004, 76). Vprašanje kršenja načela vzajemnosti je

⁴² T.i. ugovor izkoriščanja.

⁴³ Ne proizvaja dobrin, ne vzgaja otrok, ne skrbi za starejše, ampak živi le zase in za svojo zadovoljitev.

vsekakor najbolj kontraverzna zadeva v filozofskih debatah o UTD (Couillard v Vanderborght 2006, 8). Moralni argument je zato ključen za uvedbo UTD (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 37). Ker sem tudi sam prepričan, da je temu tako, bom načelo recipročnosti obravnaval podrobneje.

3.2.1.1 ODGOVOR

Obstajajo številni ugovori oziroma odzivi na očitek, da UTD krši načelo vzajemnosti. Najprej bi se navezal na govor bivšega finskega nadškofa Johna Vikströma iz leta 1997.

»UTD bi poslal vsakemu državljanu naslednje spodbudno in motivacijsko sporočilo: Ti si pomemben. Ti nisi breme, ampak vir. Ti si pomemben, ker si človeško bitje za druge. Katerokoli delo narediš, v kakršnikoli situaciji, če si ali nisi plačan zanj, še vedno prispevaš k izgradnji naše družbe« (Andersson in Kangas v Kildal in Kuhnle 2005, 115).

1. Po Clausu Offeju načelo vzajemnosti izhaja iz prevladujoče ideje distributivne pravičnosti, ki je enako zasidrana tako v krščanski, predvsem v protestantski, kot tudi v tržno-liberalni in socialistični tradiciji delovne etike (Offe 2008, 16). Katerakoli shema, ki bi ljudem dovoljevala »jesti brez dela«, je zato nekakšen »moralni škandal«. Ta logika dovoljuje le šest legitimnih izgovorov oziroma izjem: upokojenci, fizično ali mentalno bolne osebe oziroma osebe, ki so nezmožne za delo, otroci oziroma mladostniki, starši z majhnimi otroci, osebe, ki opravljajo obvezni vojaški roka ter zaporniki. »Biti gospodinja« pa je že nekoliko manj legitimni izgovor (Offe 2008, 13), kar še posebej velja za zahodni svet. Moč delovne etike je ogromna. Ko ima posameznik službo, s tem pokaže, da ima svojo ceno na trgu delovne sile, kar je danes predpogoj za spoštovanje samega sebe kot prvorazrednega državljana. Pri delovni etiki gre bolj za dolžnost ter ne toliko pa za iskanje pozitivnih povračil v obliki priznanja in zadoščenja. Kot pravi Dore, »gre za to, da se človek izogne obtožbi, da je zastojkarski postopač« (Dore v Cohen in Pribac 2004, 84). Strinjam se z Offejem, ti trdi, da je načelo vzajemnosti možno spoštovati tudi drugače – s pomočjo solidarnosti in »sreče«. Ravno v primeru uvedbe UTD bi se davkoplačevalci lahko začeli zavedali nesreče oziroma nezadovoljstva nedejavnih, s čimer bi bil izpolnjen recipročen pogoj (Offe 2008, 14).⁴⁴

⁴⁴ V smislu solidarnosti.

2. Po mnenju Andersonove naj bi UTD »podpiral svobodo brez odgovornosti«. Boltin pojasnjuje, da pravzaprav nihče ne poskrbi sam zase, kajti vsakdo je odvisen od nešteto stvari, za katere poskrbijo drugi. Dodaja, da za različne vloge ni značilno samo različno prispevanje, temveč tudi različna poraba skupnih virov; tudi naravnih virov, ki jih ni nihče prispeval. Z družbo, ki jo najbolj skrbi odgovornost tistih najbolj spodaj, pa je po mnenju Boltin nekaj hudo narobe (Boltin 2006a). Ali v današnjih družbah sploh velja načelo vzajemnosti? Če velja, zakaj se potem v času gospodarske recesije toliko govori o »prevzemanju odgovornosti« za pretekle napake, posledice katerih čutimo danes? Bogomil Kovač se v *Mladini* sprašuje, ali v času današnje krize »ni nihče odgovoren«, kajti »vse gre po starem, da bi lahko šlo po novem«, kar je »čudaška logika«. Namesto tega so potrebne nove vrednote (Kovač 2009, 25). Jih lahko prinese UTD? Zakaj je nepogojenost, ki naj bi bila ena glavnih odlik UTD, tako problematična? Kdo so »neupravičeni« prejemniki UTD? Nedelavnici? Bogati? Predvidevam, da se ta argument nanaša predvsem na prve.

3. Načelo vzajemnost odlično opisuje ideja »kdor ne dela, naj ne je«. A ta ideja se nanaša le na revne. Seveda obstajajo tudi bogati, ki ne delajo, a zato niso lačni. V družbi z UTD pa bi si lahko vsi privoščili, da bi počneli tudi to, kar so do sedaj lahko počeli le redki bogati – živeli brez kakršnega koli prispevka v zameno (Raventós 2007, 180–181). Z UTD bi torej morali tolerirati določeno število »zabušantov«, podobno kot danes toleriramo nedejavne bogate ali slavne ljudi, ki jim celo ploskamo (Pateman 2007, 5). Seveda bi bilo nesmiselno trditi, da v družbi ne obstajajo »izkoriščevalske družbe«. ⁴⁵ A k takšni »širitvi protidružbenih subkultur« lahko med drugim pripomore ravno naraščanje dohodkovne neenakosti (Dore v Cohen in Pribac 2004, 85). Kar pomeni, da se vrtimo v začaranem krogu. Ali kot pravi Wade Rathke, »ni res, da ljudje nočejo delati. Hočejo pošteno plačilo, hočejo, da se z njimi ravna spoštljivo in dostojanstveno ter hočejo imeti občutek, da je njihovo delo pomembno – hočejo vse troje« (Rathke v Cohen in Pribac 2004, 50).

4. Na možnost »problema lenobe« bi lahko vplivala tudi višina UTD. Če bi bil UTD pod eksistenčnim minimumom, potem »problema lenobe« verjetno ne bi bilo. Če bi bil UTD na ravni eksistenčnega minimuma, se sicer lahko pojavi problem »srfarja«, ⁴⁶ a bi se hkrati odpravila t.i. past revščine, zaradi katere so vsi tradicionalni sistemi socialne podpore nagnjeni k prisili. Dejstvo je, da je v družbi z UTD celo zelo slabo plačano delo boljše od

⁴⁵ Dore pod t.i. »izkoriščevalske družbe« šteje tiste ljudi, ki goljufajo sistem socialnega skrbstva ter jim je to početje celo v čast.

⁴⁶ Van Parijsov »srfarj« je oznaka za osebo, ki krši načelo vzajemnosti.

brezposelnosti (Barry v Cohen in Pribac 2004, 70). Nerealno pa je pričakovati, da bi bila višina UTD postavljena nad zgornjo mejo življenjskega minimuma.

5. Ne smemo zanemariti dejstva, da so tudi danes nekateri ljudje upravičeni do dohodkovnih transferjev, ki se financirajo iz davkov, pa čeprav živijo na ravni eksistenčnega minimuma⁴⁷ ali celo nad njim (Offe v Cohen in Pribac 2004, 113–114). Ne glede na to obstaja tudi veliko ljudi, ki nujno potrebujejo socialno podporo, a jih je tega sram, čeprav jih ne bi smelo biti (Dore v Cohen in Pribac 2004, 83). Zakaj? Predvsem zato, ker »nobena bogata družba ne bi smela prizadeti takšne izgube osebnega dostojanstva ljudem, ki so od svojih družin in šol dobili tako majhne deleže odločnosti, samozavesti, lepote, možganskih kapacitet ali drznosti, da se na razpisih vedno uvrstijo na eno od zadnjih mest, pa čeprav niso očitneje telesno prizadeti« (Dore v Cohen in Pribac 2004, 84). Tudi sam menim, da v večini primerov ne moremo govoriti o individualni krivdi posameznika, temveč bolj o vplivu socialnega okolja, prirojenih lastnostih, »sreče« etc.

6. Brittan predlaga tri možne izbire državljana v bogati družbi. Prvič, bogata družba si lahko privošči, da ljudem ponudi možnost, da »izstopijo« ter prijemajo dohodek, ki jim omogoča preživetje, čeprav je le-ta dosti nižji od normalne plače. Drugič, posameznik lahko dela in si s tem prisluži še večje materialne nagrade. Tretjič, posameznik se lahko odloči za kompromis med obema možnostima (Brittan in Webb 1990, 3). Kot sem že omenil, ni nujno, da to drži le za bogate države.

7. UTD naj bi nezasluženo dal revnim nekaj za nič (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 35). Sam bi raje rekel, da danes nekdo dobi bistveno premalo ali celo nič⁴⁸ za »vse«. Ali res lahko razumemo UTD kot novo obliko izkoriščanja, kot trdi Reeve? Vsekakor moram izraziti nestrinjanje. Verjetno bi bilo izredno malo takšnih prejemnikov UTD, ki bi si izbrali »izkoriščanje« kot življenjski moto. Poleg tega bi imelo takšno »izkoriščanje« dosti manjše posledice, kot ga imajo dejanja nekaterih bogatih manjšin danes. Verjamem, da bi se z mano strinjal tudi Van Parijs, ki se vpraša, koliko bi bilo dejansko tistih, ki bi izbrali nedelo? Koliko bi jih bilo v primerjavi s tistimi, ki opravljajo družbeno koristno delo, za katerega niso plačani (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 36)? Offe izpostavi vprašanje, zakaj bi morali biti prisiljeni subvencionirati prostovoljno brezposlenost (Offe v Van Parijs 1992, 74–75)? Katerih je več – »lenuhov« ali tistih, ki opravljajo družbeno koristna dela? Vsekakor je slednjih več. Boltin meni, da bomo sprejeli UTD kot pravičen sistem, ko bodo pridni

⁴⁷ Npr. matere samohranilke, kmetje (v EU), študenti, naborniki etc.

⁴⁸ Npr. delo, ki je slabo plačano ali celo ni plačano.

ugotovili, da je toleriranje lenih dobro tudi zanje. Celo za samo gospodarstvo bi bilo bolje, če bi se največji lenuhi odločili, da gredo med brezposelne, saj bi delodajalci tako dobili bolj pridne in motivirane delavce (Boltin 2005a; Boltin 2006a). Ravno zato tudi načelo vzajemnosti upravičuje skromen UTD »vsakomur v skladu z njegovim prispevkom« (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 36).

Rodríguez Enríquez omenja dva pogoja, ki bi morata biti izpolnjena v primeru UTD, da ljudje ne bi delali. Prvič, če bi bil UTD tako visok, da ljudje ne bi iskali dodatnega zaslužka. In drugič, če bi bil zaslužek edina inicaitiva za vstop na trg dela (Rodríguez Enríquez 2007, 4). Strah zaradi možnosti obsežnega nedela je zato povsem neupravičen, kajti nerealno je pričakovati, da bi bil UTD kadarkoli previsok. Poleg tega bi v UTD družbi obstajali tudi razlogi za vstop na trg dela, ki ne bi bili povezani z zaslužkom. Pribac celo meni, da UTD spodbuja krčenje plačanih delovnih mest (Pribac 2009), a se mu to ne zdi nič problematičnega.

8. Van Parijs meni, da je potrebno maksimirati svobodo tistih z najmanj dejanske svobode. Za maksimizacijo svobode so potrebna sredstva. Zato je potrebno maksimirati sredstva, dostopna tistim, ki imajo najmanj. Najmanj pa imajo tisti, ki ne naredijo nič, da bi na podlagi lastnih prizadevanj ustvarili kak dohodek zase (Barry v Cohen in Pribac 2004, 72).

9. Po mnenju Charlierja in Hueta je ugovor izkoriščanja ali parazitizma nepomemben, ker bi bila izplačila financirana iz naravnih virov ali podedovanih artefaktov (Cunliffe in Erreygers 2008, 197).

10. Nekdo, ki dela, bo dobil več oziroma bo imel višje dohodke kot nekdo, ki prejema le UTD. Senator David Croll iz Kanade je leta 1972 o UTD predlogu izjavil, da »(...) tisti, ki delajo, bodo prejeli in obdržali več dohodka kot tisti, ki ne delajo« (Croll v Mulvale 2008, 6). Zato bi nekateri ljudje delali še bolj zavzeto kakor danes, saj bi lahko svoj dodatni denar porabili za nakup nečesa. Spet drugi bi ta dodatni denar porabili za nakup časa – da bi lahko ponovno ali dlje obiskovali šolo, da bi lahko skrbeli za mlade otroke ali pa samo zato, da bi si vzeli mesec ali dva dopusta. Dodatni dohodek bi bil koristen pri tveganju z zamenjavo poklica ali selitve v novo skupnost. Tudi vsakdo, ki bi se odločil za ogromne spremembe v svojem življenju, kot so ločitev, zapustitev doma etc. (Ackerman in Alstott 1999, 211), bi lahko računal na UTD. Posameznik bi prejel UTD neodvisno od tega, ali dela ali ne. Sedanjo podporo pa posameznik prejme le pod pogojem, da ne dela. Kaj je torej slabše? UTD je zato lahko tudi nekakšna stimulacija v smeri plačanega dela, medtem ko subvencije preko preverjanja sredstev ne spodbujajo delo (Boltin 2006a; Raventós 2007, 125). Van der Veen in

Van Parijs opozarjata, da bi UTD v kombinaciji z nekaj deregulacije trga dela⁴⁹ lahko celo razširil plačano delo (van der Veen in Van Parijs 2006a, 13) in ne obratno. Upoštevati moramo, da veliko ljudi dela nadure ne le zaradi osnovnih potreb, temveč zaradi tega, ker radi uživajo višjo stopnjo porabe ali zato, ker želijo, da je njihovo delo dobro opravljeno (Raventós 2007, 181–182). To je dokaz, da UTD ni nekompatibilen z plačanim delom ali potrošništvom. V tem kontekstu UTD ne omejuje delovanja kapitalističnega sistema. Ali kot pravi Caputo, v tržnih družbenopolitičnih režimih ni nihče »free-rider« – vsi so potrošniki, saj vsi trošijo ter tako prispevajo k nacionalni blaginji (Caputo 2008, 515). Uvedba UTD zato ne nasprotuje tendenci kapitalizma v smeri povečanja produktivnosti (van der Veen in Van Parijs 2006a, 13), kar pa morda ni dobro za okolje. Groot poda še boljši argument. Po njegovih besedah »free-rider« ne predstavlja stroškov za družbo v primeru, da je njegovo delo prevzel nekdo drug, ki je za to delo enako usposobljen. Zakaj nekoga potiskati v plačano delo, če je povpraševanje po tem delu preveliko (Groot 2006, 2)? Goot ima nedvomno prav.

11. Mencinger se sprašuje, ali »je napor ‘srfarja’, ki k družbenemu produktu ne prispeva ničesar, manj koristen od navora nogometaša, ki z visokim zaslužkom nadpovprečno ‘prispeva’ k družbenemu produktu« (Mencinger v Cohen in Pribac 2004, 140)? Poleg tega posamezniki, ki si niso zmožni zagotoviti osnovnih potreb, ne »prispevajo« nič manj kot ostali, saj lahko služijo tudi kot nekakšno opozorilo drugim (Caputo 2008, 515). Vsekakor vredno razmisleka.

12. Tudi matere opravljajo gospodinjska dela, pri čemer se ignorira načelo recipročnosti. Gospodinje oziroma matere naj bi bile motivirane z »ljubeznijo« (Pateman 2007, 3), medtem ko moški ponavadi živijo nepravilno od dela žensk (Bubeck in Pateman v White 2006, 7). Če UTD res krši načelo vzajemnosti, potem bi se to načelo kršilo v primeru vseh ter ne le pri ženskah.

13. Mnogi zagovorniki UTD razumejo UTD kot pravico. McKayeva kot državljansko pravico (McKay 2007, 346), Pateman kot demokratično pravico (Pateman 2004, 89), Suplicy kot javno pravico (Suplicy 2007, 4), Brittan kot pravico do lastnine (Brittan in Webb 1990, 3) ter Erreygers in Cunliffe kot »naravno pravico« (Erreygers in Cunliffe 2006, 3). Tudi raziskave v mnogih državah so pokazale, da večina ljudi verjame, da bi vsakdo moral imeti nekakšno varnost osnovnega dohodka kot pravico (Standing 2008, 25). Že Thomas Paine je menil, da obstaja skupina prejemkov, do katerih je posameznik upravičen le zato, ker je član neke

⁴⁹ Na primer brez administrativnih ovir za honorarno delo, brez obvezne upokojitvene starosti etc. (van der Veen in Van Parijs 2006a, 13).

skupnosti – ne glede na prispevek ali svojo stisko. Zato je vse, kar nam je dano, »javna last« (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 120–121). Pravico do UTD lahko primerjamo tudi s splošno volilno pravico. Če imajo tudi nesposobni pravico voliti, zakaj potem lenuhi ne bi prejeli UTD (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 37; Wright 2004, 85)? Če poenostavim, zakaj lahko »lenuhi« oziroma pasivni volivci volijo, medtem ko ne bi smeli prejeti UTD?

14. V sodobnih okoliščinah lahko uvedba UTD pomaga družbo približati zahtevam recipročnosti. White omenja nekaj načinov, kako lahko UTD služi načelu recipročnosti. Prvič, UTD lahko pripomore k prostovoljnemu izboljšanju delovnega uspeha delavcev. Drugič, obstajajo dela, ki sicer zadovoljijo dolžnost recipročnosti, vendar ta dela niso (polno) nagrajena s strani trga, medtem ko UTD priznava tudi delo zunaj trga (White 2006, 6–7). Tretjič, UTD bi povečal priložnost zaposlitve, saj bi uvedba UTD lahko pospešila reforme trga dela etc. (Meade in Van Parijs v White 2006, 7). Če ima White prav, potem je koncept UTD celo združljiv z načelom recipročnosti.

15. V poznih 70-ih so v Kanadi izvedli eksperiment oziroma verzijo zjamčenega letnega dohodka (GAI) – t.i. *Mincome*. Pri tem eksperimentu so skušali ugotoviti, ali GAI res negativno vpliva na iniciativo za vstop na trg dela med tistimi, ki so dela zmožni. Rezultati so pokazali, da zjamčen dohodek *ne* vpliva na iniciativo ljudi za vstop na trg dela oziroma, da je redukcija zelo skromna. En odstotek med moškimi, tri odstotke med ženami ter pet odstotkov med neporočenimi ženskami (Mulvale 2008, 6). Ta rezultati govorijo v prid UTD.

16. V Sloveniji *Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju*⁵⁰ v 59. členu določa, da imajo osebe, stare 65 let ali več, pravico do državne pokojnine, ki znaša 33,3 % najnižje pokojninske osnove oziroma 178,32 evrov v letu 2009 (Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije). Državna pokojnina je nekakšen zametek temeljnega dohodka, saj je omejena le na najstarejšo populacijo. Pripada vsakemu posamezniku, ki dopolni 65 let in je imel med 15. in 65. letom starosti najmanj 30 let prijavljeno stalno prebivališče v Sloveniji ter nima dovolj visokih prihodkov – četudi posameznik ni bil nikoli zaposlen. Če ideja UTD krši načelo recipročnosti, potem ga krši tudi pravica do državne pokojnine. Namen slednje je predvsem zagotoviti minimalno socialno varnost najstarejših članov naše družbe.

⁵⁰ Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1-UPB4). Ur. l. RS 109/2006.

3.2.1.1.1 JE UTD PRAVIČEN?

Poleg načela vzajemnosti obstajajo še drugi aspekti pravičnosti – pravičnost ni le recipročnost. Tako recimo White ne izključuje možnosti, da je UTD morda »slab« z vidika recipročnosti, a da je morda zelo »dober« z vidika drugih pravičnosti. To misel ponazori s pomočjo dveh modelov družbe – »recipročne« družbe oziroma družbe brez kršenja recipročnosti, a z nekaj tržne ranljivosti ter »tržno neranljive« družbe oziroma družbe brez tržne ranljivosti, a z nekaj kršenja recipročnosti. Katera izmed omenjenih družb je pravičnejša? Podobno kot White ocenjujem, da je pravičnejša »tržno neranljiva« družba, ki jo lahko razumemo tudi kot UTD družbo. Če je to res, potem ugovor izkoriščanja ni odločilen, četudi je dobro utemeljen. Pravičnost torej podpira UTD, ker naj bi le-ta preprečil večjo nepravico, kot bi jo lahko ustvaril. Sodobne kapitalistične družbe pa ustvarjajo nepravico, ki je večja od nepravice, ki bi bila posledica kršenja dolžnosti recipročnosti (White 2006, 4–5). Zdi se, da temu prepričanju nasprotuje John Rawls, ki trdi, da »vsakdo mora narediti svoj del v družbenem kooperativnem delu« (Rawls v White 2006, 2, 5). A White opozarja, da Rawls govori o recipročnosti v pravični družbi (White 2006, 5). Rawlsov teoretični koncept pravičnosti je ideal h katerem bi morali strmeti. Seveda pa ne živimo v idealni družbi.

John Rawls definira pravičnost kot poštenost, kjer izvorni položaj enakosti na nek način ustreza naravnemu stanju,⁵¹ kot ga poznamo v tradicionalni teoriji družbene pogodbe. Potrebno je opozoriti na dejstvo, da je izvorni položaj samo hipotetična situacija ter ne neko dejansko zgodovinsko stanje, ki bi obstajalo kadarkoli prej (Rawls v Bibič 1997, 348). Teorija pravičnosti naj bi torej predstavljala nek univerzalni ahistorični ideal (Rawls v Založnik 2006, 24). Hipotetičen pojem je tudi Tawlsova tančica nevednosti – situacijo, v kateri nihče ne pozna svojega mesta v družbi, svojega razrednega položaja, družbenega statusa, inteligence, moči etc. Ker nihče ne ve, kje se nahaja na »družbeni lestvici«, so vsi bolj ali manj v podobnem položaju. Kar pomeni, da se nihče ne zanima za interese nekoga drugega, zato nihče ne določa načel tako, da bi si s tem zagotovil neko začetno, nepošteno prednost pred ostalimi. To omogoča izpolnitev dveh načel pravičnosti, ki sta lahko izvedeni le v tem izvornem položaju. Prvo načelo se nanaša na osnovne svoboščine državljanov, ki so enake za vse. Drugo načelo pa se nanaša na porazdelitev dohodka in bogastva. Za razliko od prvega načela pa drugo načelo ni nujno enako za vse oziroma porazdelitev dohodka in bogastva ni

⁵¹ Pojma »izvorni položaj« ter »naravno stanje« ne smemo povsem enačiti.

nujno enakomerna. Vendar Rawls poudarja, da mora biti le-ta vsakomur v prid. Če je porazdelitev neenakomerna,⁵² a ni v prid vsem, potem govorimo o krivici, ki je izbir neenakosti. Zato morajo biti družbene in ekonomske neenakosti urejene tako, da so najkoristnejše za tiste, ki so najbolj zapostavljeni – potrebno je torej poskrbeti za tiste, ki so v najslabšem položaju. Rawls poda tudi določen vrstni red teh dveh načel; prvo načelo je vedno pred drugim načelom. To pomeni, da se ni možno odreči osnovnim svoboščinam za nekakšno nadomestilo v dobičku (Rawls v Bibič 1997, 348–352). Ta vrstni red načel določa prioriteto načela poštene enakosti možnosti pred načelom razlike (Scanlon v Založnik 2006, 26). A zaradi neenakosti iz drugega načela nimajo vsi enake (z)možnosti uporabiti svoje osnovne svoboščine za doseg lastnih ciljev, kljub temu da naj bi bile le-te enake za vse (Rawls v Založnik 2006, 26). Podobnost z republikansko tradicijo je več kot očitna. Kot pravi Mulvale, se le-ta se vrti okoli ideje svobode, ki potrebuje določena materialna sredstva. Ta sredstva namreč omogočajo družbenoekonomsko neodvisnost ter prosto izbiro posameznikov (Mulvale 2008, 14). Po Rawlsu je dolžnost pravičnosti temeljna dolžnost. To pomeni, da ima vsak posameznik »naravno« dolžnost podpirati in razvijati družbene institucije na podlagi prej omenjenih načel pravičnosti. Ta dolžnost je potemtakem dvodelna. Po eni strani moramo delovati v skladu s temi institucijami, če le-te že obstajajo. Po drugi strani pa smo dolžni pomagati k ustanovitvi takšnih institucij, če le-te še ne obstajajo. Rawls celo poudari, da smo dolžni sprejeti tudi nepravične pravne norme ter se po njih ravnati, vendar le dokler ta »nepravičnost« ne preseže določene meje. To dopuščanje oziroma toleriranje nepravičnosti opravičuje z dejstvom, da nekaterih stvari ni možno bolj pravično urediti. Iz tega naj bi sledilo spoznanje, da se nekaterim nepravičnostim enostavno ni možno popolnoma izogniti ter jih moramo potemtakem enostavno sprejeti za takšne (Rawls v Založnik 2006, 32–34).

Bistvo Rawlsove teorije pravičnosti je, da si lahko »sami izberemo družbo v kateri se bomo rodili«. Poudarek je torej predvsem na doseganju stabilnosti družbe. Da bo družba lahko vzpostavila ter ohranjala stabilnost, pa je ključno oblikovanje čuta za pravičnost. Le-ta se lahko razvije le v dobro urejeni družbi (idealni družbi), v kateri so družbene institucije pravične. Pravične družbene institucije posledično pripomorejo k temu, da posameznik prepozna »dobro«, ki izvira iz tako dobro urejene družbe. To je tretji Rawlsov psihološki zakon moralnega razvoja. A vendarle naša družba ni idealna, ni »dobro urejena družba« s »pravičnimi družbenimi institucijami«. Teorija pravičnosti je zato nekakšno merilo za pravičnost družbe, na katerega lahko pomislimo pri izbiri v neki povsem realni situaciji. Kot

⁵² T.i. načelo razlike.

pravi Rawls naj bi bila načela pravičnosti kompatibilna z različnimi tipi ureditev (Založnik 2006, 27, 30–31). Zato lahko z Rawlsovim merilom pravičnosti poskusim oceniti tudi (ne)pravičnost UTD družbe.

Prvič, v UTD družbi ni nikogar, ki bi posamezniku postavljala zoprna vprašanja o njegovem dohodku, pripravljenosti na delo etc. ter na tak način pogojeval njegovo pravico do pomoči, ki bi mu zagotavljala preživetje. UTD se tako močno približa »tančici nevednosti«. Drugič, tudi UTD ohranja prioriteto prvega načela pravičnosti pred drugim ter s tem prioriteto enakosti možnosti pred načelom razlike. UTD celo zagotavlja materialne pogoje za doseganje enakosti svoboščin za vse, kajti če posameznik nima zagotovljenih materialnih pogojev, potem trpi tudi njegova svoboda. Prav tako v UTD družbi porazdelitev bogastva ni nujno enakomerna za vse. UTD le spodbuja k večji egalitarnosti, saj v prvi vrsti poskrbi za tiste, ki so v najslabšem položaju. Tretjič, Rawls celo meni, da smo dolžni sprejeti tudi nepravične pravne norme, zato ker nekaterih stvari ni možno urediti bolj pravično. Potem tudi toleriranje »lenuhov« ni nepravično.

3.2.1.2 NEDEMOKRATIČNOST DELA

V antični Grčiji je bilo delo negativna vrednota, zato so ga opravljali sužnji, medtem ko so bili državljani oziroma moški osvobojeni dela. Nedelo je bilo torej središče identitete, medtem ko je obveza dela izključevala posameznika iz družbe (Beck 2009). Danes pa naj bi bilo »delo (t.j. zaposlitev) dobra stvar« (Dagger v Pateman 2007, 4). Institucija zaposlitve je torej samoumevna, čeprav je oblastna struktura zaposlitve nedemokratična. Prepričani smo celo, da je le-ta nujna za demokracijo (Pateman 2007, 4). Je zaposlitev res »dobra stvar«? Kot pravi Pateman, so delodajalci tisti, ki ukazujejo delavcem, medtem ko so delavci (oziroma njihovo znanje in spretnosti) tisti, ki morajo biti prisotni na delovnem mestu ter ne »storitev« ali »delavska moč«. Delavci so lahko »zmanjšani« proti svoji volji, njihova delavna mesta pa se lahko zaprejo brez njihovega soglasja. Zato je zaposlitev kot veliko območje hierarhije ter podrejenosti znotraj domnevno demokratičnih družb (Pateman 2007, 4). Kot sem že omenil, ima delo poleg produktivne tudi simbolno ter disciplinarno funkcijo.

Zato ne preseneča dejstvo, da nekatere tržno-liberalne politične stranke uporabljajo slogane v smislu »kakršna koli zaposlitev je boljša kot nobena zaposlitev«, kar pomeni, da posameznik, ki mu je ponujena zaposlitev, nima pravice reči »ne« (Offe 2008, 8). Demokratični potencial UTD pa je ravno v tem, da posamezniku tudi dejansko daje pravico

reči »ne«, s tem ko pretrga povezavo med delom in nagrado. Ta značilnost UTD je pomembna tudi z vidika načela vzajemnosti.

3.2.1.3 GOSPODARSKA RAST, POLNA ZAPOSLENOST TER NAČELO VZAJEMNOSTI

Claus Offe je eden tistih, ki upravičevanje in učinkovitost evropskih reform trga dela postavlja pod vprašaj. Pri tem odlično dokaže nesmiselnost vztrajanja pri konstruktivni polni zaposlenosti. To Offejevo ugotovitev bom uporabil kot osnovo za kritiko načela vzajemnosti. Cilj Lizbonske agende iz leta 2000 je obnovitev pogojev polne zaposlitve. Do leta 2010 bi morale vlade držav članic doseči zaposlenost 70/60/50.⁵³ Podobne politike in iniciative je možno zaslediti tudi pri mnogih državah Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD). Če je cilj Lizbonske pogodbe realističen, potem imajo politični odločevalci pravico zavrniti katerikoli predlog, ki bi širil ekonomske pravice državljanstva. Če konvencionalne politike lahko uresničijo obljubljeni cilji polne zaposlenosti in pravične distribucije, potem je tudi UTD (v funkcionalnem smislu) nesmiseln. A potrebno je upoštevati, da bi lahko nekatere reforme in inovacije na področju delavskega trga in socialne politike v državah OECD razumeli kot majhne korake v smeri UTD, čeprav se takšne politične intervencije še vedno močno razlikujejo od dejanskega predloga UTD (Offe 2008, 2–3, 5, 24–25, 27). Danes je očitno, da ekonomije niso zmožne absorbirati celotne delovne sile. Brez dvoma lahko trdimo, da je cilj Lizbonske agende popolnoma nerealističen, četudi ne upoštevamo posledic trenutne gospodarske recesije. Kmalu bomo v letu 2010, medtem ko polne zaposlenosti ne bomo (verjetno) dosegli nikoli. Je potemtakem sploh miselno vztrajati pri tem cilju?

Tudi Offe ugotavlja, da je polna zaposlenost popolnoma nerealistična oziroma, da je realistična le pod normativno nesprejemljivimi pogoji⁵⁴ ali preko institucionalnih sprememb, ki so nerealistične. Pri tem izpostavi se eno zanimivo vprašanje, ki se nanaša na problem doseganja polne zaposlenosti – ali je gospodarska rast edini razumljiv pogon, ki omogoča polno zaposlenost? Se res splača ekološka, psihološka, družbena, kulturna in politična cena, ki jo prinaša gospodarska rast (Offe 2008, 3, 22)? Naomi Klein recimo opozarja na nesmiselno brezpogojno zavezanost gospodarski rasti. Meni, da bi bilo boljše, če bi »zdravje in napredek

⁵³ 70 % vseh delovno sposobnih posameznikov, 60 % vseh delovno sposobnih žensk ter 50 % vseh delovno sposobnih starejših (nad 55 let).

⁵⁴ Npr. prisilno delo, zaposleni revni, nes pametno in neodgovorno potrošništvo etc.

družbe merili s popolnoma drugačnimi vatli« (Klein 2009, 45). A tržno-liberalna teorija, ki ostaja prevladujoča doktrina, narekuje »pravilno« fiskalno, monetarno in ekonomsko politiko. Le-ta naj bi vplivala na višjo gospodarsko rast ter posledično na višjo zaposlenost, ki naj bi dokončno rešila problem distribucije ter tako zagotovila pravično delitev družbenega produkta med vso populacijo. Ta logika se ohranja le zato, ker ji je politika prihranila resno preizkušanje dokazov. Ta teorija v praksi ni potrjena zato, ker neodvisna spremenljivka »fiskalna, monetarna in ekonomska politika« ne dosega zadostne vrednosti. Posledica tega je patološki⁵⁵ učni proces, ki se rezultira v še bolj investicijam prijazno fiskalno in monetarno politiko ter posledično v še bolj rigorozna »krčenja« socialnih in delavskih tržnih politik (Offe 2008, 21). Da ima Offe prav, potrjuje tudi praksa.

V Evropi se brezposelnost kljub ekonomski rasti ni zmanjševala. Edina rešitev, ki so jo ponujali ekonomisti in politiki, je bila še hitrejša gospodarska rast.⁵⁶ Produktivnost se je povečevala, enako število izdelkov je naredilo vse manj ljudi, proizvodnja se je torej povečevala, a brezposelnost se ni zmanjšala (Van Parijs 2007b, 39).⁵⁷ Že dve desetletji se večina držav Zahodne Evrope sooča z množično brezposelnostjo. Celo na vrhuncu zaposlitvenega ciklusa milijoni Evropejcev zaman iščejo zaposlitev (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 28–29). Zato je zanimivo, da nekateri avtorji razmišljajo o UTD kot o možnem sredstvu za gospodarsko rast. Urbanc recimo pravi, da gre pri UTD za investicijo, ki jo država kot skupnost vlaga sama vase. Posamezniki bi v vsakem primeru porabili svoj UTD za potrošnjo, kar bi najbrž res vplivalo na višjo inflacijo, a tudi na povečanje BDP-ja preko pobranih davkov (Urbanc 2009). Tudi v evropskih strokovnih krogih analizirajo, ali je UTD lahko eno izmed orodij za krepitev potrošnje ter posledično eden izmed dejavnikov ponovnega zagona gospodarske rasti (Horvat 2009a). Standing celo verjame, da UTD lahko ponudi izhod iz krize. Pri iskanju izhoda iz krize največ težav povzroča premajhno povpraševanje. Zato je potrebno spodbuditi trošenje oziroma povečati kupno moč navadnih ljudi. Večja potrošnja vodi k povečanju proizvodnje, le-ta prinese nova delovna mesta, s čimer se spoži spirala novih dobičkov. Tako se obnovi cikel gospodarske rasti (Standing

⁵⁵ Offe ga označi kot patološkega zaradi sistematičnega neupoštevanja številnih dobro znanih dejstev.

⁵⁶ Offe ocenjuje, da je potrebna vsaj 2-odstotna gospodarska rast, da se stopnja registrirane brezposelnosti dodatno ne povečuje (Offe 2008, 21). Boltin ocenjuje, da se državi z 10-odstotno brezposelnostjo, če doseže 2-odstotno gospodarsko rast, stopnja brezposelnosti zniša na 9,5%. Iz tega sklepa, da je potrebna kar 40-odstotna rast na letni ravni, da brezposelnosti ne bo več (Boltin 2005a).

⁵⁷ Potrebno je upoštevati, da tudi tehnološki napredek odpravlja delovna mesta (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 29).

2009). V času gospodarske krize je predvsem potrebno spodbujati trošenje. Nekateri si to lahko privoščijo, a si ne upajo, ker nimajo nobenega zagotovila, da jutri ne bodo brezposelni. Nekateri so zaposleni, a zaradi izpada prihodkov podjetja zaslužijo manj, zato tudi trošijo manj. Veliko je tudi tistih, ki so ostali brez dela ter si trošenja sploh ne morejo privoščiti. Ker premalo trošimo, imajo podjetja premalo naročil. Ker podjetja nimajo zadostnih prihodkov, odpuščajo delavce ali pa jim znižajo plače. Ker delavci zaslužijo premalo oziroma, ker so »na cesti«, ne morejo trošiti. Tako se znajdemo v začaranem krogu gospodarske krize. Ali lahko UTD družba doseže polno zaposlenost? Cilj UTD vsekakor ni polna zaposlenost.

UTD omogoča ravno nasprotno – *»right to leave«* (Offe v Van Parijs 1992, 77), s čimer postane brezposelnost individualno in kolektivno bolj sprejemljiva (Offe 2008, 23). Ideja UTD se torej ne ukvarja s »problemom brezposelnosti«, ker ta »problem« sploh ni problematičen. Ideja UTD dojema brezposelnost kot »naravno« danost. Enako velja za nedoseganje ideala polne zaposlenosti. Znotraj koncepta UTD je zmanjšanje ponudbe dela sprejemljivo. Menim, da Van Parijs najbolje povzame bistvo UTD v tem kontekstu. Ljudje, ki so iztrošeni, ali pa mislijo, da delajo preveč, bi dobili možnost da se »odpočijejo«. S tem bi dobili priložnost tisti, ki sedaj ne najdejo dela. To pomeni, da bi delalo več ljudi, a manj časa. S tem bi se zmanjšala tudi želja po polni zaposlenosti (Van Parijs 2007b, 39).

4 UTD in KAPITALIZEM

»Moderni sistem kapitalizma je trajal več stoletij in prepričan sem, da smo zdaj v strukturni krizi sistema in da ga bo v naslednjih petindvajsetih do petdesetih letih konec«, je zapisal Wallerstein (Rener v Cohen in Pribac 2004, 157). Se bo kapitalizem res zlomil? Ali pa bo »večen«, kot v delu *Konec zgodovine?* napoveduje Francis Fukuyama? Kakšna prihodnost nas čaka po koncu gospodarske krize?

Strinjam se z Naomi Klein, ki opozarja, da se bo ideologija prostega trga ponovno prebudila po koncu trenutne krize tržnega kapitalizma. Da bi to preprečili, je potreben neusmiljen pritisk na politike oziroma »vrnitev na ulice in neposredne akcije, kakršne so v 30-ih prinesle obsežne socialne in gospodarske reforme« (Klein 2009, 45). Seveda je naivno upati na predajo ideologije prostega trga. A če bomo tudi po koncu krize slepo sledili obljubam neoliberalizma, potem bodo delavske pravice, socialna država, sindikati etc. še bolj na udaru. Vsekakor to ni edina možna pot. Tudi trenutna recesija ima svoj potencial. Prisili nas, da se za trenutek ustavimo ter temeljito premislimo. O čem? O vrednotah. Na poti h »kapitalizmu s človeškim obrazom« moramo najprej začeti z refleksijo vrednot. To sicer ni dovolj, a je veliko. In če smo dovzetni za nove, drugačne vrednote, potem je povsem realno pričakovati tudi pozitivne spremembe. Najverjetneje je takšne spremembe realno pričakovati le v okviru kapitalističnega sistema. Potrebni so tudi mehanizmi, ki bi bili prilagojeni novim vrednotam (in obratno) ter bi omiliti nekatere negativne značilnosti kapitalizma. Je UTD takšen mehanizem? Kor pravi Raventós, z uvedbo UTD bo kapitalistični sistem še vedno kapitalistični sistem (Raventós 2007, 190). Zato me bo v nadaljevanju zanimalo, v kolikšni meri sta UTD ter kapitalizem kompatibilna?

4.1 STRUKTURNE OMEJITVE KAPITALISTIČNE DRŽAVE

Claus Offe kapitalistični državi pripisuje štiri strukturne elemente: privatna lastnina, davčna odvisnost, privatna akumulacija ter demokratična legitimacija. Če se spremeni katerikoli izmed teh elementov, potem kapitalistična država izgine. Prvič, znotraj kapitalistične države je lastnina privatna. Drugič, državna dejavnost je odvisna od privatne akumulacije. Višja kot je privatna akumulacija, višji je državni proračun. Tretjič, za nosilce državne oblasti je »ugodni gospodarski razvoj« najvišja zapoved, zato država ponavadi daje prednost akumulacijskemu procesu. Četrto, da se neka politična stranka lahko polasti oblasti,

potrebuje večinsko podporo. Pri tem skuša zamegliti dejstvo, da znotraj kapitalistične države politično moč po institucionalni obliki določa demokratičnopredstavniška oblika vladanja, medtem ko je po vsebini determinirana z akumulacijskim procesom (Offe 1985, 60–61). Ali bi z uvedbo UTD izginila tudi kapitalistična država oziroma, kakšen vpliv bi imela uvedba UTD na strukturne elemente kapitalistične države? Prvič, UTD nedvomno ohranja pravico do privatne lastnine. Drugič, verjamem, da bi se z uvedbo UTD spremenila »narava« menjalnih odnosov znotraj kapitalizma. Ta sprememba bi lahko na dolgi rok pozitivno vplivala na privatno akumulacijo. Tako bi se krepil državni proračun, s tem pa tudi državna dejavnost ne bi bila ogrožena. Tretjič, menim, da UTD lahko pripomore k ohranjanju »ugodnega gospodarskega razvoja. Privatna akumulacija je na udaru predvsem v času gospodarske recesije. Če lahko UTD omili ali reši problem gospodarske krize, potem lahko pripomore tudi k stabilnejši privatni akumulaciji. Četrto, če uvedemo UTD ter tako poskrbimo za pravičnejšo porazdelitev bogastva, potem tudi akumulacijski proces ni etično sporen.

4.1.1 UTD IN MENJALNI ODNOSI

Zgodovina kapitalističnega razvoja nam daje vedeti, da se vse pogosteje kaže stalna tendenca prekinitve menjalnih odnosov. Posledica tega je izpad ravnotežnih mehanizmov – ko ponudba in povpraševanje ne delujeta več. Danes vemo, da v kapitalizmu nihče več ne more biti zagotovo prepričan, da bo neko blago, ki se ga ponuja na trgu, res našlo kupca. Prav tako se ne moremo zanesti na samopopravljalni mehanizem, ki naj bi omogočil, da se ekonomija kar sama, avtomatsko stabilizira in perpetuira. A vendarle podoben mehanizem začne delovati ravno v času gospodarske recesije, ko deli kapitala in delovne sile začasno ali delno izstopijo iz menjalnih odnosov.⁵⁸ Iz tega sklepam, da »samopopravljalni mehanizem« deluje, če sploh deluje, le v času recesije. Offe ugotavlja, da je z napredovanjem kapitalističnega razvoja, manjša tudi možnost učinkovitosti takšnih avtomatskih korekturnih mehanizmov, kajti praksa kaže, da lastniki delovne sile in kapitala nenehno izpadajo iz menjalnih odnosov ter posledično iz menjalne forme (Offe 1985, 62–63). Po mnenju McKayeve UTD ponuja kompenzacijo za ne-dostop do formalnega trga dela, ki je omejen (McKay 2005, 109). Če ima Offe prav, potem so trajni menjalni odnosi znotraj današnjega kapitalizma prej utopija kot realnost. Lahko UTD vzpostavi trajnost menjalnih odnosov?

⁵⁸ Npr. skrajšan delovni čas, brezposelnost etc.

Prej omenjeni konstitutivni elementi kapitalistične države se vzpostavijo šele takrat, ko je vsak državljan vključen v menjalne odnose. Takrat ni potrebe, da bi država posegla v privatni alokacijski proces, saj ima zagotovljene materialne vire. Ker ohranjanje stalnega akumulacijskega procesa ni več etično sporno, tudi ni problema legitimacije (Offe 1985, 61). Verjamem, da ravno UTD vsakemu državljanu ponuja možnost, da je vključen v menjalne odnose. Ko je vsak državljan vključen v menjalne odnose, potem pride, kot pravi Offe, do univerzalizacije blagovne forme.⁵⁹ Če je produkcija dobičkonosna, potem so tudi menjalni odnosi trajni. In obratno, če vsak državljan ni vključen v menjalne odnose, potem produkcija ni dobičkonosna, struktura kapitalistične države pa postane problematična (Offe 1985, 62). Ta strukturna protislovja lahko postanejo žarišče socialnih konfliktov in političnih bojev. Ocenjujem, da ima UTD potencial univerzalizacije blagovne forme (glej Tabelo 4.2). Lahko nas osvobodi od razmer, v katerih je življenje delavcev odvisno od pripravljenosti kapitalista, da kupi delovno silo.

Tabela 4.2: UTD in univerzalizacija blagovne forme

Kapitalizem	Kapitalizem z UTD
Vsak državljan ni vključen v menjalne odnose	Vsak državljan je vključen v menjalne odnose
Blagovna forma	Univerzalizacija blagovne forme
Nedobičkonosna produkcija	Dobičkonosna produkcija
Menjalni odnosi niso trajni	Trajni menjalni odnosi

Vir: prirejeno po Offe (1985, 61–62).

Alternativne strategije, katerih osnovni namen je ohranjanje menjalnih odnosov, so po mnenju Offeja naslednje. Prvič, nemočno opazovanje dogajanja oziroma zanašanje na samopopravljalne mehanizme. Drugič, umetno ustvarjanje zaščitnega območja po vzorcu socialne države za vse tiste, ki so izključeni iz menjalnih odnosov, pri čemer naj bi bila problematična predvsem preobremenitev državnega proračuna. Tretjič, vzpostavljanje možnosti, ki omogočajo menjalni promet med pravnimi in gospodarskimi subjekti (Offe 1985,

⁵⁹ Blagovna forma je nekakšna splošna »točka ravnotežja« kapitalistične države oziroma akumulacije. Je vezni člen med političnimi in ekonomskimi podsistemi. Npr. vsebina bojev delavskega gibanja je boj proti blagovni formi – t.j. boj za osvoboditev od razmer, v katerih je življenje delavcev odvisno od pripravljenosti kapitalista, da kupi delovno silo ter od tržno določene cene, ki jo kapitalisti plačujejo za to delovno silo (Offe 1985, 62).

65–66). Danes⁶⁰ bolje poznamo nevarnosti *»laissez-faire«* politike, zato ocenjujem, da je ta strategija neuporabna. Pomanjkljiva je tudi druga strategija, t.j. protekcionistična politika socialne države, čeprav sem prepričan, da socialna država nikoli ni predraga.⁶¹ Tako kot Offe ocenjujem, da je ravno *»vzpostavljanje možnosti«* najboljša alternativna strategija; najboljši približek le-te pa je UTD.

4.2 UTD IN NEOLIBERALNA EKONOMSKA DOKTRINA

»Trg je naš služabnik, nekaj kar smo sami ustvarili – če povzroča revščino in uboštvo, potem moramo posredovati, da mu preprečimo početi te stvari« (O'Farrell v McKay 2005, 242).

Neoliberalizem favorizira bogate z argumentom, da je takšno favoriziranje dobro tudi za celotno družbo (Raventós 2007, 17). Vladajoča ideologija nas prepričuje, da bosta svobodna trgovina in investicija prinesli prosperiteto, le-ta pa demokracijo (Cavanagh in Mander 2002, 55). Neoliberalno globalizacijo najbolje opišejo zapatisti, ki kapitalizem razumejo kot sistem, ki nekaterim daje *»neomejeno«* bogastvo, medtem ko drugi nimajo nič. Kapitalizem vse spremeni v produkt – tudi ljudi. Prav vse se lahko kupi in proda na tem trgu, saj ima vse in vsakdo svojo ceno; svet je postal eno veliko podjetje. Neoliberalna globalizacija strmi k univerzalnosti oziroma k neki umetni, prisilni homogenosti. S tem uničuje kulture, jezike, države etc. Zato je po mnenju zapatistov kapitalizem neoliberalne globalizacije osnovan predvsem na izkoriščanju. Zato ni pravičen. Ni human. Ne skrbi ga človeštvo, temveč maksimiranje profita (EZLN 1994). Zgrešenost neoliberalne doktrine se jasno odraža tudi v trenutni gospodarski krizi. Ta ideologija, ki se je v zadnjih desetletjih razširila po vsem svetu, nas ne navdušuje več, kajti njeni negativni učinki postajajo vse bolj moteči. Če izpostavim le dva primera.

Prvič, dejstvo je, da se danes v globalnem merilu proizvede za okoli 50 % več hrane, kot je potrebno. Kljub temu ogromno število ljudi tudi v 21. stoletju živi v revščini, lakoti in hudi bedi le zaradi tega, ker je hrana nepravilno porazdeljena. Iz tega lahko sklepamo, da

⁶⁰ Offejevo delo *Družbena moč in politična oblast: protislovja kapitalistične demokracije – razprave o politični sociologiji poznega kapitalizma* je bilo izdano leta 1985.

⁶¹ Švedska porabi kar 60 % BDP, medtem ko ZDA le 30 %. Švedska porabi 19 % BDP za pokojnine, invalide, zavarovanje za brezposelne etc., 26 % za obrambo, administracijo etc. ter 15 % za permanentne strukture, kot so npr. ceste (Bergmann 2004, 113).

neoliberalna globalizacija vsekakor najbolj škoduje revnim. Obenem prinaša politično nestabilnost ter kulturno alienacijo, ki »hrani« etnični, ideološki in religiozni ekstremizem vzporedno z nasiljem, ki takšne dogodke ponavadi spremlja (Chomsky 2004, 209). Drugič, najbolj skrajni ekces neoliberalne politike so t.i. posebne ekonomske cone (PEC), znotraj katerih se še danes nedvomno ohranjajo sužnjelastniški odnosi. Kaj so PEC?

»Posebna ekonomska cona je geografsko ločeno območje ali enklava znotraj nacionalne države, v katerih se namesto nacionalnih zakonitosti in ustave upoštevajo pravila igre, ki jih določajo lastniki in/ali najemniki cone. To so praviloma velike mednarodne korporacije ter domači ali tuji podjetniki, trgovci ali bankirji, ki jih najamejo, odkupijo ali pa v dogovoru z vlado prejmejo dele nacionalnega ozemlja, ki jih upravljajo po lastni vesti za določeno časovno obdobje: na Poljskem za dobo 20-ih let, v državah Latinske Amerike praviloma za 99 let, v Indiji pa od 15 do 99 let« (Gregorčič 2008, 171).

Ponekod določila o delu v PEC delavcem zapovedujejo celo prisilno bivanje v enklavi, ponekod pa je bivanje v PEC strogo prepovedano. Zaposleni delajo sedem dni v tednu z 10- ali celo 14-urnim delavnikom. Vlade in PEC pri tem ne zagotavljajo nikakršnih socialnih nadomestil ali zdravstvenih garancij za ljudi, ki so utrpeli materialno in psihološko škodo zaradi nastanka PEC na njihovem domu ali zaradi prekarnega dela (Gregorčič 2008, 172). A PEC niso le težava »prekernih« delavcev. PEC, ki so nekakšne »države v državah« (Gregorčič 2008, 174), lahko močno vplivajo celo na odločitve oziroma politike nacionalnih držav.⁶² Zato PEC poosebljajo »suženjstvo 21. stoletja«. Presenetljivo je, da število PEC še naprej narašča. Čedalje več je tudi držav, ki se odločijo za vzpostavitev takšnih con.⁶³ Ali lahko neuspeh neoliberalnih idej ter trenutne nevzdrže razmere vplivajo na razcvet alternativnih idej, kot so UTD, delniška družba, negativni dohodek etc.? Vsekakor.

Odkar je gospodarska recesija tudi »uradno potrjena«, je v medijih možno zaslediti porast prispevkov na temo UTD. A politični odločevalci se pri poskusu »reševanja« krize nespametno zatekajo k starim »rešitvam«. Zato imajo alternativni predlogi, kakršen je UTD, slabe možnosti za preboj na dnevni red. A ni potrebno reševati krize, potrebno je »popraviti« Sistem. Kot pravi McKayeva, je osrednja tendenca neoklasične ekonomske teorije

⁶² Kljub temu nekatere domače vlade z mednarodnimi neoliberalnimi projekti pogosteje resneje ogrožajo domače prebivalstvo kot PEC (Gregorčič 2008, 172).

⁶³ Leta 1986 je v 47-ih državah delovalo 176, medtem ko leta 2003 v 116-ih državah delovalo kar 3.000 con (Aggarwal v Gregorčič 2008, 172).

privilegiranje ekonomskih struktur povezanih s kapitalizmom oziroma privilegiranje tradicionalnega odnosa med delom in plačilom. In dokler bo ideja UTD obravnavana znotraj okvirja osrednje ekonomske misli, pozitivni vidik predloga UTD ne bo v celoti priznan (McKay 2005, 112, 123, 243).

4.3 KOMPATIBILNOST UTD IN KAPITALIZMA

Dahms meni, da je UTD v globoki tenziji z globaliziranim, šibko reguliranim kapitalizmom (van der Veen in Van Parijs 2006b, 2–3). Na drugi strani si Dore »družbe prihodnosti« sploh ne predstavlja brez UTD. A poleg pravice do UTD naj bi družba prihodnosti ohranjala tudi tržno gospodarstvo (Dore v Cohen in Pribac 2004, 83). Tudi White trdi, da UTD lahko prenese osnovno ekonomsko ogrodje kapitalistične družbe (Wright 2004, 81). Kapitalizem namreč ne izključuje UTD, čeprav prejemnikom UTD ni potrebno prispevati k sami produkciji (van der Veen in Van Parijs 2006a, 9). Tudi Raventós opozarja, da bo z UTD kapitalistični sistem še vedno kapitalistični sistem (Raventós 2007, 190).⁶⁴ Nekateri celo govorijo o UTD kot o »kapitalizmu z enakimi izhodišči« (Cunliffe in Erreygers 2008, 196). A. Hayek je leta 1944 zapisal, da bi »gotovost danega eksistenčnega minimuma« morala biti »zagotovljena za vse, za tiste zunaj tržnega sistema in kot dopolnilo k njemu« (Rothschild v Cohen in Pribac 2004, 53). Danes se zdi, da morajo biti alternative obstoječemu kapitalizmu kompatibilne z dobro delujočimi tržnimi institucijami (Wright 2004, 80). UTD lahko razumemo tudi kot nekakšno dopolnilo tržnemu sistemu ter ne kot oviro le-temu. Ali lahko UTD celo krepi kapitalizem? McKayeva razume UTD kot reformni predlog, ki podpira potrebe trenutnega kapitalističnega napredka (McKay 2005, 181). Meni, da bi morali sprejeti UTD kot predlog, ki ne grozi cilju spodbujanja aktivne participacije na trgu dela, temveč izpopolnjuje potrebe trga dela po tehnoloških spremembah in krepitvi mednarodne konkurence (McKay 2005, 107). UTD omogoča, da si ljudje napolnijo »baterije«, da pridobijo nova znanja etc., kar zvišuje produktivnost delavcev – in to je tisto, kar kapitalizem potrebuje (Van Parijs 2007b, 40). Kajti nihče si namreč ne more zares želeli zgarane, hiperaktivne družbe. UTD bi tako izboljšal človeški kapital naslednje generacije (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 35). Če se odločimo za uvedbo UTD, se odločimo za »investiranje v ljudi«. Offe zato meni, da bi UTD lahko pomagal kapitalističnim družbam soočiti se s konflikti, strukturnimi problemi in neenakostmi, ki so lastni kapitalizmu (Offe 2008, 2). Če

⁶⁴ A današnji kapitalizem se razlikuje od tistega v preteklosti.

imata McKayeva in Offe prav, potem UTD lahko omili negativne učinke kapitalističnega sistema ter ga s tem UTD stabilizira ter okrepi. Je UTD res tako uspešno orodje? Kaj lahko omejuje njegovo učinkovitost? Kapitalizem?

Haagh meni, da ista nestabilnost in šibke institucije, ki so omejile dostop do stabilnega in pomembnega dela, omejujejo tudi UTD kot redistributivno orodje (Haagh 2007, 1). Če ima Haagh prav, potem tudi sistem omejuje UTD kot instrument socialne politike. Kot sem že omenil, lahko pozitivne učinke UTD omejuje tudi protekcionistično okolje nacionalnih držav. Teh opozoril ne smemo zapostaviti. A če kapitalizem res omejuje uspešnost UTD, ali potemtakem UTD manj učinkovito rešuje pomanjkljivosti kapitalističnega sistema? Offe opozarja, da so sledi, ki jih je več kot sto let hegemonije industrijskega kapitalizma vtisnilo idejam, institucijam in pričakovanjem, dejansko skovale medrazredno zavezo, zasnovano na sistemu normativnih prepričanj glede dela, ki so celo pod pritiskom očitnih sprememb socialne in ekonomske realnosti videti imuna na vsako revizijo (Offe v Cohen in Pribac 2004, 113).

4.3.1 TRANSFORMACIJA RAZREDNIH ODNOSOV

Tako v marksistični kot v veberjanski tradiciji je v jedru razredne analize kapitalistične družbe preprosta ideja – delavci so ločeni od produkcijskih sredstev ter posledično od sredstev preživetja.⁶⁵ Ta dvojna ločitev predstavlja materialno osnovo za neravnovesje moči med kapitalom in delom v kapitalizmu. Delavci so prisiljeni vstopiti na trg dela ter si tako zagotoviti sredstva za preživetje. Če hočejo živeti, morajo prodati svojo delovno moč. Marksistična tradicija tako pozna dve osrednji obtožbi kapitalizma – izkoriščanje in alienacija.⁶⁶ Odgovor tradicionalnega marksizma na to neravnovesje moči je bil socializem, ki je združil delavce z sredstvi produkcije ter posledično s sredstvi preživetja, s čimer naj bi se končalo kapitalistično izkoriščanje. UTD pa je strategija potencialne transformacije razrednih odnosov znotraj kapitalizma, saj ljudem neposredno zagotavlja sredstva preživetja. Možnost izhoda, ki jo ponuja ideja UTD, pa bi lahko spremenila celotno naravo odnosa, kajti

⁶⁵ V kapitalističnih ekonomijah morajo ljudje, ki ne posedujejo zemlje ali produkcijskih sredstev, svojo delovno silo prodati delodajalcu na trgu dela ter si na tak način pridobiti sredstva, ki bodo omogočala njihovo eksistenco. V tem primeru govorimo o t.i. komodifikaciji delovne sile/dela (Raventós 2007, 72–73).

⁶⁶ Prvič, delavce se izkorišča, ker morajo delati težje in dlje, kot je potrebno za zagotavljanje življenjskega standarda. Drugič, delavci so odtujeni, ker vstopijo v delovno razmerje, v katerem so prikrajšani za moč nad svojimi delovnimi aktivnostmi ter za sadove teh aktivnosti (Wright 2004, 80).

delodajalec bi tretiral delavca kot enakopravnega ter ne kot »človeško orodje« (Wright 2004, 1, 79–81).⁶⁷ Posledice neravnovesja moči med delom in kapitalom odlično opiše naslednji citat.

»Človek z veliko lastnine ima veliko pogajasko moč in občutek varnosti, neodvisnosti ter svobode... Le-ta lahko steguje svoje prste proti tistemu, pri katerem računa na dohodek (...) Človek brez lastnine mora vstrajno in brez prekinitve pridobiti svoj dohodek z delom za delodajalca (...). Neenaka distribucija lastnine pomeni neenako distribucijo moči in statusa (...)« (Meade v Casassas 2007, 2).

UTD bi lahko veliko prispeval k simetriji moči med delom in kapitalom. Pogajalska moč (naj)nižje plačanih delavcev bi se lahko krepila celo v odsotnosti kolektivne organizacije delavcev (Wright 2004, 83). Zakaj je to pomembno? V primeru, da se delavci odločijo za stavko, jih lahko delodajalci poskušajo disciplinirati tako, da jim zaradi stavke izplačajo nekoliko nižjo plačo kot sicer. To lahko še dodatno oteži življenje delavca, saj vemo, da stavkajoči ponavadi nimajo nobenega drugega vira dohodkov kakor svoje plače. A če bi se stavkajoči delavci lahko zanesli na UTD, potem bi se lahko dosti varneje odločili za takšne ukrepe (Raventós 2007, 74). Če bi delavci imeli »možnost izhoda«, potem bi delodajalci morali pokazati večje zanimanje za nove oblike kolektivnega sodelovanja z organizacijami delavcev. Takšno kolektivno sodelovanje je sestavni del t.i. »*high road*« kapitalizma – t.j. model kapitalizma, v katerem delo in kapital sodelujeta intenzivneje (Wright 2004, 84). Takšno sodelovanje prispeva h krepitvi pogajalske moči delojemalcev v primerjavi z delodajalci.

Delavec bi si lahko »dovolil« zavrniti službo s prenizko plačo ali s slabimi, poniževalnimi pogoji. Brittan malce »pretirava«, ko pravi, da bi lahko delavci posredno sami »sebi določali ceno za poklice« (Brittan in Webb 1990, 4). Kapitalisti bi morali ponuditi višje plače ter boljše delovne pogoje, s čimer bi »naredili« monotone in najmanj privlačne službe nekoliko bolj atraktivne (Brittan in Webb 1990, 5; van der Veen in Van Parijs 2006a, 13; Raventós 2007, 23, 73) in obratno. Če imajo Brittan, Raventós, van der Veen ter Van Parijs prav, potem bi UTD lahko eliminiral »rezervno armado«. A ni nujno. Delodajalci bi lahko poskusili delavce, ki so se odločili za »izstop«, (delno) nadomestiti z delovno silo iz revejših držav. A nekateri avtorji verjamejo v obraten scenarij. Solow trdi, da bi se z uvedbo UTD nekaj ljudi umaknilo s trga delovne sile, saj bi bilo poskrbljeno za njihove osnovne potrebe.

⁶⁷ Aristotel s besedno zvezo »človeško orodje« označi sužnje.

Stranski učinek »umika« bi bil nekoliko nižji dohodek na osebo na celotno prebivalstvo (Solow v Cohen in Pribac 2004, 9–10). To možnost dopušča tudi Brittan in Boltin. Kajti kljub temu, da bi se plače nekaterih slabo plačanih poklicev še dodatno znižale, življenjski standard tistih na dnu lestvice ne bi trpel (Brittan in Webb 1990, 12; Boltin 2005a). Pri tem je potrebno upoštevati razliko med »plačo« ter »življenjskim standardom«. Boltin opozarja, da sta plača in življenjski standard lahko dve različni stvari. Življenjski standard, ne plača, pa je tisto, kar mora biti pravično (Boltin 2005a).

Pogajalska moč delavcev bi se torej lahko krepila ne glede na to, ali bi se delodajalci odločili za zvišanje ali za znižanje plač. V kakšnem položaju pa bi se znašli kapitalisti? Nekaterimi avtorji napovedujejo, da bi bili kapitalisti v primeru uvedbe UTD celo v podrejenem položaju. Ocenjujem, da so takšne napovedi povsem zgrešene. Strinjam pa se z Raventósom, ki trdi, da UTD le spodkopava moč kapitalistov v tem odnosu, a je ne ukinja. Prav tako se ne vzpostavi razmerje enakosti med delom in kapitalom, saj kapitalist še vedno definira vsebino, formo ter (tudi ekonomske) okoliščine dela nekega delavca, medtem ko ostaja moč vodstva skoraj nedotaknjena (Raventós 2007, 23). Kapitalisti bi bili »gospodarji« tudi v primeru uvedbe UTD. Znotraj odnosa kapitalist-delavec se šibkejša stranka okrepi, a ne postane močnejša.

4.4 KAPITALISTIČNA POT V KOMUNIZEM

Van Parijs in van der Veen povežeta argument za uvedbo UTD s formalnim modelom tranzicije od socializma h komunizmu. Na tak način poskušata najti »kapitalistično pot v komunizem« oziroma način, kako izkoristiti moč kapitalizma, da bi dosegli več svobode ter utopične cilje predmarksističnega socializma (Van Parijs 2007b, 39). Z marksističnega stališča je »socializem« sredstvo za doseg pravega komunizma. Sklicuje se na družbo, v kateri imajo delavci kolektivno last nad produkcijski sredstvi – po načelu »vsakemu glede na njegovo delo«. ⁶⁸ Wright celo trdi, da UTD goji socializem oziroma, da UTD transformira kapitalizem v socialistično smer. »Komunizem« se nanaša na višjo stopnjo komunizma, pri čemer velja drugačno načelo distribucije – »od vsakega glede na njegove zmožnosti k vsakemu glede na njegove potrebe«. ⁶⁹ To pomeni, da mora biti družbeni produkt porazdeljen tako, da bodo zadovoljene osnovne potrebe vsakogar, delež vsakega posameznika pa povsem

⁶⁸ To each according to his labour.

⁶⁹ From each according to his abilities, to each according to his needs.

neodvisen od njegovega prispevka. Kapitalistična logika profita, ki spodbuja tehnične inovacije in organizacijsko spremembo, pa lahko izboljša kvaliteto dela. Tako bi bilo potrebno manj trdega dela za proizvodnjo nekega družbenega produkta, s čimer bi se lahko več družbenega produkta porazdelilo glede na potrebe (van der Veen in Van Parijs 2006a, 3–4, 13). Podobnost med »komunističnim« načelom distribucije ter idejo UTD, je več kot očitna. Zato bi »idealna« družba morala sprejeti le zdravi del kapitalizma in »komunizma«.

Štiblar meni, da bi »idealno« družbeno ureditev morali iskati v solidarizmu ter ne v kapitalizmu ali socializmu. Pojem solidarnosti in solidarizma je blizu definiciji pravičnosti Johna Rawlsa, ki solidarnost razume kot svobodno delovanje človeka ob (državni) intervenciji v korist tistih, ki so v izhodišču hendikepirani. Gre torej za socialni model, ki vključuje tudi (naj)šibkejše člane družbe, medtem ko nadpovprečno sposobni solidarnosti ne potrebujejo (Štiblar 2009, 10). Marsikdo bi lahko ugovarjal, da UTD ne upošteva Rawlsove definicije solidarnosti v celoti, ker je solidaren tudi do bogatih. A bogataši bi bili v primeru uvedbe UTD na slabšem. Če preletimo ključne elemente solidarizma po Štiblarju,⁷⁰ je več kot očitno, da ideja UTD upošteva prav vse izmed naštetih.

4.5 UTD IN SOCIALNA DRŽAVA

Socialna država po drugi svetovni vojni je bila sposobna zaščititi zaposlene pred revščino. Danes celo delavci z legalno delovno pogodbo ostajajo pod pragom revščine. T.i. revni zaposleni⁷¹ so standardni del trga dela tako v ZDA kot tudi v Evropi (Raventós 2007, 101).⁷² Offe trdi, da strukturne komponente socialne države omejujejo in blažijo razredni

⁷⁰ Prvič, tržno gospodarstvo z ex post popravki napak nepopolnega trga ter pretežno zasebna last ob ohranjeni vlogi javne lastnine in sektorja na kritičnih področjih za kohezivnost družbe. Drugič, vsem zagotovljena minimalna socialna varnost. Tretjič, solidna gospodarska rast ob skrbi za socialno, ekološko, etnično ter ekonomsko okolje. Četrtoč, življenje in poslovanje v negovanju medčloveških stvarnih in ne virtualnih odnosov. Petič, avtonomen, svoboden in izobražen posameznik kot alternativa sedanji potrošniški družbi. Šestič, pluralizem odprte družbe z zdravo, a zmerno tekmovalnostjo (Štiblar 2009, 11).

⁷¹ Vzroki za pojav revnih zaposlenih so naslednje: realne plače, ki so pod produktivnostjo, manjša socialna poraba ter predvsem vse bolj negotov trg dela – negotovost služb ter rušenje pogajalske moči sindikatov (Raventós 2007, 102).

⁷² V ZDA je 36 milijonov revnih ljudi, t.j. 12,5 % celotne populacije. Od tega je 7,4 milijona revnih zaposlenih. Čeprav je EU cona z najboljšo socialno zaščito na svetu, je v EU več kot 35 milijonov revnih zaposlenih (Raventós 2007, 101–102).

konflikt ter izravnava asimetrično razmerje moči med delom in kapitalom, kar preprečuje razmere razdiralnih spopadov in protislovij, ki so bili najbolj izrazita značilnost predsocijalne države oziroma liberalnega kapitalizma. Po drugi svetovni vojni je bila socialna država v razvitih kapitalističnih demokracijah glavna formula za ohranjanje miru (Offe 1985, 86).⁷³ Predvsem v luči keynesianske ekonomskopolitične doktrine socialna država ni bila breme, ki bi bilo gospodarstvu vsiljeno, temveč vdolan ekonomski in politični stabilizator, ki lahko pomaga pri reproduciranju sil gospodarske rasti in prepreči drsenje v hude recesije. Kot pravi Offe, »brez državne pomoči si ne bi mogli predstavljati industrijskega gospodarstva« (Offe 1985, 87,92). Kako lahko okrepimo socialno državo? McKayeva predlaga resno »razmišljanje o nepredstavljenem« – o predlogu, ki bo učinkovito transformiral moderno socialno državo (McKay 2005, 248). Razmišljanja o predlogu UTD so »razmišljanja o nepredstavljenem«. V kolikšni meri je UTD kompatibilen z modernim modelom socialne države? Ali lahko UTD transformira, reformira, izboljša socialno državo? Ali lahko UTD razumemo kot novo »mirovno formulo«?

Groot ocenjuje, da UTD udari »moralno jedro« socialne države, ki ponuja določene koristi le s pogojevanjem – selektivno ter začasno (Groot 2006, 1). Predvsem nordijske države so zelo spoštovane zaradi svoje zelo univerzalne socialne politike. A tudi znotraj teh držav je pomoč pogojevana na različne načine. Prvič, oseba prejme pomoč, če je nezmožna delati. Drugič, oseba mora biti pripravljena sprejeti primerno delo. Tretjič, do pomoči je oseba upravičena le dokler nima dostopa do zadostnega dohodka iz drugih virov. Četrto, pomoč je odvisna tudi od situacije znotraj gospodinstva. Petič, stopnja in pogoji pomoči lahko variirajo že glede na to, kje oseba živi (Andersson in Kangas v Kildal in Kuhnle 2005, 112). Obstajajo tri različne razlage odnosa med UTD in socialno državo.

Prvič, zagovorniki razumejo UTD kot predlog, ki bi okrepil načela socialne države. Kot reformni paket, ki ponuja ogrodje za razvoj moderne države blaginje ter filozofijo, ki služi opravičevanju moderne socialne države (McKay 2005, 4). Van Parijs označi UTD kot nujno potrebno alternativo današnji »pasivni« socialni državi. Zanj je UTD jedro emancipatorne verzije aktivne socialne države (Van Parijs 2007a, 4). Kot pravi Pribac, gre pri UTD za predlog novega temeljnega načina delovanja socialne države (Pribac 2009). Zato »uvedba takšnega nepogojenega dohodka ne sme biti videna kot razpad, temveč kot vrhunec

⁷³ Besedna zveza »mirovna formula« se nanaša na izrecno obveznost državnega aparata, da daje pomoč in podporo tistim državljanom, ki jih prizadanejo specifična tveganja, ki so značilna za tržno družbo. Nanaša se tudi na vlogo delavskih sindikatov – tako pri kolektivnih pogajanjih kot tudi pri oblikovanju javne politike (Offe 1985, 86).

socialne države« (Van Parijs v Vanderborght 2006, 2). Tudi sam razumem UTD kot nadgradnjo današnje socialne države. Drugič, UTD je predlog, ki je dokaj kompatibilen z načeli socialne države. Tretjič, mnogi kritiki trdijo, da je UTD povsem nekompatibilen s socialno državo oziroma, da je lahko financiran le na račun siromašenja socialne države (Raventós 2007, 128–129). Caputo trdi, da je vsaka shema UTD inspirirana z eksplicitnim pričakovanjem eliminacije socialne države (Caputo 2008, 509). Odgovor na vprašanje, katera razlaga odnosa med UTD in socialno državo je najprimernejša, ponudi Bergmannova analiza švedskega proračuna.

Le-ta dokazuje, da »polna« socialna država ter »polni« UTD hkrati nista možna.⁷⁴ Bergmann opozori tudi na dejstvo, da je švedska socialna država že sposobna ponujati večino ali celo vse meritorne dobrine. Zato se je smiselno vprašati, ali je uvedba švedskega UTD sploh potrebna. Bergmann zato zaključí, da ima v primeru Švedske polno razvita socialna država prednost pred UTD (Bergmann 2004, 1, 108, 117). A celo (idealizirana) švedska socialna država ni sposobna reševati številnih socioekonomskih problemov.⁷⁵ Kot pravi Bergmann, je zato potrebno upoštevati tudi možnost kompromisa med nižjim UTD ter socialno državo z malce krajšim seznamom meritornih dobrin. Razvoj socialne države lahko zviša produktivnost ter posledično omogočiti dodatne vire za financiranje UTD (Bergmann 2004, 107, 112–114). Zagovorniki ideje UTD verjetno ne bi pristali na odpravo obstoječih pogojenih programov minimalnega dohodka, ampak bi prilagodili le njegovo višino. Tako bi lahko delni UTD dopolnjevali z pogojenimi socialnimi prejemki (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 23–24, 35). Socialni programi bi tako ostali pomembni tudi po uvedbi UTD. Če jih ne bi ohranili, potem bi lahko UTD le še dodatno zvišal neenakost (Rothschild v Cohen in Pribac 2004, 55). Zato lahko UTD razumemo kot nekakšno delno in ne polno nadomestilo za meritorne dobrine.

⁷⁴ Bergmann meni, da bi morala vsaka država najprej izbrati le eno opcijo (Bergmann 2004, 117).

⁷⁵ Npr. visoka brezposelnost med mladimi.

5 UTD IN SINDIKATI

Z uvedbo UTD bi največ pridobile naslednje skupine: revni, brezposelni, nižji razred, ljudje z enostavnim življenjskim stilom, študentje brez štipendij, gospodinje etc. (Boltin 2006b; Brittan in Webb 1990, 3, 13). Izboljšal bi se predvsem življenjski standard ogroženih skupin, zato se predpostavlja, da sindikati brez zadržkov podpirajo idejo UTD. Zakaj bi sindikati morali podpreti idejo UTD in zakaj ne?

5.1 ARGUMENTI PROTI SINDIKALNI PODPORI UTD

Prvič, če bi delodajalci razumeli UTD kot dopolnilo, ki je potrebno za doseg neke stopnje minimalne plače, potem bi se lahko odločili za nižanje vseh plač (Vanderborght 2006, 6), s čimer bi se lahko zmanjšala individualna moč delavcev. Stopnjo minimalne plače določa država in tudi UTD izplačuje država. Delodajalci torej nimajo vpliva na določanje višine minimalne plače. Prav tako delodajalci naj ne bi izplačevali plač, ki bi bile pod to spodnjo mejo. Če država ne bi znižala stopnje minimalne plače, v kar verjamem, potem ta argument nima prave teže. Četudi bi država znižala minimalno dovoljeno višino plače, bi tej odločitvi zelo verjetno sledila burna reakcija sindikatov, ki bi na ta način upravičili svojo vlogo v družbi. Seveda izhajam iz predpostavke, da je v številnih državah moč sindikatov še vedno dovolj velika. Vseeno pa obstaja nevarnost, da bi se delodajalci odločili znižati večino plač na minimalno možno raven. A delodajalci, ki bi se odločili za takšen ukrep, bi ostali »brez delavcev«, medtem ko bi delavci, ki bi se znašli v takšnem položaju, poiskali boljše »ponudnike dela«. To možnost bi jim omogočil UTD.

Drugič, UTD bi olajšal možnost samozaposlitve.⁷⁶ Mezdno delo kot jedro kapitalističnih ekonomij bi lahko začelo upadati, kar bi lahko uničilo tradicionalno osnovo sindikalnega vpliva in akcije (Vanderborght 2006, 6). Temu argumentu je težko ugovarjati. A sindikalni vpliv je (močno) oslabljen že danes. Svet se spreminja, sindikati pa se tem spremembam težko prilagajajo. V prihodnosti bo redefinicija sindikatov neizbežna. Zato bi sindikati morali podpreti takšne alternative.

Tretjič, možnost izhoda naj bi negativno vplivala na etiko dela, s čimer bi plačano delo lahko izgubilo svojo osrednjo vlogo v družbi. Sindikati vidijo takšen razvoj kot grožnjo

⁷⁶ Tudi zato, ker bi si prejemniki UTD lahko privoščili več tveganja.

njihovi poziciji. Če bi se ta pričakovanja potrdila tudi v praksi, potem se zdi, da ideja UTD ne more prav veliko ponuditi veliki večini članov sindikatov (Vanderborght 2006, 6–7, 17). Vsekakor so egoistični interesi nekaterih članov sindikatov resna ovira za uvedbo UTD.

Četrtrič, sindikati opozarjajo, da bi uvedba UTD zmanjšala odgovornost delodajalcev za ustvarjanje delovnih mest (Offe 2008, 19).⁷⁷ Delovna mesta bi res postala bolj fleksibilna, kar bi koristilo delodajalcem, ki bi tako lažje odpuščali delavce. A uvedba UTD bi vplivala tudi na večjo fleksibilnost delavcev ter predvsem brezposelnih. Oboji bi imeli večjo svobodo pri izbiri poklica, lažje bi se odločili za prekinitve delovnega razmerja etc. Obenem so zadovoljni delavci boljši delavci, kar bi koristilo tudi delodajalcem. UTD ima pozitivne posledice tako za delodajalce kot tudi za delavce – gre za »win-win« kombinacijo. Zato delodajalcem ni potrebno nositi »odgovornosti za ustvarjanje delovnih mest«. Kateri so tisti argumenti, ki zagovarjajo sindikalno podporo UTD?

5.2 ARGUMENTI ZA SINDIKALNO PODPORO UTD

Prvič, UTD bi lahko bil »obdavčen« s strani sindikatov. Če bi bil dovolj visok, bi ga lahko delno ali celo v celoti uporabili kot vir financiranja stavk, s čimer bi se povečala relativna moč delavcev (Vanderborght 2006, 5). Ocenjujem, da je nedopustno, da bi UTD v celoti uporabili za namen financiranja stavk, saj bi s tem UTD izgubil ves svoj potencial. Seveda pa ne bi bilo nič narobe, če bi majhen odstotek UTD »preusmerili« v nekakšen sklad, iz katerega bi nato financirali stavke. A verjamem, da to niti ne bi bilo potrebno, s čimer se strinja tudi Vanderborght. Drugič, tudi brez tega mehanizma bi bila stavka za delavce finančno manj škodljiva, saj bi bili upravičeni do UTD tudi zunaj trga dela. Stavkajoči bi se lahko odločili za časovno daljše stavke ali celo za možnost izhoda, s čimer bi se individualna moč delavcev krepila. Posledično bi se lahko okrepila tudi kolektivna moč sindikatov (Vanderborght 2006, 5). Tretjič, v UTD družbi bi bila pogajanja za višje plače možna tudi brez kolektivne grožnje. Prej omenjene daljše stavke (ter možnost izhoda) bi lahko prisilile delodajalce v preventiven dvig plač, izboljšane delovne pogoje etc. (Vanderborght 2006, 6). Četrtrič, Zuehlke-Robinet meni, da bi bila podpora sindikatov koristna predvsem za delavsko gibanje, saj bi UTD vplival tudi na mehanizem industrijske rezervne armade (Vanderborght 2006, 4). Petič, po mnenju Guya Standinga bi sindikati morali dati UTD na ključni del njihove agende predvsem zaradi spremembe značaja dela in delavskega razreda v kontekstu

⁷⁷ Offe to predpostavko označi za fikcijo.

globalizacije (Vanderborght 2006, 5). Vemo, da so danes mnogi sindikati »zastareli«. A če so zmožni podpreti takšne alternativne ideje, je to jasen znak, da so sindikati še vedno akterji, ki lahko sprožijo konkretne spremembe. Lahko se celo izkaže, da bodo zagovorniki brez trdne podpore sindikatov zelo težko dosegli uvrstitev predloga UTD na dnevni red znotraj držav OECD. Vanderborght opozarja, da empirične raziskave dokazujejo, da večina predstavnikov sindikatov ne pozna argumentov za sindikalno podporo ideje UTD. Rešitev vidi v bolj sistematičnem delovanju predlagateljev predloga UTD v smeri spreobrnitve predstavnikov sindikatov tako na etničnih kot tudi na pragmatičnih osnovah (Vanderborght 2006, 17). Kajti kljub vsemu imajo sindikati tudi v 21. stoletju ogromno tradicionalno moč. Zato lahko bistveno olajšajo prehod predloga UTD na dnevni red.

V večini držav OECD sindikati še vedno ostajajo ključni igralci na področju reform socialne države. A empirični podatki zbrani v Belgiji, Kanadi ter na Nizozemskem dokazujejo, da so sindikati daleč od naravnega zavezništva z zagovorniki UTD. Sindikati lahko celo predstavljajo pomembno oviro pri političnem napredku ideje UTD, kot recimo v Belgiji (Raventós 2007, 1, 16, 18) ali pa na Finskem, kjer je nacionalna sindikalna organizacija največji nasprotnik UTD, saj naj bi le-ta prinesel t.i. »*wage-low-skill*« družbo (Andersson in Kangas v Kildal in Kuhnle 2005, 116). Sindikati nasprotujejo ideji UTD predvsem zaradi strahu, da bi izgubili del svoje odgovornosti – avtonomnega odločanja o dohodkih zaposlenih skozi kolektivno pogajanje (Vanderborght v Offe 2008, 19). A ponekod imajo sindikati bolj pozitiven odnos do ideje UTD. V 80-ih je bil nizozemski sindikat *Dutch Union of Food Workers* eden najbolj učinkovitih podpornikov UTD tako doma kot tudi v tujini. Velik interes do ideje UTD je bil izkazan tudi s strani največje italijanske sindikalne organizacije *Confederazione Generale Italiana del Lavoro* (CGIL), čeprav UTD ni nikoli postal uradna politika. Podporo UTD s strani sindikatov je možno zaznati tudi v Kolumbiji ter Španiji (Vanderborght 2006, 3–4). Tudi Južnoafriška republika je odličen primer podpore sindikatov ter cerkva in drugih organizacij (Van Parijs 2004, 26). Podobno velja tudi za namibijski eksperiment, kjer so v podporo ideji UTD združili moči sindikati, cerkev, nevladne organizacije, organizacija BIEN ter celo poseben oddelek namibijske vlade (Standing 2009). Kaj o UTD menijo sindikati v Sloveniji? Predsednik Zveze svobodnih sindikatov Slovenije (ZSSS) Dušan Semolič pravi, da »poleg tega, da ne vemo, kje vzeti denar zanj, se postavljajo tudi vprašanja ukinitve vrste pravic in funkcij socialne države«, zato je potrebno o UTD dobro premisliti (Dernovšek 2009).

6 UTD IN DRŽAVE

6.1 UTD KOT EKSPERIMENT

Da bi ugotovili, kako uspešen je UTD, bi bile potrebne simulacije oziroma dejanski eksperimenti (van der Veen in Van Parijs 2006a, 12–13). A tudi eksperimenti lahko dajo le delne odgovore na vprašanja (Widerquist v Groot 2006, 3). Vzrokov za to je več. Prvič, eksperimenti so časovno omejeni,⁷⁸ zato lahko dajo drugačne rezultate kot uvedba trajnega UTD (Groot 2006, 4). Drugič, upoštevati moramo možnost politične manipulacije. »Zunanje vmešavanje v raziskovalni proces« lahko vpliva na napačno interpretacijo znanstvenih izsledkov. Ideja UTD je namreč presojana v političnem okolju, ki je že vnaprej razdeljen na zagovornike in nasprotnike. Tretjič, družbeni eksperimenti so za razliko od laboratorijskih eksperimentov kompleksni, dragi, neponovljivi etc. (Noguera in De Wispelaere 2006, 2–7). Zato nekateri avtorji raje preferirajo dejansko uvedbo UTD. Purdy recimo trdi, da »resnico« lahko pove le »pravi eksperiment«, medtem ko so vse ostalo le špekulacije (Purdy 2007, 25). Dragoš zato predlaga postopno reševanje vprašanj glede UTD šele po njegovi izvedbi (Dragoš v Cohen in Pribac 2004, 130). A kolikšen je dejanski interes držav za uvedbo UTD?

Sprva je bil interes omejen predvsem na Evropo, danes pa se ideja UTD širi po vsem svetu ter postaja vse bolj aktualna. Boltin meni, da je vprašanje UTD v ZDA etična dilema, medtem ko je v Evropi bolj tehnična dilema (Boltin 2005a).⁷⁹ V nekaterih držav o predlogu UTD debatirajo le strokovnjaki, ponekod pa se je predlog uspel prebiti celo na dnevni red. Nekaterе države so se odločile za predhodni eksperimentalni preizkus, spet druge aktivno spreminjajo svoje socialne politike v smeri postopnega približevanja ideji UTD. A nekatere države so naredile ključen korak ter celo uvedle UTD. Kot sem že omenil, je takšen primer Aljaska.

⁷⁸ Npr. namibijski eksperiment.

⁷⁹ Ideji UTD so vse bolj naklonjeni tudi v Evropskem parlamentu. Vse bolj dovzetni do te ideje so tudi finančni ministri evropskih držav (Standing 2009).

6.2 ALJASKA

Aljaska, ameriška zvezna država, je dandanes edina politična enota, ki je dejansko realizirala UTD (Van Parijs 2004, 9; Raventós 2007, 13)⁸⁰. Aljaska je za razliko od preostalih zveznih držav ubrala samosvojo pot ter tako postala najbolj egalitarna izmed vseh (Vanderborght in Van Parijs v Raventós 2007, 13). Od leta 1982⁸¹ dalje so do UTD upravičeni vsi legalni prebivalci Aljaske (Raventós 2007, 12). Ustava Aljaske (člen IX, oddelek 15) omenja *Alaska Permanent Fund* oziroma sklad, iz katerega se financira UTD (The Alaska Constitution). Edini cenzus je prebivališče. Posameznik postane upravičen do UTD po vsaj enoletnem bivanju na Aljaski (Van Parijs 2004, 20), kar ocenjujem za smiselno omejitev. Podatki glede višine UTD so zelo različni. Horvat omenja UTD v višini 1.500 dolarjev (Horvat 2009a), Raventós, Tcherneva ter Van Parijs v višini približno 2.000 dolarjev letno (Van Parijs v Ackerman in drugi 2003, 159; Raventós 2007, 13; Tcherneva 2007, 21), medtem ko naj bi vsak prebivalec Aljaske v letu 2008 prejel skupno kar 3.300 evrov UTD (POP TV 2009). Tako različni podatki me ne presenečajo, saj je UTD variabilen. A kljub temu so nekateri zgoraj navedeni podatki povsem napačni. Natančni podatki glede tamkajšnje višine UTD so zapisani na spletnih straneh *Alaska Permanent Fund Corporation* ter *Permanent Fund Dividend Division* (glej Tabelo 6.3).

Tabela 6.3: Aljaska – višina UTD v letih 1982–2008

Leto	Višina UTD (v dolarjih)	Leto	Višina UTD (v dolarjih)
2008	2.069	1994	984
2007	1.654	1993	950
2006	1.107	1992	916
2005	846	1991	931
2004	920	1990	953
2003	1.108	1989	873
2002	1.541	1988	827
2001	1.850	1987	708
2000	1.964	1986	556
1999	1.770	1985	404
1998	1.541	1984	331
1997	1.297	1983	386
1996	1.131	1982	1.000
1995	990		

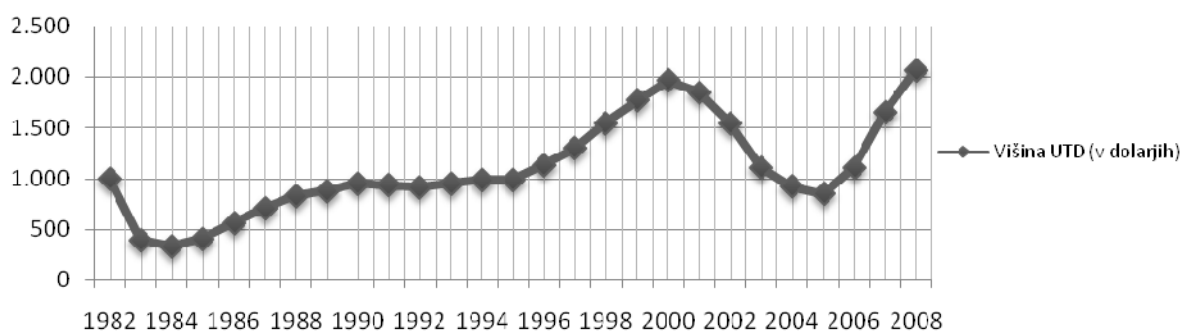
Vir: Alaska Permanent Fund Corporation; Permanent Fund Dividend Division.

⁸⁰ Nekateri avtorji menijo, da to velja tudi za Brazilijo.

⁸¹ Od 14. junija 1982 (Permanent Fund Dividend Division).

Iz zgornje tabele je razvidno, da so prebivalci Aljaske leta 1982 prvič prejeli UTD v višini 1.000 dolarjev. Dve leti kasneje so prejeli do sedaj najnižji UTD v višini 331 dolarjev, medtem ko so najvišjega prejeli lansko leto v višini 2.069 dolarjev. V 27-ih letih je prebivalec Aljaske skupno prejel kar 29.605 dolarjev. Višina UTD je torej variabilna ter se določa⁸² za vsak leto posebej (glej Sliko 6.1). Zanimiv je še podatek, da je bilo od leta 1982 do leta 2007 izplačanih več kot 15 milijard dolarjev (Permanent Fund Dividend Division).

Slika 6.1: Aljaska – variabilnost višine UTD v letih 1982–2008



Vir: Alaska Permanent Fund Corporation.

A primer Aljaske je vsekakor nekoliko specifičen predvsem zato, ker je tamkajšnji UTD financiran s strani naftnih korporacij. Prvič, UTD je torej variabilen, ker je odvisen od profitov naftnih podjetij (Van Parijs 2007b, 40). Drugič, mnoge države nimajo tako obsežnih naravnih virov, ki bi jim omogočali takšen način financiranja UTD. Ko bo nafte zmanjkalo, bo tudi Aljaska morala poiskati nov vir financiranja. Tretjič, takšno financiranje je lahko sporno predvsem z ekološkega vidika. Obstajajo namreč tudi druge možnosti financiranja UTD, ki so dosti bolj ekološke. Četrto, Aljaska je država, za katero so značilne precej neugodne podnebne razmere. Zato so stroški življenja na Aljaski precej višji kot znaša tamkajšnji UTD.

6.3 BRAZILIJA

Leta 2001 je 1 % najbogatejše brazilske populacije pripadalo kar 13,8 % brazilskega dohodka, medtem ko je najrevnejši polovici populacije pripadalo le 12,7 % nacionalnega

⁸² Za informacijo o tem, kako na Aljaski določijo višino UTD, glej spletno stran *Alaska Permanent Fund Corporation*. Dostopno prek: <http://www.apfc.org/home/Content/home/index.cfm> (28. julij 2009).

dohodka (Suplicy 2007, 1). Leta 2003 je takrat novi predsednik Lula⁸³ ponovno najavil *Hunger Zero Program*.⁸⁴ Ta program je bil že v zaključnem obdobju administracije prejšnjega predsednika Cardosa⁸⁵ dopolnjen s programi kot sta *Bolsa Escola*⁸⁶ in *Bolsa Alimentação*. Oktobra leta 2003 se je predsednik Lula odločil, da bo združil številne programe v *Bolsa Familia* (BF) program. Do pomoči tega programa so upravičene vse družine, katerih dohodek je pod določeno mejo. Ta denarni transfer⁸⁷ je visok od 15 do 95 brazilskih realov (R\$) (Suplicy 2007, 2). Katere so ključne pomanjkljivosti BF v primerjavi z »pravim« UTD? Prvič, BF je izplačan na ravni gospodinstva in ne na ravni posameznika. Drugič, višina pomoči ni enaka za vse. Poleg tega je pomoč zelo skromna. Tretjič, pomoč je pogojena z višino dohodka, kar pomeni, da ko nekdo zasluži preveč, ni več upravičen do pomoči. Posameznik lahko izgubi pomoč tudi v primeru, če sprejme novo službo. Zato lahko ima BF demotivacijski učinek na zaposlovanje. Pomoč programa BF je pogojena tudi s številnimi zahtevami,⁸⁸ ki koristijo predvsem zdravju in izobrazbi otrok. Menim, da je takšno pogojevanje izredno pozitivno. Danes med brazilskimi ekonomskimi raziskovalci prevladuje konsenz, da je imel program BF do sedaj pozitivne učinke (Suplicy 2007, 2). Obenem je program BF relativno poceni – leta 2005 je predstavljal le 0,3 % BDP Brazilije, a je imel pomembno vlogo pri boju proti revščini (Scheinkmann v Suplicy 2007, 3).⁸⁹ Ali je Brazilija s programom BF že uvedla UTD? Mnenja so različna.

Caputo trdi, da je Brazilija že uvedla UTD (Caputo 2008, 511). Spet drugi se s to trditvijo ne strinjajo. Suplicy recimo razume program BF bolj kot nekakšen program negativnega dohodka (Suplicy 2007, 3). Tudi Van Parijs pravi, da je v Braziliji možno zaznati

⁸³ Luiz Inácio Lula da Silva.

⁸⁴ Ta program je vključeval številne ukrepe, kot so npr. agrarna reforma, podpora družinskemu kmetijstvu, ekspanzija kreditov za male in srednje proizvajalce, distribucija hrane v izrednih razmerah, distribucija bonov za hrano revnim družinam etc. (Suplicy 2007, 2).

⁸⁵ Fernando Henrique Cardoso.

⁸⁶ Šolski štipendijski program.

⁸⁷ Tudi UTD je denarni transfer tako kot BF.

⁸⁸ Npr. noseče matere ter dojenčki morajo obiskovati obvezne preglede v centrih javnega zdravstva, otroci mlajši od šest let morajo biti cepljeni, otroci od 7. do 16. leta morajo obiskovati šole z vsaj 85 % prisotnostjo etc. (Suplicy 2007, 2).

⁸⁹ Program BF je julija 2006 pomagal kar 11,2 milijona družin. Če upoštevamo, da ima brazilska družina povprečno štiri člane, ugotovimo, da je imelo kar 45 milijonov ljudi oziroma četrtnina populacije korist od te pomoči (Suplicy 2007, 2).

napredek ideje UTD le na ravni retorike. Četrty člen brazilskega zakona⁹⁰ sicer predvideva postopno uvajanje UTD, a najprej le za najrevnejše družine. V praksi pa gre za velikodušen zakon socialne pomoči, pri čemer je pomoč pogojena (Van Parijs 2007b, 40). Kljub temu lahko tudi takšni postopni programi družinskih podpor služijo kot ogrodje za morebitno uvedbo UTD za vse Brazilce (Van Parijs 2004, 26). O »pravem« UTD v primeru Brazilije ne moremo govoriti. BF je pogojena oblika pomoči, poleg tega ta pomoč ni individualna ter univerzalna. V razpravi o tem, ali je Brazilija uvedla UTD, bi se najlažje strinjal s Standingom, ki meni, da je v začetku leta 2004 Brazilija uzakonila mehanizem UTD, ki pa se uvaja postopno (Standing 2009). Čeprav je Brazilija na pravi poti, pa bo morala bo še mnogo postoriti. Suplicy omenja le nekatere transformacije, ki bi bile potrebne za prehod od BF k UTD. BF program je recimo financiran skozi sklad *Fund to Combat and Eradicate Poverty*, ki je bil ustanovljen leta 2000 in je financiran skozi 0,08 % prispevka iz naslova vseh transakcij v Braziliji. Preko transakcij bi lahko financirali tudi brazilski UTD. Skromen UTD v višini le 40 R\$ mesečno⁹¹ ali 480 R\$ letno za 189 milijonov prebivalcev bi stal le 5 % BDP (Suplicy 2007, 4, 5). Pravico do UTD bo potrebno razširiti na celotno prebivalstvo, s čimer bo pomoč individualna, nepogojena ter posledično univerzalna. Šele takrat bomo lahko z zagotovostjo govorili o UTD.

6.4 NAMIBIJA

Namibija že ima univerzalno socialno pokojnino, ki je brezpogojna, a po mnenju Standinga je v Namibiji možen tudi skromen UTD. To dokazuje tudi trenuten eksperiment v ruralnih predelih Namibije, ki poteka na majhnem pilotnem programu, ki bo vsak mesec (2 leti) vsem prebivalcem starim med 0 do 60 let izplačeval UTD (Standing 2008, 3, 25–26). V vasi Otjivero so tako vaščanom razdelili kreditne kartice z malce višlimi zneski od tistih, ki jih dobivajo v sklopu socialne pomoči. Po šestih mesecih se je bistveno zmanjšala lakota pri majhnih otrocih, izboljšala se je zdravstvena oskrba, povečal se je tudi obisk šol ter ponudba

⁹⁰ Četrty člen brazilskega zakona št. 10.835/2004 predvideva vpeljavo UTD od leta 2005 dalje. Do njega naj bi bili upravičeni vsi prebivalci Brazilije ne glede na socialne in ekonomske okoliščine ter tujci, ki prebivajo v Braziliji več kot pet let. Višina le tega naj bi bila enaka za vse. Višina naj bi bila tudi dovolj visoka za pokrivanje minimalnih potreb, pri čemer je potrebno upoštevati stopnjo razvoja ter finančne zmožnosti Brazilije (Suplicy 2007, 3).

⁹¹ Danes minimalna brazilska plača znaša 380 R\$. Če bi UTD znašal 40 R\$, bi družina s štirimi člani prejela 160 R\$ mesečno (Suplicy 2007, 4), kar sicer ni veliko, je pa dovolj za začetek.

na trgu dela (Standing 2009). A pri tem ne smemo pozabiti, da gre v primeru Namibije le za eksperiment, ki je časovno omejen na dobo dveh let. Časovno omejen UTD lahko drugače vpliva na vedenje prejemnikov kot »vseživljenjski« UTD. Kot sem že omenil, je v primeru Namibije zanimivo predvsem to, da je zagovornikom ideje UTD uspelo pridobiti neverjetno široko podporo za izvedbo tega eksperimenta – sindikati, vlada (poseben oddelek namibijske vlade), cerkev, nevladne organizacije etc. Ravno namibijski primer dokazuje, da je UTD možno uvesti tudi v revnih državah.

6.5 KANADA

Tudi v Kanadi so diskusije o ideji UTD vse bolj razširjene. A zgodovina alternativnih predlogov v Kanadi je dosti daljša. Prvič, kot sem že omenil, so v Kanadi v poznih 70-ih izvedli eksperiment z zajamčenim letnim dohodkom – t.i. verzija *Mincome*. Drugič, leta 1985 je Donald S. Macdonald predlagal posebno vrsto zajamčenega letnega dohodka imenovanega *Universal Income Security Plan* (UISP), a višina le-tega je bila prenizka, zato je predlog naletel na močno opozicijo s strani kanadskega delavskega gibanja. Tretjič, leta 1994 je Lloyd Axworthy predlagal delni GAI, ki bi bil pogojevan ter razdeljen po principu negativnega dohodka. Četrto, septembra leta 2004 so se zbrale feministke iz celotne Kanade, rezultat česar je bil *Feminist Statement on Guaranteed Living Income*. Petič, edina kanadska stranka, ki izraža interes do takšnih alternativnih idej, je Zelena Stranka, ki pa se še ni uspela prebiti v parlament. Zeleni razmišljajo o t.i. *Guaranteed Livable Income* (GLI), ki bi ga prejemale vsi. Med parlamentarnimi političnimi strankami ni nobene stranke, ki bi pozivala k uvedbi UTD.⁹² Šestič, senator Hugh Segal je februarja 2008 zahteval študijo o najboljši možni obliki ND. A v Kanadi imajo vse alternative konvencionalni socialni državi omejen interes in podporo, saj takšne modele spremlja precejšnji skepticizem ter posledično kritike med politiki, birokrati socialne politike in organizacij, ki predstavljajo progresivne glasove znotraj socialne politike. Kljub tako široki opoziciji, so se politične debate skozi pretekla desetletja rezultirale v že omenjenemu zajamčenem letnem dohodku (Mulvale 2008, 1, 5, 7–11). Ideje, kot sta UTD in GAI, je v Kanadi torej težko »prodati«. Zakaj?

⁹² Najmočnejši stranki v Kanadi sta vladajoča Konservativna stranka (*Conservative Party of Canada*) ter opozicijska Liberalna stranka (*Liberal Party of Canada*). A znotraj Konservativne stranke obstajajo tudi izjeme – npr. senator Hugh Segal celo javno poziva k garantiranem dohodku (Mulvale 2008, 10–11).

Prvič, UTD naj bi se le delno ujemal s hibridno naravo kanadske socialne države. UTD je kreacija socialnodemokratičnih ter liberalnih političnih tendenc, medtem ko je Kanada država z *laissez-faire* kapitalistično ekonomijo, ki je močno povezana z hiperkapitalistično ekonomijo svoje glavne trgovinske partnerice – ZDA. Kanadski politični tradiciji naj bi tako primanjkovala predvsem močna levo nagnjena politična tradicija, ki je bolj značilna za evropske države (Mulvale 2008, 12–13). Do te razlage sem močno skeptičen, kajti npr. Aljaska je (kot sestavni del ZDA) vsekakor dosti bolj vpeta v »hiperkapitalistično ekonomijo« ZDA kot Kanada, a so njeni prebivalci dobro sprejeli idejo UTD. Drugič, dosti bolj verjetna je naslednja razlaga – ker je Kanada *ustavna monarhija*, Kanadčani še vedno dojemajo državo kot »Krono«. Zato je v Kanadi možno zaznati zgodovinsko vkoreninjeno zavest, da je Krona privzeta lastnica družbenega bogastva. Kanadčani bogastvo naravnih virov torej bolj pripisujejo vladi (Kroni) kot pa direktno državljanom, medtem ko npr. prebivalci Aljaske lažje sprejmejo republikansko razumevanje – vlada je kreatura državljanov, zato jim je direktno odgovorna. A takšna obrazložitev je za Kanadčane nenavadna in bi zanje pomenila velik konceptualni preskok (Mulvale 2008, 15–16).

Obstajajo tudi manjše razlike med GAI in UTD, zaradi katerih je UTD superioren. Croll poudarja, da zjamčeni letni dohodek ne bi bil enako visok za vse. Ker nekateri ljudje zelo pogosto menjajo svojo lokacijo ali družinsko strukturo, bi bilo potrebno vedno znova in znova preračunavati primerno višino izplačil (Mulvale 2008, 6–7). To pa prinaša nepotrebne dodatne administrativne stroške, ki jih UTD nima.

6.6 JUŽNOAFRIŠKA REPUBLIKA

Južnoafriška republika je leta 2006 izplačala 10 milijonov⁹³ mesečnih subvencij določenim kategorijam revnih – starejšim, invalidom⁹⁴ ter otrokom. Velik del revnih gospodinjstev se je tako dvignil nad prag revščine. A še vedno obstaja veliko ljudi, ki potrebujejo pomoč, a je v sedanjem sistemu ne prejemajo. Južnoafriška republika dosega skoraj 40-odstotno brezposelnost⁹⁵ – zato je relativno malo ljudi, ki so zaposlenih ter še manj tistih, ki plačujejo davke (Seekings 2007, 1–2, 5). Je takšna neparticipacija na trgu dela bolj smiselna kot uvedba UTD, ki bi nezaposlenim ponudila možnost vključitve na trg dela? Tako

⁹³ Populacija Južnoafriške republike šteje več kot 45 milijonov ljudi.

⁹⁴ Kamor štejemo tudi okužene z virusom HIV oziroma obolele za boleznijo AIDS.

⁹⁵ Visoka brezposelnost zmanjšuje skrbi glede zaviralnih učinkov UTD na zaposlenost (Seekings 2007, 5).

visoka brezposelnost je vsekakor dosti »dražja« kakor izvajanje UTD. Tudi Seekings ugotavlja, da bi Južnoafriška republika lahko kmalu dosegla fazo, ko bodo stroški administracije pogojene socialne pomoči presegale koristi le-te. Takrat bodo stroški številnih programov presegli stroške, ki vključujejo vsakogar v en standarden program. Trenutna kombinacija sistema socialne pomoči⁹⁶ ter visoko število revnih, ki so potrebni pomoči, a je ne prejemajo, ustvarja plodna tla za zagovornike UTD. Kot sem že omenil, idejo UTD v Južnoafriški republiki presenetljivo podpirajo tako sindikati kot tudi cerkve ter druge organizacije. Več kot očitno je, da je v Južnoafriški republiki pozicija glavnih akterjev do koncepta UTD nekoliko drugačna. Kljub temu ideji UTD nasprotuje vlada, ki se sklicuje predvsem na »dostojanstvo dela«, domnevno precejšnje stroške ter odvisnost, ki naj bi jo prinesla uvedba UTD. Zato vlada manjše vsote raje vlaga v skromne programe javnih del. Koncept UTD ima neenotno podporo tudi med elitami ter v splošni javnosti. Trenutno je dosti manj javnega navdušenja nad idejo UTD kot nad obstoječimi programi socialne pomoči (Seekings 2007, 1–3, 5).

6.7 BELGIJA

V Belgiji vsak novorojen dojenček dobi t.i. *prime de naissance* oziroma *birth premium*, ki je neobdavčen. Leta 2002 je le-ta znašal 1.150 dolarjev za prvega⁹⁷ otroka, za vsakega naslednjega dojenčka pa okoli 860 dolarjev. Do te »družinske subvencije« so upravičeni vsi starši – zaposleni, uradno brezposelni, študentje ali upokojenci. Po 18 oziroma 25 letih⁹⁸ (sešteta) višina te subvencije znaša okoli 25.000 dolarjev (Van Parijs v Ackerman in drugi 2003, 158–159). Mesečno torej okoli 96 dolarjev za prvega otroka ter okoli 72 evrov za vsakega naslednjega otroka. *Prime de naissance* torej ni enako visok za vse otroke, kajti starši s prvorojenim otrokom prejemajo višjo subvencijo. A tudi višina subvencije je enaka za vse prvorojene otroke ne glede na družbeno-ekonomski status njihovih staršev. Enako velja za višino subvencije vseh neprvorojenih otrok. Zato ocenjujem, da gre za nekakšen univerzalni otroški dodatek. Podobno velja tudi za Slovenijo, le da višina otroške subvencije ni enotna za vse, saj revnejši starši dobijo višjo subvencijo ter obratno. A *prime de naissance* je omejen le

⁹⁶ Le-ta znaša 3,5 % BDP Južnoafriške republike.

⁹⁷ Dvojčka ali trojčka etc.

⁹⁸ Odvisno do kdaj posameznik ohrani status otroka.

na določeno kategorijo – otroke. Dejansko pa »otroški UTD« prejemajo njihovi starši. Belgija bi uvedla UTD, če bi to pravico razširila še na vse ne-starše ter upokoјence.⁹⁹

6.8 SLOVENIJA

Ideja UTD je v slovenskem prostoru prisotna že dlje časa. Mencinger razume UTD kot manj radikalno različico »komunizma« ter bolj radikalno različico socialnega tržnega gospodarstva (Mencinger v Cohen in Pribac 2004, 139). A znotraj bivšega socialističnega sistema, ki je vsakemu posamezniku nudil izjemno socialno varnost, ne moremo govoriti o UTD, lahko pa iščemo nekakšne zametke le-tega. Kasneje, v začetku 90-ih je bilo uvajanje UTD ponujeno takratni Socialdemokratski stranki (Rus 2009). Kakšno mnenje o ideji UTD imajo slovenske parlamentarne stranke? Novinar Mladine Marjan Horvat je leta 2008 dobil zelo različne odgovore na to vprašanje. Nekatere politične stranke naj bi idejo UTD proučevale, spet druge menijo, da UTD v Sloveniji že imamo etc. (Horvat 2008). Progresivna stranka je celo sprejela dopolnitev k svojemu programu v katerem se zavezuje, da se bo zavzemala za UTD za vse državljane (Progresivna stranka). Septembra leta 2006 je *Gibanje za pravičnost in razvoj* organiziralo okroglo mizo na temo univerzalnega temeljnega dohodka (Gibanje za pravičnost in razvoj). Junija leta 2008 je okroglo mizo na to temo organizirala tudi stranka *Zares – nova politika* (Zares – nova politika). Danes, v času iskanja čudežnega izhoda iz gospodarske krize, postaja tudi ideja UTD vse bolj prodorna.

Nekateri slovenski strokovnjaki menijo, da Slovenija že ima nekakšen UTD. Dragoš recimo trdi, da v Sloveniji že prakticiramo nekakšen prototip UTD v obliki dodatka na »veliko družino«, do katerega je upravičeno le malo ljudi (Dragoš v Cohen in Pribac 2004, 130–131). A dodatka na »veliko družino« ne dobijo vsi, temveč (kot že ime pove) le velike družine. Prejema ga torej gospodinjstvo in ne posameznik. Res je, da je ta dodatek neodvisen od pripravljenosti posameznika, da sprejme neko delo, a ni univerzalen, temveč je pogojen z zadostnim številom družinskih članov. Pred kratkim je slovenski minister za finance Franc Križanič obljubil UTD v višini 500 evrov. Po njegovem mnenju del UTD že imamo – vsakdo, ki je brez virov za preživljanje, prejema nekaj več kot 200 evrov vsak mesec. Križanič meni, da bi morali ta znesek počasi dvigovati, s čimer bi postopoma uvajali UTD (Križanič 2009, 36). A opozoril bi, da se Križanič moti, ko denarno socialno pomoč brezposelnim enači z UTD. UTD namreč ni pogojen, medtem ko zaposleni v današnjem sistemu niso upravičeni do

⁹⁹ Ko se nekdo upokoјi, ponavadi nima otrok, ki bi bili mlajši od 18 oziroma 25 let.

denarne socialne pomoči. Križaničevo obljubo lahko razumemo kot bolj radodarno obliko denarne socialne pomoči, ki bi se postopoma približala slovenski minimalni plači. Kakšen naj bi bil slovenski UTD?

Mencinger poda zanimivo ugotovitev, da bi se z UTD v višini 200 evrov mesečno delež slovenskih javnih izdatkov povečal na švedsko raven oziroma skandinavsko raven (Mencinger 2009). Če si Švedska lahko privoščiti takšne javne izdatke, zakaj si jih Slovenija tega ne bi mogla? Tudi Veljko Rus ter Janez Šušteršič trdita, da bi bil tako visok UTD povsem primeren za Slovenijo (POP TV 2009; Rus 2009). Janez Šušteršič ocenjuje, da bi UTD v višini 200 evrov »stal« 10 % BDP, medtem ko UTD v višini 500 evrov kar četrtnino BDP, zaradi česar naj bi bila Križaničeva obljuba povsem nerealna (POP TV 2009). Boltin ocenjuje, da je 100 evrov najnižja smiselna višina UTD v trenutku uvedbe, pri čemer dodaja, da bi čez noč vsekakor težko uvedli UTD v višini nad 150 evrov mesečno (Boltin 2008b). Zanimivo je, da običajni slovenski državljani UTD »ne privoščijo« tudi bogatim. Zato Mencinger predlaga, da bi UTD financirali s progresivno obdavčitvijo (POP TV 2009). Financiranje UTD torej ni nujno vezano na enotno davčno stopnjo, kot napačno predvidevajo nekateri. Tudi sam ocenjujem, da je enotna davčna stopnja v kontekstu UTD manj primerna. Če imajo Mencinger, Rus, Šušteršič ter Boltin prav, potem je uvedba UTD v višini 200 evrov povsem realna tudi v Sloveniji. A upoštevati moramo, da ima Slovenija že vrsto let težave s financiranjem pokojninskega in zdravstvenega sistema, ki sta ključna socialna stebra. Poleg tega ima Slovenija zaradi negativnih vplivov gospodarske recesije težave tudi s prevelikim proračunskim primanjkljajem. Je torej uvedba UTD realna tudi v »kriznih časih«?

Če imamo že sedaj prevelik proračunski primanjkljaj, kako bi sploh financirali UTD? V zadnjem času se Slovenija morala dodatno zadolžiti zato, da lahko nudi pomoč tistim, ki jih je gospodarska kriza najbolj prizadela. Seveda tudi prihodki države niso dovolj visoki. Če bi v Sloveniji uvedli UTD že prej, potem nekatere oblike pomoči, ki jih trenutno izvaja država, verjetno sploh ne bi bile potrebne. Obenem lahko UTD pripomore k večji kupni moči navadnih ljudi. Le-ti bi lažje trošili, zaradi česar bi proizvajalci svoje izdelke lažje prodajali. Podjetja ne bi bila prisiljena odpuščati delavce zaradi prenizkega povpraševanja oziroma prenizke proizvodnje. Ker bi s tem veliko ljudi ohranilo svoja delovna mesta, bi predstavljali tudi manjši strošek za državo. Ko bi prebivalci trošili svoj UTD, bi se preko davkov nekaj denarja vrnilo nazaj v državno blagajno. Tako bi vsaj deloma razbremenili državni proračun. Vsekakor UTD predstavlja določen strošek za državno blagajno. A bi bila ta »cena« verjetno nekoliko nižja zaradi nekaterih pozitivnih učinkov UTD. Če UTD res lahko občutno spodbudi

trošenje, potem je UTD pravi recept za izhod iz recesije. Zato menim, da tudi proračunski primanjkljaj v času gospodarske recesije ni zadosten razlog za nasprotovanje predlogu UTD.

Ker je UTD zelo enostaven, lahko poenostavi obstoječe socialne sisteme ter s tem učinkovito zmanjša administrativne stroške. Če UTD razumemo kot delno dopolnilo današnji socialni državi, pa je lahko še »cenejši«. To ne pomeni, da so nižji stroški UTD. To pomeni, da UTD lahko zniža nekatere stroške socialne države – nekatere oblike socialnih pomoči bi lahko celo ukiniti, če bi jih »pokrival« UTD. Prvič, če bi tudi otroci prejeli (delni) UTD, potem bi bilo povsem nesmiselno, da bi hkrati prejeli še otroški dodatek. Še posebej zato, ker bi bil »otroški« UTD¹⁰⁰ verjetno višji od povprečnega otroškega dodatka. Drugič, podobno velja tudi za sedanje prejemnike državnih pokojnin. V primeru uvedbe UTD, bi državne pokojnine morali ukiniti. Če bi si lahko privoščili dovolj visok UTD, ki bi omogočal dostojno življenje, pa bi lahko razmišljali celo o ukinitvi starostne meje za upokojitev. Uvedba nekoliko nižjega UTD, pa bi nedvomno zahtevala prenovo socialnih sistemov – tudi pokojninskega, ki je danes zelo nepregleden. Zato menim, da UTD ne bi prizadel obstoječih socialnih sistemov, temveč bi jih morda celo nadgradil. UTD bi lahko rešil tudi problem preveč obdavčenega dela v Sloveniji. Kot sem že omenil, obstaja verjetnost, da bi delodajalci zaradi uvedbe UTD skušali znižati plače delavcev ter tako državi plačali manj davkov. A upoštevati moramo, da bi se delavci lažje uprli takšnemu nižanju plač predvsem zaradi »možnosti izhoda«.

6.9 FINSKA IN ŠVEDSKA

Ideja UTD je (bila) deležna večje pozornosti le znotraj dveh nordijskih držav – na Finskem ter na Danskem, kar pa ne velja za Švedsko in Norveško. V začetku 90-ih je Švedsko in Finsko prizadela izredno globoka ekonomska kriza. Od takrat dalje brezposelnost¹⁰¹ ostaja najbolj nadležen ekonomski problem, čeprav sta to izredno močni socialni državi, kar še posebej velja za Švedsko (Andersson in Kangas v Kildal in Kuhnle 2005, 113). Vsaka država se s takšnimi in podobnimi problemi spopada na svoj način. Je lahko predlog UTD odgovor na težave, s katerimi se spopadata Finska in Švedska? Ideja UTD je dosti bolj priljubljena na

¹⁰⁰ Podobnost z belgijskim *prime de naissance* je več kot očitna.

¹⁰¹ Število zaposlenih v obeh državah med letoma 1990 in 1994 je padlo za več kot pol milijona. Na Finskem je brezposelnost dosegla vrh pri skoraj 20 odstotkih. Na Švedskem se je brezposelnost povečala kar za sedemkrat (Andersson in Kangas v Kildal in Kuhnle 2005, 112–113).

Finskem. Razliko med švedskim in finskim odnosom do UTD je možno zaznati že preko intelektualnih debat ter aktivnosti političnih strank). Prvič, na Švedskem so le redki avtorji aktivno predlagali različne verzije UTD – Gunnar Adler-Karlsson konec 80-ih ter Thomas Ehrenberg in Lars Ekstrand v 90-ih. Vsi trije predlogi so bili futuristični in utopični, saj so UTD razumeli kot sredstvo radikalne transformacije družbe, pri čemer niso znali odgovoriti na vprašanje, kateri trendi in sile bi dejansko delovale v korist njihovih vizij. Zelena stranka (*Green Party*) pa je danes edina švedska stranka, ki je resno zainteresirana za uvedbo UTD, medtem ko vse ostale stranke to idejo zavračajo.¹⁰² Drugič, na Finskem je akademska in javna debata o UTD dosti širša kot na Švedskem. Enako velja tudi za zainteresiranost političnih strank. V 80-ih in 90-ih so kar štiri stranke,¹⁰³ ki so predstavljale kar 40 % vseh volilcev, sprejele idejo UTD v svoje politične programe (Andersson in Kangas v Kildal in Kuhnle 2005, 114–115). A vsi se z idejo UTD ne strinjajo. Kot sem že omenil, sta največja nasprotnika UTD na Finskem ravno nacionalna sindikalna organizacija¹⁰⁴ ter organizacija delodajalcev.¹⁰⁵ Kaj vpliva na manjšo priljubljenost ideje UTD med Švedi?

Prvič, hegemonija švedske socialdemokratske stranke – tako finska socialdemokratska stranka (SDP)¹⁰⁶ kot tudi švedska socialdemokratska stranka (SAP)¹⁰⁷ nasprotujeta kakršnemu koli predlogu UTD. Pri tem moramo upoštevati, da je bil vpliv švedske stranke SAP vedno dosti močnejši kot vpliv finske SDP. Drugič, švedska socialna država je relativno uspešna ter bolj »sveta« kot finska. Švedska predstavlja tipičen primer socialdemokratskega in univerzalističnega socialnega režima. Do nedavnega tudi ni imela tako hudega problema masovne brezposelnosti kot Finska. Na Švedskem bi bilo tudi relativno dražje spremeniti trenutni sistem v čisti UTD sistem. Tretjič, Švedska je del kolektivnega ter sprejema podporo od kolektivnega. Nobena odločitev se ne sprejme brez dolgih diskusij in konsenza. Finska je

¹⁰² Socialni demokrati (*The Social Democrats*) so glavni zaščitniki obstoječega sistema, ki je osnovan na ideji polne zaposlenosti ter socialne varnosti, ki je vezana na dohodek. Leva stranka (*The Left Party*) prav tako zavrača idejo UTD. Kot alternativno strategijo predlaga znatno zmanjšanje delovnega časa. Tri stranke centra poudarjajo potrebo po osnovni varnosti, a ne sprejmejo nobenih odklonov od preverjanja sredstev. Konservativci preferirajo jasno zvezo med prispevki ter pomočjo s strogim preverjanjem sredstev (Andersson in Kangas v Kildal in Kuhnle 2005, 114–115).

¹⁰³ Stranka centra (Centre party), Leva koalicija (the Left Alliance), Zeleni (the Greens) ter celo neoliberalna stranka Mladi Finci (Young Finns) (Andersson in Kangas v Kildal in Kuhnle 2005, 115).

¹⁰⁴ Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto (SAK).

¹⁰⁵ Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto (TT); prej: Suomen Työnantajain Keskusliitto (STK).

¹⁰⁶ Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (SDP).

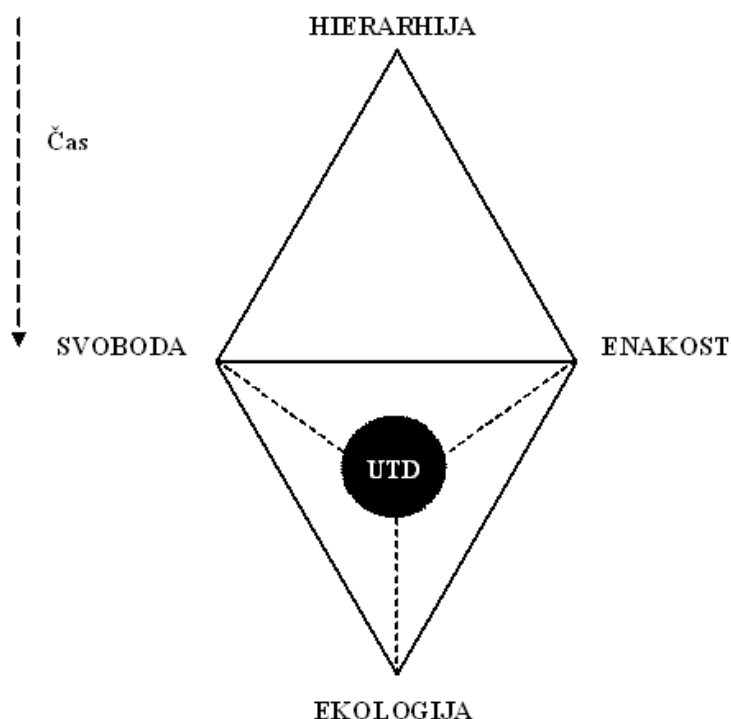
¹⁰⁷ Sveriges socialdemokratiska arbetareparti (SAP).

za razliko od Švedske bolj individualistična, dolge diskusije zato niso potrebne. Po mnenju Anderssona in Kangasa naj bi UTD preferiral individualno svobodo pred kolektivistično motivacijo. Iz tega sklepata, da je potrebna posebna kombinacija vrednot – da je UTD verjetno lažje sprejet v družbi, ki je hkrati individualistična in solidaristična (Andersson in Kangas v Kildal in Kuhnle 2005, 127–128).

7 IDEOLOGIJA?

Ker je koncept UTD enostaven, se obrača na širok obseg zelo različnih političnih in ekonomskih ideologij (McKay 2005, 4). Ideja UTD se ujema z različnimi perspektivami, zato jo je težko umestiti v neko politično ideologijo (Widerquist 1999, 15). Kakšna je ideološka opredelitev ideje UTD? Pomagal si bom z zemljevidom politične filozofije Tonya Walterja, na katerem so štirje poli. Vsak pol predstavlja čisto stališče politične ideologije (glej Sliko 7.2).¹⁰⁸

Slika 7.2: Zemljevid politične filozofije



Vir: Walter (1989, 149).

Prvič, Hierarhija (ali red), ki je bila zgodovinsko izzvana v času razsvetljenstva s »Svobodo« in »Enakostjo«. Hierarhija se še danes ohranja v »tradiciji« ali »moralnem redu« – trdo delo, odvisne žene, zaslužek kot merilo osebne vrednosti etc. Takšne vrednote vsekakor

¹⁰⁸ Kronološka dimenzija političnih ideologij: Hierarhija – predindustrijska družba; boj med Svobodo in Enakostjo – industrijska družba; Ekologija – postindustrijska družba (Walter 1989, 149).

niso v skladu z idejo UTD. Drugič, Svoboda¹⁰⁹ (ali »liberalizem«) s poudarkom na osebni svobodi posameznika, prostem trgu in (včasih) enakih možnostih. Tretjič, Enakost (ali »egalitarizem«) s poudarkom na enakosti izida in vlogo države, ki bi skrbelo za to. Vemo, da klasičen boj med Svobodo in Enakostjo ni prinesel jasnega zmagovalca. Četrtoč, v poznem 20. stoletju se pojavi alternativa – Ekologija. Vsi štirje poli so in bodo tudi v prihodnosti ostale ideološke gonilne sile za modernimi politikami na Zahodu (Walter 1989, 148–149). Kam umestiti idejo UTD? Walter v svojem »ideološkem« zemljevidu umesti idejo UTD med osjo Svoboda-Enakost ter polom Ekologija. Ideologije pod osjo Svoboda-Enakost naj bi bile »vizije prihodnosti«. Walter se sicer sklicuje na nekatere zgodnejše zagovornike svobode, kot sta Tomas Jefferson in Adam Smith, ki so trdili, da mora biti enakost zagotovljena pred svobodo. Kasneje so zagovorniki UTD ponovno odkrili republikansko načelo, da je svoboda odvisna od določene vrste ekonomske enakosti (Walter 1989, 150,152). Menim, da se ni smiselno spraševati v smislu »ali svoboda ali enakost«, temveč poiskati pot, kako doseči »enakost in svobodo hkrati«, kajti več svobode ne pomeni nujno tudi manj enakosti in obratno.

Z mano bi se nedvomno strinjal tudi Daniel Raventós, ki pravi, da enakost in svoboda nista cilja, ki bi morala biti izbrana neodvisno drug od drugega, kajti vsakdo z negotovo materialno eksistenco trpi erozijo svoje svobode (npr. v obliki prve zaposlitve, začasne zaposlitve, odsotnosti pogodbe, »fleksibilnosti« dela, dokončne brezposelnosti brez kakršnekoli socialne zaščite etc.) in obratno (erozija svobode zvišuje materialno neenakost npr. v obliki nižanja realnih plač, negotovih pokojnin, privatiziranih javnih storitev in infrastruktur etc.). Večje družbene neenakosti so torej vzrok za pomanjkanje svobode ter obratno – oseba ni svobodna, če mora, kot pravi Marx, »živeti samo z njihovim dovoljenjem«. Ker revni nimajo neke materialne osnove za svoje preživetje, ne morejo biti svobodni (Raventós 2007, 20–21, 74, 107–109). Če poenostavim, več enakosti lahko pomeni tudi več svobode in *vice-versa*. Kot pravi Boltin, bi uvedba UTD za vse zadovoljila debato med »konfliktnima« ciljema ekonomske učinkovitosti in enakosti, kajti UTD se upira stereotipni delitvi politično-ekonomskih idej na leve in desne. Na prvi pogled je z motivom socialne pravičnosti videti kot radikalno leva ideja, a se približa tudi tradicionalno desnim vrednotam (Boltin 2005b).¹¹⁰ Idejo UTD lahko nedvomno umestimo na sredino osi Svoboda-Enakost.

¹⁰⁹ Desnosredinska usmeritev daje prednost negativnemu pojmovanju svobode (svoboda »od«), levosredinska pa pozitivno pojmovanje (svoboda »za«) (Zver v Cohen in Pribac 2004, 168).

¹¹⁰ UTD npr. spodbuja fleksibilnost trga.

Vprašati pa se moramo, kako »ekološka« je dejansko ideja UTD? Kot sem že omenil, na neekološkost UTD opozarja predvsem Pavlina Tcherneva.

7.1 REPUBLIKANSKA POLITIČNA TEORIJA

Ideja UTD izhaja iz republikanske politične teorije. Kot sem že omenil, se republikanska tradicija vrti okoli ideje svobode, ki potrebuje določena materialna sredstva, ki bi omogočala družbenoekonomsko neodvisnost ter prosto izbiro posameznikov. Naloga države bi morala biti realizacija svobode, zaščita posameznikovih pravic ter dostop do virov, ki so potrebni za opravljanje državljanskih odgovornosti (Mulvale 2008, 14–15). Republikanska svoboda torej izvira iz materialne neodvisnosti posameznikov. Marx in Engels sta zapisala, da »[človek], ki nima v lasti nobene druge lastnine kakor svojo delovno moč, mora v vseh okoliščinah družbe in kulture biti suženj drugih ljudi, ki so iz sebe naredili lastnike materialnih pogojev dela. Lahko dela le z njihovim dovoljenjem, zato lahko živi le z njihovim dovoljenjem« (Domènech in Raventós 2007, 1, 4). Domènech in Raventós omenjata dve tradiciji republikanizma – oligarhično in demokratično republikansko tradicijo. Demokratična republikanska tradicija naj bi izvirala že iz antične Grčije, kjer so poznali t.i. *misthon*, ki je priskrbel materialna sredstva za tiste revne državljanke, ki so participirali v »vladi«. Nedemokratična republikanska tradicija pa izhaja iz prepričanja, da bi morali biti ljudje, ki so brez lastnine, izključeni. Če je UTD res kompatibilen z republikansko tradicijo, potem je lahko kompatibilen le z demokratično varianto le-te (Domènech in Raventós 2007, 2, 7). Kot sem že omenil, je potrebno upoštevati ekskluzivnost antične grške demokracije, ki je izključevala ženske, sužnje ter tujce oziroma nelastnike. Je *misthon* potemtakem bližje nedemokratični ali demokratični republikanski tradiciji? Seveda moramo upoštevati tudi časovno komponento. A dejstvo je, da obstaja ključna razlika med UTD in *misthon*. UTD je univerzalen. Zato vsem članom družbe ponuja možnost, da postanejo »lastniki«.

Casassas opozarja, da tudi zveza med UTD in republikanskim idealom ni brez konceptualne tenzije. Prvič, znotraj republikanske politične teorije je kršenje načela recipročnosti še bolj problematično (Casassas 2007, 3). Drugič, Domènech in Raventós vidita problem odnosa med UTD in republikansko tradicijo v tem, da danes prevladujejo argumenti v korist UTD predvsem na osnovi idealnih normativnih teorij (Domènech in Raventós 2007, 5). Tretjič, pri republikanizmu ima izredno pomembno vlogo tudi državljanska dolžnost. Z uvedbo UTD pa bi se nekateri lahko izogibali tem dolžnostim (Pateman 2007, 2). Zato je

smiselno upoštevati tudi druge politične teorije, kot sta recimo utilitarna ter liberalna politična teorija¹¹¹. A Pettit trdi, da je republikanska politična teorija »najboljša«, ker bolje zadovolji nasledna dva pogoja: ustreznost (ustrezna stopnja dohodka) ter neodvisnost (odsotnost stigmatizacije) (Pettit 2007, 1,3). Tudi sam menim, da je UTD najbolj kompatibilen ravno z republikansko politično teorijo. To potrjuje tudi primer Kanade. Kanadčani namreč še vedno preferirajo kanadsko Krono pred »tujimi« republikanskimi načeli. Odstotnost republikanskih načel pa lahko negativno vpliva na družbeno sprejemljivost ideje UTD.

¹¹¹ Bistvena razlika med liberalno in republikanski politično teorijo je ta, da liberalna politična teorija razume svobodo kot »*absence of interference*«, medtem ko republikanska politična teorija razume svobodo kot »*absence of a certain sort of dominating control*«. Republikanska politična teorija torej razume svobodo kot nedominacijo (Pettit 2007, 4,7).

8 UTD IN ALTERNATIVNI PREDLOGI

8.1 UNIVERZALNI TEMELJNI DOHODKI

Rad bi opozoril na dejstvo, da obstaja veliko različnih oblik UTD in ne ena sama. Pri tem je potrebno upoštevati, da se mora vsaka politična skupnost odločiti za svojo, unikatno verzijo UTD, ki bo odražala njene vrednote, prepričanja, zmožnosti etc. Zaradi površnega poznavanja ideje UTD nekateri zagovorniki in nasprotniki »prodajajo« nekaj, kar težko opredelimo kot UTD. V nadaljevanju bom predstavil dva takšna primera – Win for Life ter Murrayev »UTD«.

8.1.1 MURRAYEV »UTD«

Charles Murray je leta 2006 v knjigi *In Our Hands: A Plan to Replace the Welfare System* podal svojo vizijo UTD – t.j. 10.000 dolarjev letne subvencije vsakemu državljanu, ki je starejši od 21 let. Subvencija bi bila delno obdavčena – obdavčeni bi bili posamezniki, ki zaslužijo med 25.000 in 50.000 dolarjev letno. Do te točke morda še lahko govorimo o UTD. A Murray v zameno za 10.000 dolarjev letne subvencije predlaga eliminacijo socialne varnosti, javnega zdravstva etc., s čimer naj bi po njegovih izračunih pokrili stroške te subvencije. Edini pogoj, ki ga ta predlog zahteva, je obvezno plačevanje zdravstvenega zavarovanja, kar bi vsakega odraslega državljana stalo približno 3.000 dolarjev letno, tako da bi posamezniku ostalo 7.000 dolarjev. Ta shema ne predvideva, da bi del subvencije namenili za pokojnine. A tisti, ki ne bi nič privarčevali za svojo pokojnino, bi še vedno prejeli znesek v višini 7.000 dolarjev letno (Zelleke 2008, 1–2). UTD je potrebno razumeti kot dopolnilo ali kot delno nadomestilo socialne države. Murray pa predlaga popolno nadomestitev socialne države z modelom, ki je le na prvi pogled podoben predlogu UTD. Poleg tega je potrebno upoštevati, da je 7.000 dolarjev letno majhen znesek za nekoga, ki ni delovno sposoben; še posebej če živi v ZDA. Almaz Zelleke opozarja, da Murrayev predlog izključuje mlade ter samohranilke, saj spodbuja tradicionalno družino z dvema staršema, medtem ko kaznuje samsko starševstvo (Zelleke 2008, 2–3). Menim, da podobno velja tudi za UTD; še posebej če je le-ta nezadosten. Zelleke ugotavlja, da Murrayev cilj ni eliminacija revščine, temveč predvsem poskus privatizacije blaginje, socialne varnosti ter zdravstvenega

zavarovanja (Zelleke 2008, 3). Zato Murrayev predlog zelo težko opredelimo kot predlog UTD.

8.1.2 WIN FOR LIFE

Peeters in Marx menita, da lahko raziskava belgijske igre na srečo¹¹² *Win for Life* (W4L) raziskovalcem ideje UTD ponudi pomembnejše informacije kakor UTD eksperiment, čeprav je lahko tudi ta uspešen. Zmagovalec igre W4L namreč prejema vseživljenjski mesečni nepogojevan dohodek v višini 1.000 evrov. Ključne razlike med UTD in W4L, ki jih omenjata Peeters in Marx so naslednje. Prvič, UTD zahteva višjo obdavčitev, medtem ko se pri W4L obdavčitev ne spremeni. Drugič, W4L nima vpliva na dohodek posameznika, medtem ko bi se z uvedbo UTD dohodek posameznika znižal ali pa bi ostal na enaki ravni. Tretjič, obstajale bi tudi razlike v obnašanju prejemnikov UTD ter zmagovalcev W4L (Peeters in Marx 2006, 2–3). V določeni meri imata prav, a ne upoštevata nekaterih dejstev.

Prvič, tekmovalci oziroma zmagovalci W4L so resda neobdavčeni, a morajo kupiti vsaj eno loterijsko srečko, čeprav ne vedo, ali bodo zmagali ali ne. Loterijska srečka je nekakšen »davek«, ki ga plačujejo vsi tekmovalci, čeprav obstaja zelo velika verjetnost, da od tega »prispevanja« ne bodo imeli nobene koristi, saj jim kupljena srečka ne zagotavlja tudi glavnega dobitka. Prav tako vsi igralci igre W4L nimajo enakih možnosti za zmago, saj obstaja večja verjetnost, da bo zmagal tisti, ki kupi več srečk. V igri W4L na koncu zmaga le eden, medtem ko vsi ostali (ne)tekmovalci ostanejo praznih rok. V UTD družbi pa ima od uvedbe UTD korist vsa družba ali pa vsaj najšibkejši del populacije. Drugič, vseživljenjski dohodek ne prejema vsi, temveč le zmagovalec igre W4L. UTD pa prejema vsi. Tretjič, ali raziskava igre na srečo W4L res lahko ponudi »boljše« rezultate kot UTD eksperiment? Kot ugotavljata že Peeters in Marx, se zmagovalci W4L vedejo drugače kot prejemniki UTD. Poleg tega vseživljenjski dohodek prejema le majhna peščica ljudi, zato rezultatov ne moremo posploševati na celotno družbo. Pri proučevanju ideje UTD pa je ključno predvsem kolektivno in ne individualno obnašanje. Zato ne vidim pravega razloga, zakaj bi raziskava belgijske igre na srečo W4L raziskovalcem nudila pomembnejše informacije kakor UTD eksperiment. Ravno nasprotno.

¹¹² Podobno igro na srečo smo imeli tudi v Sloveniji. Glavni dobitnik je prejel oziroma prejema 100.000 nekdanjih slovenskih tolarjev mesečne rente do konca svojega življenja.

8.1.3 CLARKOV UTD

Za razliko od prejšnjih dveh primerov, Charles Clark ponudi kar dva »prava« predloga UTD. Po prvem predlogu bi osebe starejše od 18 let prejemale UTD, ki bi bil dovolj visok, da bi omogočal preživetje polnoletne osebe. Osebe mlajše od 18 let pa bi prejemale UTD, ki bi bil sicer pod pragom revščine, a bi bil vseeno dovolj visok, da bi zagotavljal preživetje družine (Harvey 2006, 6). Clarkov model UTD ne preferira velikih družin oziroma družin z velikim številom otrok. Ljudje, ki bi se na primer odločili za samsko življenje, za »družino istospolnih partnerjev« etc., zato ne bi bili »na slabšem«.

Drugi predlog je v osnovi enak prvemu. Edina razlika je v tem, da bi bila pomoč za osebe starejše od 65 let pogojevana. Zato bi namesto UTD prejemale nekakšen negativni dohodek (Harvey 2006, 6–7). Ocenjujem, da je prvi Clarkov predlog primernejši, saj za razliko od drugega predloga ne izključuje starejših oseb oziroma upokojencev. Ne vidim pravega razloga, zakaj bi od UTD prejemkov »odrezali« ravno starejše. Obenem takšno pogojevanje povzroča povsem nepotrebne administrativne stroške. Poleg UTD obstaja še cela vrsta drugih alternativnih predlogov. Med bolj znanini so delniška družba, negativni dohodek, participativni dohodek¹¹³ etc. V nadaljevanju bom argumentiral, zakaj je predlog UTD »*primus inter pares*«.

8.2 DELNIŠKA DRUŽBA

Da bi v delniški družbi vsi državljani prejemale t.i. »delnico«, so predlagali že mnogi – od Thomasa Paina do Ackermana ter Alstottove. Slednja predlagata, da bi vsak državljan pri 21 letih prejel delnico v enkratnem izplačilu v višini 80.000 dolarjev. Ob predpostavki, da bo imel posameznik ob koncu življenja dovolj imetja, bi bila delnica financirana z 2-odstotnim davkom na premoženje. Sčasoma bi lahko ta davek nadomestili s pavšalnim davkom na posest v višini 80.000 dolarjev, tako da bi prejemnik sam poplačal svojo delnico (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 26). Ackerman in Alstottova torej predpostavljata, da bi ljudje delnico »vrnili« ob koncu svojega življenja. Podobnost med UTD ter DD vsekakor ni slučajna.¹¹⁴

¹¹³ Van Parijs enači Atkinsonov PD z UTD, saj so pogoji za prejemanje PD precej splošni. Ključen pogoj je pozitivno delovanje v družbi (Van Parijs 2007b). Zato tega predloga ne bom podrobneje obravnaval.

¹¹⁴ Individualnost, univerzalnost, nepogojenost, nevezanost na koncept dela etc. Wright zato meni, da je oba predloga možno pretvarjati iz enega v drugega (Wright 2004, 81).

Ključna razlika med UTD in DD pa je v izplačilu – UTD prejemki so časovno neomejeni ter izplačani v večih manjših zneskih, medtem ko bi bila delnica izplačana v enem večjem znesku. To pomeni, da prejemnik UTD lahko tvega večkrat, zaradi česar je tveganje manjše, medtem ko prejemnik delnice lahko tvega le enkrat, zaradi česar je tveganje večje. Ocenjujem, da iz te razlike izhajajo mnoge prednosti UTD v primerjavi z DD.

8.2.1 PREDNOSTI UTD PRED DD

1. Predlog DD je »slabši« predvsem zaradi nevarnosti »nevarčevanja«. Ljudje bi lahko »čez noč« zapravili celotno delnico zaradi prekomernega trošenja – za igre na srečo, drage avtomobile, droge, alkohol, nakit, etc. (Bergmann 2004, 108) ali pa bi delnico zapravili zaradi »slabe sreče« (Wright 2004, 79). Ackerman in Alstottova to dejstvo opravičujeta s tem, da je tudi izguba prihodka del individualne svobode (Pateman 2004, 95). Po mnenju Wrighta je UTD v določeni meri paternalističen. Prejemniki lahko sicer v celoti zapravijo svoj UTD, a ne več kot enkrat mesečno (Wright 2004, 85). A delnice ne bi znali vsi enako dobro izkoristiti. Tega se zavedata tudi Ackerman in Alstottova, ki pravita, da se nihče ne more povsem izogniti mnogim negativnim presenečenjem v življenju. Vsakdo izmed nas ima samo eno življenje, medtem ko se naše izkušnje, želje in ideali lahko močno spreminjajo skozi čas (Ackerman in Alstott 1999, 213). V tem kontekstu je UTD nedvomno superioren. Zato Ackerman in Alstottova nekoliko prilagodita svoj model DD. Delnica bi lahko bila izplačana tudi v štirih obrokih z namenom, da ljudje dobijo možnost, da se učijo na lastnih napakah ter napakah drugih. Kljub temu menita, da majhne vsote nikoli niso zares spodbudne (Ackerman in Alstott 1999, 214). Wright pa se sprašuje, ali je delnica sploh dovolj visoka, da lahko posameznik prične z majhnim poslom (Wright 2004, 81). Po mnenju Van Parijsa tudi UTD manj premožnim nudi dejansko možnost dolgoročnih investicij in tveganj (Van Parijs v Ackerman in drugi 2003, 161). Ne moremo pa zanikati dejstva, da mesečni UTD dosti težje investiramo v nek posel.

2. UTD bi na široko odprl vrata še večjemu razmahu neprofitnega sektorja (Pribac 2009), saj spodbuja tudi netržne aktivnosti. UTD tako širi sfero ekonomskih praks tudi izven kapitalizma. Zato bi prinesel družbene in institucionalne spremembe, ki bi bolj globoko preoblikovale odnose moči znotraj kapitalizma kakor program delniške družbe (Wright 2004, 79, 84).

3. UTD daje prednost socialni varnosti, medtem ko DD daje prednost vrednoti podjetništva (Pribac 2009). Zadosten UTD za razliko od DD vsakemu posamezniku ponuja varnost eksistence skozi celotno življenjsko obdobje.
4. Pateman meni, da je UTD primernejši od DD tudi zaradi naslednjih dveh razlogov – demokracije in individualne svobode (Pateman 2004, 91).
5. Ključna razlika med delnico in UTD naj bi bila v tem, da UTD omogoča večjo osnovno socialno varnost, medtem ko delnica omogoča enakost možnosti oziroma egalitarnost. A ta trditev je zavajajoča. Oba predloga sicer skušata zmanjševati neenakost oziroma povečevati enakost, a to »enako« razumeta različno. Za tiste, ki so »slabše usposobljeni« za izkoriščanje priložnosti, ki jo ponuja delnica (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 27), je realna vrednost delnice manjša. Van Parijs opozarja, da je potrebno upoštevati predvsem vpliv intelektualnih sposobnosti, starševske pozornosti, kvalitete šolanja, socialnih mrež etc. Poleg tega DD dovoljuje »*stake blowing*«, medtem ko ga UTD preprečuje, kar je ogromna egalitarna prednost UTD pred DD (Van Parijs v Ackerman in drugi 2003, 161). UTD ima torej integrirano »varovalko« za takšne primere.
6. Predlog UTD je boljši od DD tudi zaradi paradoksa UTD, ki pa ni protisloven – UTD po eni strani omogoča večjo komodifikacijo ljudi, saj poveča udeležbo ljudi na trgu dela, a po drugi strani omogoča tudi manjšo komodifikacijo ljudi, saj zmanjša odvisnost ljudi od trga dela (Van Parijs v Ackerman in drugi 2003, 163). DD tega »neprotislovena paradoksa« ne premore.
7. Posameznik bi prejel delnico bi pri 21. letu starosti. Zato tisti, ki bi bili starejši od 21 let, delnice ne bi dobili (Van Parijs v Ackerman in drugi 2003, 160). Izredno velik del populacije bi bil zato v depriviligiranem položaju. A četudi bi vsi prebivalci prejeli delnico, je predvsem najstarejši ne bi bili zmožni »vrniti«.
8. Kaj storiti v primeru, če nekdo delnico ne bi hotel ali mogel »vrniti«? Posameznik bi lahko na primer prodal svoje premoženje oziroma posest, denar pa podaril svojemu nasledniku ali nekemu drugemu. Ta strah je povsem upravičen, vsaj dokler velja zaščita zasebne lastnine.
9. Ker bi morali delnico vrniti, je delnica nekakšno posojilo brez obresti. Ekvivalent delnici je torej UTD, ki znaša 0 evrov (Van Parijs v Ackerman in drugi 2003, 159). Zato najšibkejši člani skupnosti ne bi pridobili toliko, kot bi pridobili z uvedbo UTD.

8.3 NEGATIVNI DOHODEK

Negativni dohodek skuša vsakemu državljanu zagotoviti temeljni dohodek v obliki vračljivega davčnega odbitka. »Od osebne davčne obvezanosti članov vsakega gospodinjstva odštejemo vsoto njihovih temeljnih dohodkov. Če je razlika pozitivna, je treba plačati davek. Če je negativna, pa gospodinjstvu država izplača določen znesek« oziroma t.i. negativni dohodek (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 24–25). Danes ima ideja ND na levisi negativno konotacijo, saj jo povezujejo z neoliberalnim gurujem Miltonom Friedmanom, čeprav je bil glavni zagovornik ideje ND Jim Tobin v 60-ih (Van Parijs 2007a, 1–2). Številni avtorji menijo, da imata predloga UTD in ND podobne redistributivne učinke. Friedman je trdil, da je UTD lahko pot do implementacije ND. In obratno, če zaradi političnih razlogov ne bi mogli uvesti UTD, potem bi bil ND minimalna alternativna pot za doseg istega cilja (Tondani 2008, 3). ND je torej možno prilagoditi tako, da bi deloval zelo podobno kot UTD (Block v Cohen in Pribac 2004, 88). Zato je ND lahko pomemben korak v smeri uvedbe UTD (Van Parijs 2007a, 1). A v določenih aspektih se predloga razlikujeta. Izhajata namreč iz različnih ekonomskih in etičnih izhodišč. Pri shemi ND gre za libertarni pristop, ki je povezan z idejo negativne svobode, medtem ko ideja UTD sledi egalitarni misli, ki je povezana z idejo pozitivne svobode (Tondani 2008, 1–2, 5, 42).

Shema ND naj bi imela določene prednosti pred UTD. Prvič, Block meni, da bi bili revni na boljšem že takoj ob uvedbi ND (Block v Cohen in Pribac 2004, 89). Drugič, izvedba ND bi bila verjetno cenejša¹¹⁵ kot izvedba UTD, saj bi se izognili nepotrebnemu kupčkanju, ko osebam z zajetnimi dohodki najprej plačamo UTD, a jim ga nato z davki vzamemo (Van Parijs v Cohen in Pribac 2004, 25). Zato npr. pri UTD pride do nekakšne nevtralne redistribucijske operacije, kjer srednji sloj preko davkov financira »svoj« UTD. A ker je UTD enostaven, bi bil z administrativnega vidika vseeno cenejši kot današnje pogojevane oblike pomoči. A tudi UTD ima določene prednosti pred ND. S temi prednostmi lahko upravičujemo višje administrativne stroške UTD v primerjavi z ND. Prvič, shema UTD ponuja pogostejša izplačila kakor ND, zato ljudem ne bi bilo potrebno čakati ali celo stradati do konca fiskalnega leta (Van Parijs 2004b, 25). Za zaščito pred revščino so torej potrebna vnaprejšnja redna mesečna plačila, kar UTD omogoča, medtem ko ND ne. Drugič, ND temelji na

¹¹⁵ V Sloveniji se strokovnjaki s področja socialnih vprašanj bolj nagibajo k uvedbi ND. Do UTD so skeptični, ker naj bi le-ta prekomerno povečal socialne izdatke države. Trdijo tudi, da bi se z uvedbo UTD zmanjšala motivacija za iskanje zaposlitve (Damijan 2008).

konceptu gospodinjstva, medtem ko UTD na konceptu posameznika, kar omogoča bolj pravično porazdelitev dohodka tudi znotraj gospodinjstev (Damijan 2008). Tretjič, posledično bi ženske prejemale precej višji UTD kot ND, kajti po načrtu ND se tistemu članu gospodinjstva, ki zasluži največ, dodeli vsaj del davčnih olajšav partnerja, ki zasluži manj ali nič (Van Parijs 2004b, 25). Četrto, UTD naj bi bil bolj učinkovitost v boju proti pasti revščine (Damijan 2008).

9 SKLEP

Na podlagi argumentov iz osrednjega dela naloge bom (delno) potrdil oziroma zavrnil na začetku podane hipoteze. Ugotovil sem, da UTD lahko ima potencial univerzalizacije blagovne forme. UTD je namreč mehanizem, ki lahko omogoči vključenost vsakega posameznika v menjalne odnose. Ko je vsak posameznik vključen v menjalne odnose, se dejansko vzpostavijo štirje strukturni elementi kapitalistične države (privatna lastnina, davčna odvisnost, privatna akumulacija ter demokratična legitimacija), ki jih omenja Claus Offe. UTD obenem ne ogroža nobenega izmed teh štirih elementov. Menim, da je to zadostem dokaz, da je UTD povsem kompatibilen z kapitalističnim ekonomskim sistemom. Poleg tega ni nobenega razloga, da UTD ne bi bil kompatibilen tudi s socialno državo. Ker je UTD neodvisen od koncepta dela, bi lahko povsem moderniziral socialno državo. UTD ter reformirana socialna država bi tako lahko omilila negativne učinke kapitalističnega sistema ter ga stabilizirala in okrepila. Na podlagi svojih ugotovitev v celoti *potrjujem prvo hipotezo* diplomske naloge.

UTD bi vsekakor izboljšal življenjski standard najbolj eksistenčno ogroženih ljudi. A preseneča dejstvo, da v večini primerov sindikati niso osrednji zagovorniki ideje UTD (Belgija, Kanada, Nizozemska etc.). Ponekod celo ovirajo politični napredek te ideje (Belgija, Finska etc.), saj se bojijo, da bi z uvedbo UTD izgubili del svoje tradicionalne moči. Zato je potrebno *drugo hipotezo zavrniti*. Kljub temu je potrebno omeniti, da imajo (oziroma so imeli) sindikati v nekaterih državah bolj pozitiven odnos do ideje UTD (Južnoafriška republika, Namibija, Nizozemska v 80-ih, Kolumbija, Španija etc.).

Idejo UTD je težko natančno umestiti v neko politično ideologijo. Nedvomno pa jo lahko umestimo nekje na sredino osi Svoboda-Enakost. Praksa kaže, da je UTD bolje sprejet v družbi, ki je hkrati individualistična ter solidaristična. Zato je »individualistična« Finska bolj dovzetna za predloge UTD kot »kolektivistična« Švedska. Omenil bi tudi, da je UTD kompatibilen predvsem z demokratično varianto republikanske tradicije. To dokazuje primerjava Aljaske ter Kanade. Med prebivalci Aljaske prevladuje republikansko razumevanje – bogastvo naravnih virov pripada državljanom, saj jim je vlada direktno odgovorna. Ker je Kanada ustavna monarhija, Kanadčani dojemajo državo kot »Krono«. Med prebivalci Kanade je zato močno vkoreninjena zavest, da je Krona privzeta lastnica družbena bogastva. Zato je v Kanadi težko »prodati« idejo UTD, medtem ko je Aljaska UTD uvedla že leta 1982. Iz tega lahko sklepamo, da je družbena sprejemljivost ideje UTD odvisna predvsem

od »ideološke predispozicije« družbe. Brez dvoma lahko potrdim prvi del tretje hipoteze. Študije držav, kot sta Namibija ter Brazilija pa dokazujejo, da ni nikakršnih ovir za uvedbo UTD tudi v revnih državah. Zato lahko *tretjo hipotezo le delno potrdim*.

Institucija zaposlitve je danes samoumevna, čeprav je oblastna struktura zaposlitve nedemokratska. Offe na primeru Lizbonske agende iz leta 2000 dokaže, da je koncept polne zaposlenosti popolnoma nerealističen. UTD družba pa si niti ne prizadeva, da bi dosegla ta cilj. Četudi ideja UTD krši načelo recipročnosti, pa je le-ta pravična. Recipročnost namreč ni edini aspekt pravičnosti. Kot ugotavlja White, je »tržno neranljiva« družba oziroma UTD družba bolj pravična kot »recipročna družba«. UTD bi tako preprečil večjo nepravilnost, kot bi jo lahko ustvaril. Dokazal sem, da tudi teorija pravičnosti Johna Rawlsa govori v prid pravičnosti ideje UTD. Na podlagi teh ugotovitev v celoti *potrjujem zadnjo hipotezo* diplomske naloge.

A kot pravi Offe, idejo UTD ne smemo razumeti kot rešitev, ki bi odprla pot »dobri družbi«, saj je UTD samo eden od elementov v političnem paketu, znotraj katerega so ostali elementi enako pomembni (Offe v Van Parijs 1992, 74). A če bi UTD prinesel nekatere omenjene spremembe, bi nedvomno živeli v nekoliko drugačnem svetu.

10 LITERATURA

1. Ackerman, Bruce in Anne Alstott. 1999. *The stakeholder society*. New Haven& London: Yale University Press.
2. --- 2004. Why Stakeholding? *Politics & Society* 32 (1): 41–60. Dostopno prek: <http://pas.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/32/1/41> (6. oktober 2008).
3. Ackerman, Bruce, Anne Alstott in Philippe van Parijs, ur. 2003. *Redesigning Distribution: Basic Income and Stakeholder Grants as Cornerstones for an Egalitarian Capitalism (The Real Utopias Project: Volume V)*. London & NY: Verso. Dostopno prek: <http://www.ssc.wisc.edu/~wright/Redesigning%20Distribution%20v1.pdf#page=6> (5. oktober 2008).
4. *Alaska Permanent Fund Corporation*. Dostopno prek: <http://www.apfc.org/home/Content/home/index.cfm> (28. julij 2009).
5. Auvinen, Tero. 2007. A Monetary Reformist Road to Universal Basic Income. *Basic Income Studies* 2 (1). Dostopno prek: http://www.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?context=bis&article=1055&date=&mt=MTIyMzkwNzUwOQ==&access_ok_form=Continue (13. oktober 2008).
6. *Basic Income Earth Network*. Dostopno prek: <http://www.basicincome.org/bien/> (14. oktober 2008).
7. Beck, Ulrich. 2009. Državni socializem je za bogate, reveži so še vedno na trgu. *Dnevnik*, 17. januar. Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/1042237136 (15. maj 2009).
8. Bergmann, Barbara R. 2004. A Swedish-Style Welfare State or Basic Income: Which Should Have Priority? *Politics & Society* 32 (1): 107–118. Dostopno prek: <http://pas.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/32/1/107> (6. oktober 2008).
9. Bibič, Adolf. 1997. *Kaj je politika: kompendij sodobnih teorij politike*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
10. Bučar, Bojko, Zlatko Šabič in Milan Brglez, ur. 2002. *Navodila za pisanje – seminarske naloge in diplomska dela*. Ljubljana: FDV.
11. Boljka, Urban. 2003. *Zagotavljanje materialne in socialne varnosti mladih v družbi tveganja*. Ljubljana: FDV. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Boljka-Urban.PDF> (5. oktober 2008).

12. Boltin, Uroš. 2005a. *O pravičnosti v kapitalizmu in pečenki v pralnem stroju (dolgoročna možnost za Evropo)*. Dostopno prek: <http://www.urosboltin.com/UTD/Pecenka.htm> (14. oktober 2008).
13. --- 2005b. *Temeljni dohodek namesto progresivne obdavčitve (kratkoročna možnost za Slovenijo – skrajšana predstavitev)*. Dostopno prek: <http://www.urosboltin.com/UTD/Skrajsano.htm> (14. oktober 2008).
14. --- 2006a. *Pogoste zmote o temeljnem dohodku*. Dostopno prek: <http://www.urosboltin.com/UTD/Zmote.htm> (14. oktober 2008).
15. --- 2006b. *Utopične in realne variante UTD*. Dostopno prek: <http://www.gibanje.org/index.php?id=2441> (7. december 2008).
16. --- 2008a. *Komu koristi temeljni dohodek?* Dostopno prek: <http://www.gibanje.org/index.php?id=2831> (7. december 2008).
17. --- 2008b. *Minimalna verzija UTD*. Dostopno prek: <http://www.gibanje.org/index.php?id=3015> (7. december 2008).
18. --- 2008c. *UTD in deficitarni poklici*. Dostopno prek: <http://www.gibanje.org/index.php?id=2855> (7. december 2008).
19. *Boston Review*. Dostopno prek: <http://bostonreview.net/BR25.5/contents.html> (7. november 2008).
20. Brittan, Samuel in Steven Webb. 1990. *Beyond the welfare state: an examination of basic incomes in a market economy*. Aberdeen: Aberdeen University Press.
21. Caputo, Richard K. 2008. The unconditional basic income guarantee: Attempts to eclipse the welfare state. *International Social Work* 51(4): 509–518. Dostopno prek: <http://isw.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/51/4/509> (6. oktober 2008).
22. Casassas, David. 2007. Basic Income and the Republican Ideal: Rethinking Material Independence in Contemporary Societies. *Basic Income Studies* 2 (2). Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol2/iss2/art9> (6. oktober 2008).
23. Cavanagh, John in Jerry Mander, ur. 2002. *Alternatives to economic globalization: a better world is possible: a report of the International Forum on Globalization*. San Francisco: Berrett-Koehler.
24. Chomsky, Noam. 2004. *Hegemony or survival : America's quest for global dominance*. New York: Henry Holt.
25. Cohen, Joshua in Igor Pribac, ur. 2004. *Brezplačno kosilo za vse?: predlog univerzalnega temeljnega dohodka*. Ljubljana: Krtina.

26. Cunliffe, John in Guido Erreygers. 2008. The Archaeology of Stakeholding and Social Justice: The Foundations in Mid-19th-Century Belgium. *European Journal of Political Theory* 7 (2): 183–201. Dostopno prek: <http://ept.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/7/2/183> (6. oktober 2008).
27. Damijan, Jože P. 2008. Univerzalni temeljni dohodek ali negativni davek? *Finance*, 19. maj. Dostopno prek: <http://www.finance.si/213203> (7. december 2008).
28. Dernovšek, Igor. 2009. *Križanič bi vsakemu Slovencu podaril 500 evrov državlanskega dohodka*. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042261020> (27. julij 2009).
29. Domènech, Antoni in Daniel Raventós. 2007. Property and Republican Freedom: An Institutional Approach to Basic Income. *Basic Income Studies* 2 (2). Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol2/iss2/art11> (14. oktober 2008).
30. Erreygers, Guido in John Cunliffe. 2006. Basic Income in 1848. *Basic Income Studies* 1 (2). Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol1/iss2/art7> (14. oktober 2008).
31. EZLN. 1994. *Šesta deklaracija iz Lakadonskega pragozda*. Dostopno prek: http://www.dostje.org/Aguas/Besedila/6_deklaracija.htm (28. junij 2009).
32. Foucault, Michel. 1991. *Vednost – oblast – subjekt*. Ljubljana: Krt.
33. *Gibanje za pravičnost in razvoj*. Dostopno prek: <http://www.gibanje.org> (7. december 2008).
34. Gregorčič, Marta. 2008. Razredna mobilnost in menedžment globalnega trga dela: primerjalna študija posebnih ekonomskih con in neoliberalnih projektov v državah Azije in Latinske Amerike. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* XXXVI (234): 169–192.
35. Groot, Loek. 2006. Reasons for Launching a Basic Income Experiment. *Basic Income Studies* 1 (2). Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol1/iss2/art8> (14. oktober 2008).
36. Haagh, Louise. 2007. Basic Income, Occupational Freedom and Antipoverty Policy. *Basic Income Studies* 2 (1). Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol2/iss1/art13> (14. oktober 2008).
37. Harvey, Philip. 2006. The Relative Cost of a Universal Basic Income and a Negative Income Tax. *Basic Income Studies* 1 (2). Dostopno prek: http://www.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?context=bis&article=1032&date=&mt=MTIyMzIxNjUwOA==&access_ok_form=Continue (5. oktober 2008).

38. Horvat, Marjan. 2008. Realnost ali utopija?: Univerzalni temeljni dohodek za vsakogar. *Mladina* (12). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200812/clanek/uvo-manipulator--marjan_horvat/ (18. april 2009).
39. --- 2009a. Kamenček v mozaiku prizadevanj za večjo socialno pravičnost. *Mladina* (11). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200911/kamencek_v_mozaiku_prizadevanj_za_vecjo_socialno_pravicnost (18. april 2009).
40. --- 2009b. Vojna v številkah: Spletna stran, ki iz sekunde v sekundo seštevava ameriške vojaške stroške v Iraku. *Mladina* (3). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200903/vojna_v_stevilkah (15. februar 2009).
41. --- 2009c. Tovarne delavcem. *Mladina* (12). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200912/tovarne_delavcem (27. maj 2009).
42. Jordan, Bill. 2007. Basic Income and Economic Integration. *Basic Income Studies* 2 (2). Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol2/iss2/art7> (14. oktober 2008).
43. Kildal, Nanna in Stein Kuhnle, ur. 2005. *Normative foundations of the welfare state: the Nordic experience*. London, New York: Routledge.
44. Klein, Naomi. 2009. Ideologija prostega trga še zdaleč ni mrtva. *Mladina*. (12). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200912/ideologija_prostega_trga_se_zdalec_ni_mrtva (28. marec 2009).
45. Korošec, Valerija. 2009. Presekati začarani krog revščine. *Mladina* (12). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200912/presekati_zacarani_krog_revscine (28. marec 2009).
46. Kovač, Bogomir. 2009. Ni nihče odgovoren? *Mladina* (12). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200912/ni_nihce_odgovoren_ (27. maj 2009).
47. Križanič, Franc. 2009. Moja naslednja obljuba je petsto evrov univerzalnega državljanskega dohodka: dr. Franc Križanič, minister za finance. *Mladina* (15). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200915/dr_franc_krizanic_minister_za_finance (18. april 2009).
48. Kurnik, Andrej. 2006. *Dohodek za mobilne in mnogotere*. Njetwork: za veliko zavezništvo mobilnih in mnogoterih. Dostopno prek: <http://www.njnetwork.org/spip.php?article15> (7. december 2007).
49. Matsaganis, Manos in Maria Flevotomou. 2007. A Basic Income for Housing? Simulating a Universal Housing Transfer in the Netherlands and Sweden. *Basic Income Studies* 2 (2). Dostopno prek: http://www.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?context=bis&article=1057&date=&mt=MTIyMzkwODA1OQ==&access_ok_form=Continue (13. oktober 2008).

50. McKay, Ailsa. 2005. *The future of social security policy: women, work and a citizens' basic income*. London, New York: Routledge.
51. --- 2007. Why a citizens' basic income? A question of gender equality or gender bias. *Work, Employment & Society* 21 (2): 337–348. Dostopno prek: <http://wes.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/21/2/337> (6. oktober 2008)
52. Meade, James Edward. 1993. *Liberty, Equality and Efficiency: Apologia pro Agathotopia Mea*. New York: New York University Press.
53. Mencinger, Jože. 2009. Gospodarska kriza in brezplačno kosilo. *Mladina* (10). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tehdnik/200910/gospodarska_kriza_in_brezplacno_kosilo (18. april 2009).
54. Mulvale, James P. 2008. Basic Income and the Canadian Welfare State: Exploring the Realms of Possibility. *Basic Income Studies* 3 (1). Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol3/iss1/art6> (6. oktober 2008).
55. *National Priorities Project*. Dostopno prek: <http://www.nationalpriorities.org/> (7. februar 2009).
56. Noguera, José A. in Jurgen De Wispelaere. 2006. A Plea for the Use of Laboratory Experiments in Basic Income Research. *Basic Income Studies* 1 (2). Dostopno preko: <http://www.bepress.com/bis/vol1/iss2/art11> (14. oktober).
57. Offe, Claus. 1985. *Družbena moč in politična oblast: protislovja kapitalistične demokracije – razprave o politični sociologiji poznega kapitalizma*. Ljubljana: Delavska enotnost.
58. --- 2008. Basic Income and the Labor Contract. *Basic Income Studies* 3 (1). Dostopno preko: <http://www.bepress.com/bis/vol3/iss1/art4> (5. oktober 2008).
59. Pateman, Carole. 2004. Democratizing Citizenship: Some Advantages of a Basic Income. *Politics & Society* 32(1): 89–105. Dostopno prek: <http://pas.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/32/1/89> (6. oktober 2008).
60. --- 2007. Why Republicanism? *Basic Income Studies* 2 (2). Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol2/iss2/art12> (13. oktober 2008).
61. Peeters, Hans and Axel Marx. 2006. Lottery Games as a Tool for Empirical Basic Income Research. *Basic Income Studies* 1 (2). Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol1/iss2/art10> (6. oktober 2008).
62. *Permanent Fund Dividend Division*. Dostopno prek: <http://www.pfd.state.ak.us/> (28. julij 2009).

63. Pettit, Philip. 2007. A Republican Right to Basic Income? *Basic Income Studies* 2 (2). Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol2/iss2/art10> (13. oktober 2008).
64. POP TV. 2009. *Preverjeno*. Ljubljana, 21. april. Dostopno prek: <http://poptv.si/multimedia/preverjeno-vsakemu-drzavljanu-500-evrov.html> (22. april 2009).
65. Pribac, Igor. 2009. *Univerzalni temeljni dohodek namesto socialnih transferjev*. Dostopno prek: <http://razgledi.net/blog/2009/03/26/univerzalni-temeljni-dohodek-namesto-socialnih-transferjev/> (18. april 2009).
66. *Progresivna stranka*. Dostopno prek: <http://www.progresivna-stranka.si/> (14. oktober 2008).
67. Purdy, David. 2007. Is Basic Income Viable? *Basic Income Studies* 2 (2). Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol2/iss2/art4> (13. oktober 2008).
68. Raventós, Daniel. 2007. *Basic Income: The Material Conditions of Freedom*. London, Ann Arbor. Pluto Press.
69. Rodríguez Enríquez, Corina. 2007. Basic Income and Labour Market Conditions: Insights from Argentina. *Basic Income Studies* 2 (1). Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol2/iss1/art9> (14. oktober 2008).
70. Rus, Veljko. 2009. Brezplačno kosilo naj bo. *Mladina* (11). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200911/brezplacno_kosilo_naj_bo (18. april 2009).
71. Salecl, Renata, 2007. *O tesnobi*. Ljubljana: Založba Sophia.
72. Seekings, Jeremy. 2007. The Inconsequentiality of Employment Disincentives: Basic Income in South Africa. *Basic Income Studies* 2 (1). Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol2/iss1/art12> (14. oktober 2008).
73. *Splošna deklaracija človekovih pravic*. 1948. Dostopno prek: <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=slv> (26. junij 2009).
74. Standing, Guy. 2008. How Cash Transfers Promote the Case for Basic Income. *Basic Income Studies* 3(1). Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol3/iss1/art5> (5. oktober 2008).
75. --- 2009. Pravi trenutek za spremembe. *Mladina* (13). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200913/pravi_trenutek_za_spremembe (18. april 2009).
76. Suplicy, Eduardo Matarazzo. 2007. Basic Income and Employment in Brazil. *Basic Income Studies* 2(1). Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol2/iss1/art10> (14. oktober 2008).

77. Štiblar, Franjo. 2009. Ne liberalni kapitalizem, ne ortodoksni socializem, temveč solidarizem. *Sobotna priloga*, 24. januar. Dostopno prek: <http://www.delo.si/tiskano/html/zadnji/Sobotna+priloga> (15. februar 2009).
78. Tcherneva, Pavlina R. 2007. *What Are the Relative Macroeconomic Merits and Environmental Impacts of Direct Job Creation and Basic Income Guarantees?* Dostopno prek: http://www.levy.org/pubs/wp_517.pdf (13. oktober 2008).
79. *The Alaska Constitution*. 1959. Dostopno prek: <http://www.legis.state.ak.us/cgi-bin/folioisa.dll/acontxt> (28. julij 2009).
80. *The U.S. Basic Income Guarantee Network*. Dostopno prek: <http://www.usbig.net/> (14. oktober 2008).
81. Tondani, Davide. 2008. *Universal Basic Income and Negative Income Tax: Two Different Ways of Thinking Redistribution*. Dostopno prek: http://mpra.ub.uni-muenchen.de/7016/2/MPRA_paper_7016.pdf (5. oktober 2008).
82. TV Slovenija, 1. program. 2008. *Polnočni klub: Revščina*. Ljubljana, 22. februar. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/play/polnocni-klub-revscina/ava2.11892401/> (14. oktober 2008).
83. Urbanc, Andrej. 2009. *Možnost levice*. Dostopno prek: <http://reflektor.si/2009/03/24/moznost-levice/> (18. april 2009).
84. Vanderborght, Yannick. 2006. Why Trade Unions Oppose Basic Income. *Basic Income Studies* 1 (1). Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol1/iss1/art5> (6. oktober 2008).
85. van der Veen, Robert J. in Philippe Van Parijs. 2006a. A Capitalist Road to Communism. *Basic Income Studies* 1 (1). Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol1/iss1/art6> (5. oktober 2008).
86. --- 2006b. A Capitalist Road to Global Justice: Reply to Another Six Critics. *Basic Income Studies* 1 (1). Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol1/iss1/art13> (6. oktober 2008).
87. Van Parijs, Philippe, ur. 1992. *Arguing for basic income: ethical foundations for a radical reform*. London, New York: Verso.
88. --- 1997. The Need for Basic Income: An Interview with Philippe Van Parijs. *Imprints – Egalitarian Theory and Practice* 1 (3). Dostopno prek: <http://eis.bris.ac.uk/~plcdib/imprints/vanparijsinterview.html> (6. oktober 2008).
89. --- 2004. Basic Income: A Simple and Powerful Idea for the Twenty-First Century. *Politics & Society* 32 (1): 7–39. Dostopno prek: <http://pas.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/32/1/7> (6. oktober 2008).

90. --- 2007a. *Basic Income and the Left: Conversation with Cosma Orsi, Andrea Fumagalli and Stefano Lucarelli*. Dostopno prek: [http://www.uclouvain.be/cps/ucl/doc/etes/documents/2007a.Manifesto\(EN\).pdf](http://www.uclouvain.be/cps/ucl/doc/etes/documents/2007a.Manifesto(EN).pdf) (13. oktober 2008).
91. --- 2007b. Kapitalizem opravičuje samo pravičnost ... : dr. Philippe van Parijs, filozof in politični ekonomist. *Mladina* (21). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tehdnik/200721/clanek/nar-intervju--jure_trampus/ (5. oktober 2008).
92. White, Stuart. 2007. The Republican Case for Basic Income: A Plea for Difficulty. *Basic Income Studies* 2 (2). Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol2/iss2/art13> (14. oktober 2008).
93. Walter, Tony. 1989. *Basic income: freedom from poverty, freedom to work*. London, New York: M. Boyars.
94. Widerquist, Karl. 1999. *New Perspectives on the Guaranteed Income*. Dostopno prek: <http://ssrn.com/abstract=199973> or DOI: 10.2139/ssrn.199973 (14. oktober 2008).
95. --- 2006. The Bottom Line in a Basic Income Experiment. *Basic Income Studies* 1 (2). Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol1/iss2/art9> (14. oktober 2008).
96. Wigley, Simon. 2006. Basic Income and the Problem of Cumulative Misfortune. *Basic Income Studies* 1 (2). Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol1/iss2/art5> (14. oktober 2008).
97. Wollstonecraft, Mary. 1993. *Zagovor pravic ženske: ter kritične opazke o političnih in moralnih vprašanjih*. Ljubljana: Krt
98. Wright, Erik Olin. 2004. Basic Income, Stakeholder Grants, and Class Analysis. *Politics & Society* 32 (1): 79–87. Dostopno prek: <http://pas.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/32/1/79> (6. oktober 2008).
99. *Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1-UPB4)*. Ur. l. RS 109/2006. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/_pdf/2006/Ur/u2006109.pdf (17. julij 2009).
100. Založnik, Pika. 2006. *Civilna nepokorščina in internet*. Ljubljana: FDV. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Zaloznik-Pika.PDF>
101. *Zares – nova politika*. Dostopno prek: <http://z.zares-koroska.si/> (18. april 2009).
102. *Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije*. Dostopno prek: <http://www.zpiz.si/> (17. julij 2009).
103. Zelleke, Almaz. 2007. Targeting Benefit Levels to Individuals or Families? *Basic Income Studies* 2 (1). Dostopno preko: <http://www.bepress.com/bis/vol2/iss1/art7> (14. oktober 2008).

104. --- 2008. Review of Charles Murray, *In Our Hands: A Plan to Replace the Welfare State*. *Basic Income Studies* 3 (1). Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol3/iss1/art8> (13. oktober 2008).